

ISTORIA NAȚIONALĂ

PENTRU

P O P O R U

SAŢ

NĂMUL, SAPA. ARMA, CASA ŞI MINTEA

ROMĂNILOR

PRIN TÔTE TIMPURILE ŞI LOCURILE

DE

GEORGIU RADU MELIDON

Virtus Romana rediviva.

BUCURESCÎ

Din stabilimentul în artele grafice

SOCECŪ, SANDER & TECLU

39. Strada Academiei 39.

1876

ISTORIA NAȚIONALĂ

PENTRU

P O P O R Ū

SAŪ

NĂMUL, SAPA. ARMA, CASA ȘI MINTEA

ROMÂNILOR

PRIN TÔTE TIMPURILE ȘI LOCURILE

DE

GEORGIU RADU MELIDON

Virtus Romana rediviva.

BUCHURESCĂ

Din stabilimentul în artele grafice

SOCECŪ, SANDER & TECLU

39. Strada Academiei 39.

1876

FIULUÎ MEÛ

Demetriu Radu Melidon

născut la 15 Febrariu 1872

MOȘTENIRE ȘI BINE-CUVĒNTARE

îndemn

SPRE IUBIRE DE NĒMÛ ȘI DE ȚĒRRĂ

SINGURELE ADEVĒRATE

VIRTUTE ȘI AVERE.

PREFAȚIA.

Am combinat scrierea de față în vedere cu următoarele trei scopuri:

1. De a servi pentru carte școlară în clasele începătoare, adică a deștepta simțimântul național în masele poporului român. O esperiență de mai mulți ani ca profesor m'au dovedit că acest scop nu putea fi ajuns cu cărțile școlare de până acum, nici cu acea a D-lui Laurian, care presintă numai o enumerare prea amărunită de date cronologice și nume proprii; nici cu acea a D-lui Eliade care cuprinde discuțiunii filosofice prea superioare și mai cu sémă prea largi pentru mințile începătoare. Pentru a nu împovăra mintea elevilor, am lăsat la o parte orî-ce amănunte cronologice și am estras numai faptele principale care au avut influenție mai decisive asupra destinelor naționale, legându-le însă în un tot cronologic succesiv, scurt și cuprinzător, care să pue pe elevi și pe popor în stare de a poseda întregul șir al istoriei naționale și ast-fel să pótă urmări mai apoi singurî prin citire aflarea amănunțimilor cuprinse în alte scrieri mai largi. Pentru ca însă studiul istoriei în scólă să nu le presinte numai una simplă îndestulare de curiositate, ci să le serve ca învățătură și îndemn

de conduita națională, am însoțit espunerea faptelor istorice și cu esplicarea causolor celor mai naturale care le-aŭ produs, așa cât elevii să'și pótă da sēma cum, de exemglu, 8,000 de Români aŭ putut să bată când-va 100,000 Turci la Călugăreni, și cum, prin urmare, vor putea să mai facă acēsta în viitor. Alt-fel istoria s'ar presinta elevilor ca o simplă fabulă și studiul ei ar fi cu totul de prisos. Studiul istoriei în scóle nu póte avea de scop a încărca mintea elevilor cu un șir de fapte brute pe care le póte găsi cine-va orî când espuse în analele păstrate, ci de a'î învăța cum să citēscă și să înțelégă acele anale, adică cum din faptele trecute să afle modul de a se conduce mai bine în viitor. Am împărțit dar și istoria Românilor, nu după Domni sau evenimente, ci după modul de credință, de virtute și de lucrare a Românilor din diferite timpuri, raportând tóte faptele numai la *némul, safa, arma, casa și mintea Românilor*, care aŭ fost singurele cause naturale ce aŭ provocat mărirea lor după timpuri. Ast-fel am insistat cu entusiasm chiar asupra unor simple tradițiuni, precum Dochia, aprodul Purice, Těutu, etc., când ele aŭ fost de natură a îmbunătăți sufletul poporului și simțirea națională, aducându'mi aminte de unul din proseforii mei carele, om bătrân, plēngea cu lacrămî când ni esplica în scólă bătălia de la Valea Albă. Numai cu asemenea învățatură din scólă ne am mai putut ridica noi Români de astăzi pentru a face Unirea Moldovenilor și a Muntenilor. De aceia, în ajutorul învățătorilor și a scólelor lipsite de bibliotecă, mai cu sēmă prin sate, am adaos la finit un apendice cu diferite povățuiri scolastice și cu diferite bucăți literarii estrase de prin scrierile naționale, care aŭ contribuit mai mult la păstrarea sau reînvierea românismului.

2. Al doilea scop al meu aŭ fost ca studiul istoriei se presinte Românilor întărirea unirei lor politice adusă prin evenimentele istorice moderne. Când în Scóla Normală Carol I s'aŭ găsit internați la un loc Moldoveni și Munteni, s'aŭ văđut cum persista încă chiar în spiritele tinere de dincóce și

dincolo de Milcov, o mândrie rău înțelesă sau o desbinare vătămătoare, numai pentru că istoria învățată prin scóle li-aú fost făcut cunoscute fel de fel de victorii sau învingerí urmate între stremoșii lor, fără a li esplica adevăratele cause ale acelor lupte fratricide óre-cum *). Am fost unul din luptătorii Unirei; am luptat în partea Moldaviei cu péna ca scriitor; am fost primul care am întrunit la Bucuresci administrațiunea scólelor de dincóce și dincolo de Milcov ca Director general al scólelor din România la 1862; am fost decí tot-dea-una în pozițiune de a mă ocupa mai de aprópe cu studiul cauzelor care în trecut aú putut provoca între Români conflicte până la sânge, și am găsit că, în timpul Românilor curați, ele nu proveniaú de cât din dorința de a se întruni toți în un singur stat și numai în timpurile de decadență, când oștirile țerei erau compuse din streini, aú putut uni Domni să se bată între ei pentru scopuri personale. Pe aceste din urmă resbóe le-am lăsat afară ca fapte fără nici o atingere pentru Români. Pe acele d'ânteiú le-am esplicat prin adevăratele lor cause cari nu puteaú fi de cât tendința instinctivă de unire a Românilor. Acéstă tendință nu s'aú putut realiza atunci pentru că mijlócele erau brutale și, abia astăđi după 300 ani, Români aú putut ajunge prin cultură la adevăratele mijlóce de unire morală. Dar în timpuri de fer ca ale lui Ștefan și ale lui Mihaiú, ómenii nu cunosceaú alt mijloc de lucrare chiar pentru bine,

---

*) De aceia D. Tell nu putu face o faptă mai contrarie románismului de cât aceia pe care a făcut'o în 1873 când, ca Ministru de Instrucțiune, a regulat ca la Scóla Normală din Bucuresci să vie numai tineri de prin județele de dincóce de Milcov, érá ceí de dincolo de Milcov să mérgă numai la Iași. Sinceramente nu mai putea recunosce cine-va atunci în D. Tell pe patriotul de la 1848, căci numai prin scóli micste se póte face unitatea morală a Românilor și fără unitatea morală nu póte fi durabilă nici fructiferă unirea lor politică. Din norocire D. Maioresou ca Ministru la 1875 a îndreptat acea neertată greșélă în modul cel mai corespunzător trebuințelor naționale, regulând a merge la ambele scóli normale, și din Iași și din Bucuresci, elevi în număr deopotrivă de prin tóte județele țerei fără osebite.

de cât ferul. Acésta mi se pare un adevăr atât de natural, în cât sper că nimeni nu 'mă va atribui o părtinire națională. In tot casul însă eă pentru Români am scris, și numai pentru ca Români să învețe că nu prin arme ci numai prin cultura morală vor ajunge și pe viitor la mărire și la unitatea tuturor Românilor . . . . .

Al 3-lea scop aă fost de a însemna istoricilor noștri o nouă cale pentru urmărirea și lănțuirea evenimentelor istoriei Românilor. Nu am nici cum pretențiunea de a fi un descoperitor în domeniul istoriei și mărturisesc chiar că tóte datele istorice din acéstă carte le-am luat numai din acea scrisă de D. Laurian. Dar istoria noastră presintă încă atâtea lacune și o așa confusiune, cât istorici din cei măi erudiți, ca D. Hajdeu spre exemplu, sunt siliți încă a procede în urmăriirile lor măi mult prin inducțiune. In așa situațiune, ocupându-mă cu studiul istoriei naționale ca profesor în curs de măi mulți ani, am avut și eă ocașiune a mă gândi cum' fie-care din evenimentele, cari se presintă une-oră în mod atât de încurcat săă contrazicător, ar fi putut a se urma în mod măi natural, și ast-fel a nemi póte mersul cel măi adevărat al istoriei noastre. Pentru mine sper și sunt convins că viitorul va aduce descoperiri care săă justifice măi tóte inducțiunile mele, căci n'am avut în vedere decât numai adevărul și n'am avut basă decât faptele esistente *). Am cuprins dar în apendicele de la finele cărței tóte temeiurile pe cari n'am orientat asupra fiecărui fapt pe care le-am spus numai după socotința mea. Dacă însăă descoperirile posterioare vor aduce cu sine o altă certitudine săă alte inducțiuni măi logice, voiă putea a ive scusa că, în așteptarea lor, eă nu puteam presinta elevilor fapte în modul încurcător de minte, precum se presinta spre

---

*) Ast-fel pentru împărțirea Românilor în patru ducate îndată dupe Aurelian, m'am basat între altele pe corespunderea celor patru mărci păstrate la Români cu cele patru figură admise pentru cei patru evangeliști.

esemplu surprerea podului lui Traian prin Adrian pentru cauză de invidie; când acesta este desmințită prin bunul simț și prin toate cele alte fapte din viața lui Adrian, carele fusese crescut de însuși Traian și numit împărat numai dupe însuși povățuirea lui Traian.

M'am silit în fine a complecta istoria națională cu unele împrejurări lăsate cu totul afară prin cărțile de până acum. Ast-fel este spre exemplu epoca Genovezilor citată de Cantemir, epocă de mare influenție asupra spiritului Românilor, prin cercările de introducerea catolicismului Italian la Milcov, a instituțiilor republicane la Bêrlad și a comerțului maritim la Chilia și Cetatea-Albă. Numai prin aceste studii s'au putut explica adoptarea Slavonismului ca antidot, prin alianța cu Bulgarii și prin introducerea lui ca limbă de biserică și stat; alianță prin care Români aș scăpat de Unguri și de Leși, dar aș pierdut literile strămoșești, care, de mai țineau tot așa, avea negreșit să se piérdă nu târziu și totă legătura lor de sânge și de simpatie cu Roma veche și cu occidentul. În fine am întrunit pentru prima oră faptele Românilor de prin toate părțile ambelor Daci, Traiana și Aureliana, așa fel cum ele aș decurs unele din altele, căci nici o explicație istorică nu se va putea face cu legătura logică, intru cât se va mărgini numai la o parte a unui și aceluiași popor, precum nu s'ar putea explica istoria Sacsoniei, spre exemplu, fără istoria întregului popor german.

Cu acestea am făcut și eu ce am putut, până când alții vor face mai mult și mai bine. Sum sigur că toți, cari se vor gândi la viitorul nostru național, vor înțelege că numai prin studiul istoriei naționale nêmul nostru pòts ajunge la o conștiință și prin urmare la o existență națională măcar internă, dacă împrejurările esterne ar aduce cu sine alte complicațiuni. Asupra acestui obiect trebuesc dar concentrate toate silințele, căci de alt-fel limba și legea și meseria individuală se moștenesc și numai de la părinți. Istoria însă se pòte perde prin uitare sau vicia prin retăcire. Avem ca exemplu studiile

publicate de D. Roesler la Viena în 1871. Programul scólelor nóstre sáteștî, trebuie dar sá aibá de obiect principal respándirea istoriei naționale în popor, pentru cá numai un popor întreg póte întîmpina rătăcirea saú reoa voință, orî când și orî de unde ar veni, căcî póte nu s'aú finit încă timpurile pentru care istoriciî nostri de demult spuneáú cá, *mare cum-pănă țereî acestica se pregătesce.*

Bucurescî, 15 Februariú 1876.

INTRODUCERE

Istoria este o știință care se ocupă cu înregistrarea adecă cu înscrierea și povestirea întâmplărilor urmate între ómenii, prin tot timpul vécului lor, pentru a se putea povățui generațiunile următoare cu exemplul celor întâmplăte pentru generațiunile precedente. Astfel istoria este studiul cel mai important pentru moralizarea ómenilor, arătându-le, ca într'o oglindă, ocară și pagubele suferite de némurile și ómenii cari au lucrat rele și au umblat pre cale greșită, precum și fericirea alipită până și după mórte de numele acelora cari s'au distins prin virtuți, adevăr și dreptate.

Neam și națiune se numește întrunirea ómenilor cari au același început, același traiu și mai cu sémă aceeași vorbă *). Trebuința acestei intruniri provine din nevoia ce au ómenii de ajutorul unii altora pentru a putea viețui și care nevoe face că ómenii se întrunesc mai ântêiu în familii, apoi în comune, apoi în județe, apoi în provincii și în fine în staturi.

---

*) Veghezi Ruscala, de naționalitate.

Familie se numește întrunirea ómenilor înrudiți mai deaprópe și carii locuiesc sub același acoperământ.

Comună (sat sau oraș) se numește întrunirea familiilor care locuiesc în vecinătate apropiată așa cât să pótă vorbi om cu om fără să aibă a merge cale mai mult de o oră pentru a se întêlni unul cu altul.

Județ se numește întrunirea unui număr de comune a căror locuitori nu se află în depártare mai mult de o ñi cale pe jos de la centrul localității în care acele comune se găsesc aședate.

Provincie sau *regiune* se numește întrunirea județelor în cari locuitorii nu se găsesc depártati cale mai mult de o ñi cu calul de la centrul localității ocupate de ei.

Stat sau *țevă* se numește totalitatea locuitorilor de pre un loc ori cât de întins, carii însê au toți aceleși trebuinți și aceleși împrejurări comune.

I

ROMÂNII ȘI NÉMUL LOR

SAŪ

Prima aședare a Românilor la Dunărea de jos.

Națiunea Românescă adecă némul nostru al Românilor s'a început pe la anul 100 dupe nașterea lui Christos, când atunci stremoșii noștri au venit pentru prima óră de la cetatea Roma, pe locurile unde ne aflăm noi astăzi locuind.

Roma este o cetate mare care se află și până astăzi în o țară numită *Italia*, în depărtare preste sute de poștii în spre méđă și apus de la noi. Ea a fost zidită, cu 750 de ani înainte de Christos de către un rege cu numele *Romulus*; locuitorii ei se numesc și până astăzi la noi *Romulenii* sau *Romlenii*, adecă ómenii de ai lui Romulus. Despre Romulus se povestește că, lepădat fiind prunc în o pădure împreună cu fratele său geamăn mai mic numit Remus, au fost hrăniți cu cu lapte de către o lupóică, căria perise puii.

După Romulus cetatea Roma a fost stăpânită de alți șese regi unul după altul, iar după aceștia poporul din Roma, după povățuirea unui cetățen cu numele *Iulius Brutus*, a întocmit ca Roma să fie *Republică*, adică, în loc să fie stăpânită număi dupe voința unui singur cap, să aibă a se cărmui cu sfatul și hotărîrea tuturor cetățenilor.

Cu acéstă formă de cărmuire Romanii înmulțindu-se și întărindu-se din ce în ce mai mult, au început a se întinde în tóte părțile, așa în cât, pre timpul nașcerii lui Christos, Romanii au fost ajuns ca să cuprindă și să stăpânescă mai tótă lumea cunoscută pre atunci. Apoi, fiind că nu se mai puteau aduna toți la sfat de prin așa depărtate locuri, puterea stăpânirii a încăput atunci érași în mâna unui singur împărat.

Puterea prin care Romanii au ajuns la asemenea mărire a fost *tăria lor de suflet*. Așa se pomenește că un Roman cu numele *Muțius Scevola*, prins fiind în bătălie de către dușmani și punându-i-se cărbuni aprinși în mână ca să spună numărul oștirilor Romane, el a

suferit de i-aũ ars mâna de tot fãrã sã arate ceva. Tot asemenea un general Roman cu numele *Regulus* robit fiind de inamici și oferindu-i-se libertatea cu condițiune de a face pace rușinosã pentru patria sa, el a primit mai bine sã rãmânã rob și sã fie ucis. Un alt Roman cu numele *Cincinnatus*, carele era un simplu plugar, respingând cu bãrbãția lui o nãvalã de dușmani și voind Romanii a'l face rege pentru asemenea bravurã, el nu a primit acãsta cu nici un chip ci s'a întors la plugul sãu, nevoind sã se mândrãscã cu o faptã pe care tot cetãțenul este dator sã o împlinãscã pentru țara lui, fãrã sã caute vre o resplãtire. (1)

Prin asemenea virtuți și fapte mari precum și prin multe altele de felul acestora, strãmoșii noștri ajunsere la atãta mãrire în cãt, de și sunt trecuți mai bine de 500 ani de cãnd împãrãția Romanilor s'a stins cu totul de pe fața pãmântului; totuși limba lor, care pãrtã numirea de *limba Latinã*, este și pãnã astãzi întrebuintãtã pentru învãțaturile cele mai înalte de cãtre toți ómenii cei mai învãțați; iar cu lãgile lor, care pãrtã numirea de *dreptul Roman*, se cãrmuesc și pãnã astãzi tóte țerile cele mai de frunte. Așa dar *Romanii strãmoșii noștri*, aũ fost *némul cel mai mare și mai ales din tótã lumea*, și, prin urmare, noi Romãni de astãzi putem a ne socoti cu drãptã mãndrie cã suntem națiunea cea mai de ném de cãt ori care alta, numai întru cãt vom ști sã avem și noi acelãși virtuți și acelãși fapte ca și strãmoșii noștri, cãt sã nu se póte dice de noi: *cã tata a fost domn—și noi nu suntem om.*

Cei mai ântei împãrãți ai Romanilor aũ fost *Iuliu*

Cesar, carele a făcut calendarul cu care ne servim până astăzi noi Români, și Octavian August pre timpul cărui s'a întâmplat nașterea Domnului nostru Isus Christos. Tot pre timpul acestor împărați Romani ai fost ajuns pentru prima oară cu stăpânirea lor până pre malul drept al Dunărei, adică până despre locurile pre unde ne aflăm noi locuind astăzi. Așa dar istoria noastră începe odată cu Christ.

În vremea aceia totă țara de pe malul stâng al Dunărei și până la apele Tisa și Nistru se numia *Dacia* și era locuită de un popor puternic carele se numea *Daci* și care fusese întocmit de către un legiuitor al lor cu numele *Zalmose*. Puterea Dacilor era atât de mare încât ei ai fost respins tot-de-una până atunci pre ori cine s'au fost încercat să intre în țara lor. Așa ei ai fost respins pre un împărat al *Perșilor* din Asia cu numele *Dariu* la anul 510, pre *Alexandru cel mare* regele *Macedonilor* din Grecia la anul 318 și pre *Brenus* ducele *Galilor* la anul 50 înainte de Christos. De la acești Galii ai rămas până astăzi numirea orașului Galați (2) unde ei s'au fost așezat cât va timp, dupe care, rădicându-se pe din sus de Dacia prin țara numită până astăzi *Galizia*, s'au așezat de tot tocmai la apusul Europei în țara numită pe atunci *Galia* astăzi *Francia*. În fine Dacii s'au fost întărit așa de mult în cât sub un rege al lor cu numele Boirebiste începură a trece Dunărea și a prăda țerile de pre malul drept care se află sub stăpânirea Romanilor. Se pomenește despre Daci că ei ai fost ajuns la atâta putere numai ascultând pre un învățar al lor cu numele *Cineu*,

carele i-aŭ sfătuit de aŭ stârpit viile, pentru ca să nu se încurce nici odată de la trebă cu băutura. (3)

Vedând prădăciunile pre care le făceaŭ Dacii preste Dunăre, RomaŃii aŭ pornit cu luptă asupra lor. Aşa, mai ântei la anul 26 înainte de Christos, un general Roman cu numele *Licinius Crasus*, intrând cu oştirea în Dacia, luă una din cetăţile cele mai tari ale Dacilor numită Genucla, iar la anul 3 un alt general numit *Eliu Catus* luă în rōbie 50,000 de Daci. Tot asemenea un alt general cu numele *Plauţiu* robi alţi 100,000 de Daci la anul 69 dupe Christos *).

Cu tōte acestea Dacii nu perdură curagiul, ci, pre la anul 96 dupe Christos, se sculară iarăşi cu armele asupra Romanilor, având în capul lor pre un rege cu numele *Dura*. Acesta, nesimţindu-se vrednic a purta resboiŭ cu Romanii, se lăsă singur de domnie şi îndemnă pre Daci ca să alégă rege pre *Decebal*, carele era omul cel mai ager şi mai curagios dintre ei. Decebal bătu mai ânteiŭ pre un general Roman numit *Opius Sabinus* pre care 'l stinse cu tōtă óstea lui. Tot de asemenea bătu şi pre un al doilea gennral numit *Fuscus*. Un al treilea general al Romanilor numit *Iulian* intră în Dacia şi bătu de o cam dată pre *Decebal* la un loc numit *Tape* pre lângă apa *Oltului*, însă Dacii eşiŭ éŕăşi înainte la un alt loc mai în pădure, unde îmbrăcară cu arme mulţi trunchi de copaci, aşa în cât RomaŃii se traseră înapoi cređând că oştirile Dacilor sunt fără număr ca şi arborii pădurilor lor.

---

*) Laurian.

Atunci împăratul Romanilor care se numea *Domețian*, pentru ca să facă pace cu Daciî, priimi ca Romanii să dea Dacilor ómenî cu știință de meșteșuguri și să plătescă Dacilor un tribut anual, pe care 'l și plătiră mai mulți ani până în zilele împăratului Traian.

Marcu Ulpiu Traian era un cetățean Roman născut în Ispania și carele se deosebise în tot-de-una, prin agerimea minței și prin tăria inimei, în toate dregătoriile ce purtase de la gradul cel mai de jos. In-dată ce s'a numit împărat, Traian începu a cugeta mai ântêi de toate la chipurile cum să ștérgă rușinea pusă pre numele Romanilor prin tributul plătit Dacilor. El porni deci cu óste în contra lor la anul 100 dupe Christos, trecu Dunărea, străbătu în Dacia și bătu pre Daci în trei lovirî dearêndul. Decebal se cuprinse de spaimă și trimise deputați pentru pace. Traian nu priimi ci, urmând cu lupta până în anul 102, cuprinse mai multe cetăți ale Dacilor de prin munți, rêsbind până la cetatea de locuință a lui Decebal numită *Sarmisaghetusa* și care se afla dincolo de Carpați în părțile Transilvaniei de astăzi. Atunci Decebal trimise înaintea Romanilor o deputațiune de femei și de copii, cariî se rugară cu lacrimi pentru ertare *). Traian priimi să facă pace însă numai cu condițiune ca Daciî să plătescă tribut Romanilor, cariî luară în stăpânire și tot câmpul de pre malul stâng al Dunărei până sub munți, despărțindu-l despre locurile remase Dacilor, cu un șanț mare săpat dealungul Dunărei de la Severin și

---

*) Laurian.

până dincolo de Nistru. Acest șanț se vede și până astăzi în țara noastră, purtând numirea de *Valul lui Traian*. (4)

Dar nu trecu mult timp și Decebal începu să calce tocmelele de pace, invitând la răsboi în contra Romanilor pre toate popóarele vecine cu dânsul. Traian porni dar lupta din nou asupra lor la anul 105 dupe Christos, cu hotărîre de a supune tótă țara Dacilor, pentru care el puse mai ântei pre un arhitect cu numele Apolodoru Damașcenul ca să clădiască un pod stătător de pétră preste Dunărea, lângă locul unde se află astăzi Turnul Severinului. Picioarele acestui pod se vęd și până acum acolo în Dunăre când scade apa. Pre acest pod Traian trecu tótă óstea sa în Dacia. Decebal isbuti de o cam dată și prinse pe unul din cei mai însemnați generali Romani cu numele Longin, pre care propuse a'l libera daca Romanii vor priimi să se retragă din Dacia. Longin se otrăvi singur și muri numai pentru ca să nu vëndă planurile lui Traian și pentru ca Romanii să nu se îndemne cum-va a face așa lucru rușinos. Atunci Romanii înfuriați și mai mult înaintară asupra Sarmisaghetusei, pe care o cuprinseră cu foc. Decebal regele Dacilor, vędând că totul este perdut, se otrăvi și el singur și muri pentru a nu vedea căderea țerei sale. In memoria acestei biruinți Traian ridică la Roma o columnă, adică un stâlp mare de pétră, care se vede acolo și până astăzi cu numirea de *columna lui Traian* și pre părății căria sunt săpate tóte luptele lui Traian. Resbóiele lui Traian cu Dacii se 'pomenesc la noi și până astăzi sub formă

de *basme* adică povești populare, în care *Făt-frumos* adică Traian se bate cu *Smeii*, carii aŭ o falcă în cer și una în pământ, pentru că Dacii aveau zugrăvite, ca semn de bătaie pe stégurile lor, *) *balauri* sau *șopârle* mari numite astăzi crocodili, a căror gură este mai mare de cât la toate celelalte animale. (5) Romanii din contra aveau ca semn Vulturii, numiți latinește *aquile*, iar în deobște *pasere*, care prin pronunția stricat s'au dis *pajere*, despre care iarăși se pomenește în povestile noastre. În fine vechia Dacie se pomenește încă cu numele de *baba Dokia*, care ar fi ședând pe vârful Ceahlăului, muntele cel mai înalt din Dacia lui Traian, de unde ar fi venind zăpada la câmp numai când baba scutură cojocale, mai cu sémă în cele ântêi douăspredece zile din luna lui Martie, care se și numesc *zilele babei*. (6)

Dupe mórtea lui Decebal, Romanii supuseră totă țera Dacilor și aședară în ea o mulțime mare de colonii, adică locuitori noii aduși de prin Italia și de prin alte locuri ale împărăției lor. Dacia fu împărțită în două provincii mari, dupe cum și locurile ei se găsesc despărțite în două regiuni naturale prin munții Carpați. Părțile de la Nistru și Dunăre până la Carpați purtau numirea de *Dacia Inferiöră* (Dacia de jos), *Moldavie* (Dacie móle) și *Basarabie* (râpa de jos); iar părțile de la Carpați în sus până la Tisa, purtau numirea de *Dacia Superiöră* (Dacia de sus), *Transalpina* sau *Montana* (dincolo de munți) și *Transilvania* (din-

---

*) Odobescu.

colo de păduri). În aceste două regiuni, Traian aședă pentru pază două *legiuni*, adică două trupuri mari de oștire și anume, în Dacia Superiőră legiunea pronumită a *Blasilor* (ómenī blajini, adică blândi) de la cariī aū rēmas și până astăđi numirea orașului Blaji în Transilvania, unde numita legiune ș'aū avut reședința sa; iar în Dacia Inferiőră se aședă legiunea pronumită a *Iașilor* (ómenī iuți) de care pörtă numirea până astăđi județul Iașilor din Moldavia, unde se vede că s'aū aflat aședată comanda centrală a numitei legiuni. (7) Totuși întręga Daciă se afla sub un singur guvernator Roman superior, carele purta numirea de *Proconsul*, și sta la Sarmisaghetusa vechia capitală a Dacilor, zidită din noū de Romani cu numirea de *Ulpia Traiana Augusta*. Mai multe alte cetăți noue se zidiră de către noiī locuitori Romani, precum dovedesc numirile de până astăđi ale celor mai multe din orașele nóstre; *Rimnicu*, *Romanicum* (loc românesc), *Romanu*, *Roma nova* (Roma nouē), *Berladu*, *Verum Latium* (daevēratul loc al Latinilor), *Bacōu*, *Bacovia* (calea zeului vinurilor numit la Romani Bacus), etc. (8) Apoi Romanii făcură în acéstă țeră mai multe apăducte și drumuri de pētră, a căror rēmășițe se vęd și până astăđi, mai cu sémă între Olt și Mureș. Se ridicară în tóte părțile temple și amfiteatre de tot felul ale căror ruine se vęd iarăși prin mai multe locuri din țeră. (9) Cu un cuvânt Dacia ajunsē în scurt timp o provincie atât de frumósă în cât purta numirea de *Dacia Felix*, adică Dacia fericită, dupe cum dovedesc unele inscripțiuni vechi.

Aședarea Romanilor fu atât de temeinică în cât

nimiciră cu totul chiar și limba Dacilor, pe aceste locuri, unde până astăzi se vorbește numai limba noastră românească, care este o limbă latină mai curată de cât la toate celelalte nemuri neolatine, precum: Francesi, Italieni, Spanioli, Portugezi, etc. Ba încă și vechea religiune păgânescă a Romanilor a lăsat urme în noua noastră lege creștină de astăzi, căci Românii și până astăzi numesc sfinte toate zilele săptămânei, dupe cum de la vechii Romani erau consacrate la diferite divinități păgânești. Ast-fel poporul nostru numește până astăzi *Sfânta Lună*, ziua care la vechii Romani era închinată Lunei, zeita vânătorilor, cunoscută și sub numele de *Diana*; *Sfânta Marți*, ziua care era închinată lui *Marte* zeul resboiului; *Sfânta Mercuri*, ziua lui *Mercuriu* zeul comerciului, ca și de târg și de obor; *Sfânta Joi*, ziua lui *Joe* zeul bucuriei; *Sfânta Vineri*, ziua *Venerii* zeita căsătoriilor. Numai *Sâmbăta* sau ziua odihnei este consacrată vechiului testament și *Duminica* sau ziua Domnului este consacrată noului testament din legea creștină. Tot ast-fel *Ianuariu* este luna vechiului zeu al păcei, care la Romani se numea *Ianus*; *Februaru* luna frigului numit latinește *Febris*; *Martie* luna vechiului zeu al resboiului; *Aprilie* luna împăratului Roman *Aurelian*; *Maiu* luna celor mai bătrâni numiți latinește *Majores*; *Iuniu* luna celor mai tineri numiți latinește *juniores*; *Iuliu* ziua împăratului Roman *Iuliu Cesar*; *August* ziua împăratului *Octavian August*; *Septembrie*, *Octombrie*, *Noembrie* și *Decembrie*, însemnă că și în limba latină luna a șaptea, a opta, a noua și a zecea, începând a se număra de la 1

Martie, de când se începea la Romanii vechi anul nou numit *Calenda*, precum se numesc și la noi până astăzi *Colindele* anului nou creștinesc de la Crăciun.

Din nenorocire nu târziu dupe colonizarea Daciei prin Romani, începură să năvălescă din Asia în Europa, prin munții Caucași și pre la marea Négră, nenumărate cârduri sau cete de popóre barbare, adică fără nici un căpătâiu sau aședare și care se hrăniau numai cu prădăciuni. Aceste popóre venind tóte despre răsărit și pre din sus de marea Négră, cea mai ântêie țéră Romanescă, care se găsea în calea lor, era Dacia. Pentru a întâmpina năvălirea lor, Adrian împératul Romanilor, pre de o parte spori numărul colonilor din Dacia cu mai multe reserve de militari, *) iar pre de altă parte a stricat podul cel de pétră făcut de Traian preste Dunăre, numai pentru ca să ridice cu chipul acesta colonilor din Dacia înlesnirea de fugă și așa să'i facă a se lupta mai cu bărbăție pe loc în contra barbarilor. (10) Tot cu asemenea scop împératul Sever pre la anul 200 dupe Christos, zidește în locul podului arêtat o nouă cetate numită *Severinu* dupe numele său, cetate care se păstréză și până ađi, și în care fu strămutat atunci guvernământul general al Daciei de la Sarmisaghetusa, pentru a fi mai cu apropiere de scaunul împérației de la Roma, de unde urma să vină povățuiri și ajutóre la timpuri așa grele. (11) Impératul Caracal, fiul și urmașul lui Sever, veni însuși în Dacia pre drumul Oltului respingând din țéră pre

---

*) Laurian.

cei ântei barbari cariî năvăleau cu numele de Goți, pre la anul 215 dupe Christos, și zidi apoi orașul numit până astăzi Caracal în județul Romanați, a cărui numire ni arată că a fost atunci colonizat din nou cu Romani născuți chiar la Roma (*Roma nati*). In fine pre la anul 247 se pomenește că împăratul Filip a dat Romanilor din Dacia dreptul de a bate monedă, lucru care dovedește că acéstă provincie, cu tótă năvălirea barbarilor, era pre atunci încă așa de înflorită în cât să se pótă ocupa cu lucrarea minelor de aur și argint. Mai târziu însă, adică pre la anul 270 dupe Christos, barbarii începură a năvăli cu atâta furie în cât împăratul Aurelian, hotărî să părăsescă Dacia și ridică din ea atât guvernul cât și tóte oștile împărătești, propunând locuitorilor a se strămuta pre malul drept al Dunărei pentru ca să fie mai apărați de barbari. Pre acei cari primiră a se strămuta, Aurelian i-a aședat de la Dunăre în jos preste munții Balcani până în Macedonia despre țările Grecilor, unde ei se găsesc și până astăzi vorbind tot limba Românescă, și păstrând pentru centrul lor de reședință în Balcani numirea de *Ternova* (terra nova) adică țără nouă, în amintire de Dacia vechie din care sunt eșiți. Atunci însă locurile pre unde au fost aședați pre țermul drept al Dunărei fură numite *Dacia lui Aurelian*, iar Dacia din stânga Dunărei rămase cu numirea de *Dacia lui Traian*.

II

ROMÂNII ȘI BARBARIÎ

SAŪ

Tăria Românilor de la Dunăre prin sapă.

Dar cea mai mare parte de Români din Dacia lui Traian nu putură să urmeze pre frații lor preste Dunăre, căci se găsiau cu totul depărtați preste munți până pre la Tisa și Nistru, saū legați prin moștenire și proprietate de pământurile aceste pre unde erau născuți și creșcuți și unde repausău ósele moșilor și strămoșilor lor, pentru a căror pomenire Români no-strii aū și până acum în fie-care an o anume serbare numită a *Moșilor*, la 50 zile de la Pasci, care este cea mai mare serbare națională. (12) Apoi mai era și aceea că cea mai mare parte din locuitorii Daciei erau deja creștinați încă de pre timpul sfântului apostol Andreiū ârtēiū chemat, carele, dupe tradițiunile bisericei nóstre, a fost propovăduit cristianismul în țările de la Dunăre. Ast-fel Romani din Dacia lui Traian, preferă din tóte puncturile de vedere a rămânea pe loc, de cât să se strămute preste Dunăre. Pre de o parte ei nu speraū a trăi bine sub cârmuirea păgânescă și despotică a împăraților Romani, carii munciaū pre creștini, precum munciră pre atunci pre un general din Dacia anume Saba, *) numai pentru că era creștin și nu voia să mérgă preste Dunăre. (13) Acest general, se află astăzi sfințit de biserica nóstră cu numele tle

---

*) Eliade, Istoria Românilor.

St. Mucenic Saba Stratilat, adică general, și se serbeză a doua zi de St. Gheorghe la 24 Aprilie. De pre numele lui Domnii Românilor rămași în Dacia au purtat până în vécul XIII pronumele de *Teodorî*, tradus mai apoi prin slavonescul *Bogdan*, și titlu de generalî saũ *voevozî*. Pre de altă parte coloniî din Dacia se bizuiaũ a se apăra mai lesne pre la locurile și strămtorile pre care le cunoșteaũ din copilărie, de cât înstrăinându-se pre la locuri nouë. Așa dar virtutea strămoșescă a Românilor din Dacia lui Traian, unită cu noua lor credință în Dumneșeul cel adevărat, făcură că cea mai mare parte din coloniî aduși de Traian și de următorii lui rămaseră de atunci și până astăzi neclintiți tot pre locurile acestea, adică pre malul stâng al Dunărei, cu tóte năvălirile cumplite urmate din partea barbarilor.

Năvălirile barbarilor au fost grele și numeróse. Ele au ținut preste 1000 de ani adică de pre la anul 270 până pre la anii 1290 dupe Christos. In aceste timpuri s'au strecurat preste Dacia lui Traian tot felul de barbari cu diferite numiri, dar cariî se pot socoti de trei némuri și anume: Germani (Nemți), Slavî (Muscalî) și Tătari (Turci). O așa lungă și multiplă invasiune a putut nimici memoria tuturor faptelor prin care Romaniî din Dacia lui Traian au scăpat de peirea totală, căci luptele lor cu barbarii au fost atât de mari, în cât nu le îngăduiaũ timp a se ocupa cu scrierea nici a păstra scrierile lor în acele timpuri când nici imprimaria nu era inventată. (14) «Cumplite vremi erau acele, dice mai târziu un vechiũ istoric român, așa cumplite

În cât Româniî nu aveaû timp nici măcar să resufle, lup-tându-se cu câți mai mulți dușmani de odată, necum să se mai gândescă a sta să scrie faptele lor cele multe de tótă ȝioa și de tótă ora.» Ori cum ar fi însă totul este că aflarea Românilor pe aceste locuri până astăȝi, cu același nume Roman, cu aceiași limbă Romană și mai cu sémă cu acelési nume de locuri și așeȝări Romane, (15) dovedesc în modul cel mai pi-păit, că ei aû știut să aibă tăria și chibzuința necesare pentru a se putea ține pre loc, silind pre barbari de a se retrage, cu încetul dar cu necurmăre, în alte locuri mai spre stânga sau mai spre drépta Car-paților.

Totuși din unele scrieri care s'aû mai păstrat, pre-cum ale unui istoric cu numele Amian Marcelin, carele trăia în vécul IV, adică nu târȝiû dupe împăratul Au-relian, se spune că Româniî se apăraû de barbari mai mult cu *sapa*, adică lucrând și rodind țarinele; iar barbarii respectaû pe Români pentru ca să se pótă hrăni pe lângă dênșii. (16) În adevăr acești barbari nu știaû pe atunci nici cum să lucreze pământul; ei umblaû numai cu șatra ca țiganiî, pentru care se și numiaû *nomazi* adică rătăcitori din loc în loc, grăbindu-se tot-de-una a trece în jos peste Dunăre, fiind că acolo țerile erau mai bogate și locurile mai calde și mai roditoare, așa cât ei puteaû a prăda, mai mult și a trăi mai fără muncă. Ast-fel tăria Românilor în timpul năvălirilor barbare aû fost cu osebite *sapa*, adică agricultura, și acésta face că și până astăȝi Românul iubeșce plugă-ria mai mult de cât ori care altă meserie. Dar *sapa*,

toporul și cósă sunt tot fer și oțel ca și arma, și ast-fel cu ele la nevoie póte omul nu numai să'și lucreze pământul dar să'și apere și țera. De aceia încă de pe atunci Românii s'aũ împărțit în patru grupe saũ cete mari pentru a se putea apăra mai bine din tóte părțile de pe unde năvăliaũ barbarii. Ast-fel Românii dintre Olt și Seret aũ format o grupă sudică cu numele de *Vrancenia* *) și cu capitala mai ánteiũ în Buzeũ, unde este și până astăzi episcopatul principal din Muntenia, apoi la Brașov (*Vransovia*) care aũ dat numirea întregei regiuni și în fine la Făgăraș, de unde a eșit Radu Negru carele a înființat mai târziu principatul Munteniei moderne. Românii dintre Olt și Mureș aũ format a doua grupă apusană cu numele de *Istriană* adică Dunărenă și cu capitala mai ánteiũ în Severin, apoi în Omlaș și în fine la Râmnicu Vâlcei saũ noul Severin, dupe cum se vede din titula purtată până astăzi de episcopul Olteniei, care pe atunci avea gradul de mitropolit. Românii dintre Mureș și Tisa formară a treia grupă nordică cu numele de *Maremureșiana*, și cu capitala în Muncaciũ, carele pe atunci se numea Moncastrum și eră scaunul unui Mitropolit strămutat astăzi la Blaj. În fine Românii dintre Seret și Nistru formară a patra grupă orientală cu numele de *Moldavia* și cu capitala mai ánteiũ în Galați, dupe titlul purtat de vechii episcopi ai Romanului ca primați ai Moldovei, apoi în Bârlad numit și târgul vechiũ și apoi în Roman numit și târgul nou, dupe cum aceste numiri

---

*) Veđi balada, adică cântecul popular, păstrat sub numirea de cântecul *Mióreț*.

s'a păstrat prin mai multe chrisóve până pe timpul domniilor moderne. Mărcele saú semnele politice ale acestor patru regiuni Româneşci sunt păstrate şi până astăzi adică: Vulturul pentru România sudică, capul de bour pentru Moldavia saú România orientală, leul pentru Banatul Olteniei saú România apusană şi un ânger saú geniú pentru cercul Maramureşului saú România nordică. Aceste mărci corespunđând cu semnele adoptate de biserica creştină pentru cei patru evangelişti, denotă şi entusiasmul religios de care se afla inspiraţi Romanii din Dacia lui Traian, în acele timpuri de prima creştinare, care făcu că ei puseră o cruce şi în ciocul vechiului vultur Roman, carele se păstrează şi până astăzi ca semn general pentru tot némul nostru al Românilor. (17)

Istoria universală a némurilor ne spune mai departe că, nu târziú dupe scóterea oştirilor Române din Dacia lui Traian prin Aurelian, adică pe la anul 330 dupe Christos, împératul Constantin cel Mare, priimind legea creştinéscă şi strămutând scaunul împéraţiei de la Roma în Italia la Constantinopol lângă marea Négră, a venit cu oştile în ajutorul Românilor din Dacia în contra Goţilor, carii năvăliseră acole. Goţii erau de seminţie Germană. Ei fură bătuţi ast-fel în cât o parte se creştinară şi se aşedară pe la judeţul Hotin saú Gotin pe Nistru de sus, unde avură şi un episcop carele acum se află la Kişineu. Cea mai mare parte însă ridicându-se cu totul apucară pe din sus de Carpaţi spre apusul Europei, unde se găesc şi până astăzi aşedaţi cu împéraţiile lor Nemţeşci. Aşa dar Ro-

mânii din Dacia se găsiră atunci uniți iarăși cu împériul lor strămoșesc, care era acum creștinat ca și ei și cu ajutorul lui Constantin cel Mare zidiră din nou mai multe noi cetăți de întărire, precum: Recidua în Temișana, Sicibida (Celeiü) la gura Oltului și Constanța (Oltenița) la gura Argeșului, etc. *) Iar dupe mórtea împératului Constantin, imperiul Român împărțindu-se de către trei fii ai lui în trei mari divisiuni, ambe Daciile, adică și cea Aureliană și cea Traiană, se găsiră cuprinse în divisiunea numită a Iliriei, **) cu capitala Tesalonicul, unde este muntele numit Sfânt cu mōnastiri mari, la care Româniî închinau, până acum de cece ani, numerōse mōnastiri din țera nōstră. Ast-fel Româniî din Dacia lui Traian scăpară atunci de Goți, fără a li remâne nici o altă pomenire despre ei.

A doua năvălire de barbari de care avură a suferi Româniî din ambele Dacii, fu aceea a semințiilor Slavone pe la anul 600 dupe Christos. Dintre aceștia, acei numiți Cechi și Lechi, trecură pe deasupra Nistrului și se aședară în Galiția, Polonia, Boemia și mai departe, unde se găsesc și până astăzi; iar Croații, Serbiî și Bulgariî, numiți și Slavi de sud, găsiind pe atunci împéreația Romanilor cu totul slăbită, se strecurară în jos prin partea orientală a Daciei lui Traian, adică printre Nistru și Argeș, până ce trecură și se aședară toți dincolo de Dunăre unde se găsesc și până astăzi pe țermul drept al Dunărei, până la Balcani. Româniî din Dacia lui Traian găsiră ast-fel scăpare de

---

*) Laurian.

**) Cantemir.

acești barbari, tocmai în acea că împărăția Romanilor era pe atunci slăbită așa de tare, în cât, de pe la anul 400 dupe Christos, s'a fost rupt în două părți. Una din aceste a fost rămas la apus cu capitala în politia Ravena din Italia și care a fost cu totul distrusă de către barbarii Germani pe la anul 500 dupe Christos, ridicându-se pre locurile ei, noile staturi moderne cunoscute pe atunci sub numire de domnii ale Francilor. Cea altă parte, de și a mai rămas în picior la răsărit cu capitala în Constantinopoli sau Roma nouă, a fost însă încăput în mâna Grecilor, cari erau mulți în acele părți, și așa din împărăție Românească se făcuse oare cum împărăție Grecăscă. Numai din așa cause Bulgarii putură răsbi dincolo de Dunăre, unde Românii din Dacia Aureliană, neputându'i opri, fură siliți a se retrage mai în jos spre munții Pindului din Macedonia; *) iar o parte, rămând pe loc, creștinară cu încetul pe Bulgari și se învoiră a locui împreună pe țărmul drept al Dunărei, precum se găsesc și până astăzi. In Dacia Traiană însă, nici de la popóarele slavone nu a rămas Românilor altă pomenire de cât numele *Vlach* sau *Valach*, cu care semințiile Slavone numesc și până astăzi pe toți Italianii și Latini, ceea ce dovedește că ei a răsit țărele acestea locuite de Români din Italia și mai cu sémă partea din drépta Argeșului, care păstréză și până astăzi mai în special numele de *Vlaşca*, adică loc Românesc. (18)

Al treilea ném de barbari cari a răvălit peste

---

*) Bolintinénu, călătorii în Macedonia.

Românii din Dacia lui Traian, fură semințiile Tartare. Cei ântei Tartari s'aũ prezentat încă de pe la anul 400 dupe Christos cu numele de Huni, carii s'aũ fost și aședat cât va timp cu regele lor numit Atila pe malurile Prutului la locul numit până astăzi *Cusu* (Huși), pentru care partea orientală a Daciei, adică Moldavia modernă, era numită pe atunci Atel-Cusu, adică casa lui Atila. Hunii însă nu stătură mult timp pe aceste locuri, căci în curând Atila se ridică din Dacia și plecă pe din sus de Carpați aședându-se în Ungaria de astăzi, între Tisa și Dunărea de sus, unde și muri la anul 453, dupe ce pradă și pustii tótă Italia până la Roma și tóte țerile Nemților și ale Francilor până aprópe de Paris, așa în cât pomenirea lui rămase cu numele de Atila, *Biciul lui Dumneșei*. Dupe Huni s'a mai strecurat prin Dacia lui Traian, Avarii, Pecinichii, Cumanii și alte seminții Tătărășci, despre carii însă istoria nu face vre-o pomenire mai largă în Dacia; iar mai târziu, adică pe la anul 900, năvăliră Tătarii numiți Maghiari și Unguri. Aceștia nu intrară în Dacia orientală, ci, trecând pe deasupra Nistrului, dupe ce cuprinseră tótă Ungaria de astăzi, năvăliră apoi despre Tisa asupra Daciei Nordice. (19) Românii din acea parte, sub ducele lor numit Gelu sau Iuliu adică Ilie, eșiră la bătae cu Ungurii; vedând însă că ducele lor a fost ucis și că Ungurii vor avea biruință, Românii steteră până în fine la pace cu ei, priimind ca să li fie domn Tuhutum ducele Ungurilor, cu carii să aibă a trăi împreună în pace ca frații pentru viitor. Ungurii făcură acéstă pace cu jurământ la locul numit și

până în ȕioa de astăȕi Esculeu, *) dar nu se ȕinură de jurământul lor, ci, dupe ce strebătură cu pace în Dacia Nordică începură pe de o parte să răpescă tôte pământurile Românilor de pe acolo, iar pe de altă parte pretinseră a stăpâni și tôte cele-l-alte părȕi ale Daciei, sub cuvânt că legătura făcută cu Românii din Dacia Nordică, ar privi pe toȕi Românii de prin cele-l-alte pământuri Româneșci. Așa Ungurii cuprinseră și o parte din Dacia apușană până despre Severin unde domnia pe atunci Românul Claudiu din familia numită a Basarabilor, cu titlu de Ban adică Duce, dupe care acea parte a Daciei pörtă și până astăȕi numirea de țera Banatului. Tot pe atunci asupra Daciei orientale începură să năvălescă Leșii din Galiȕia, cuprinȕând tötă partea de sus a Moldaviei, pe care o numiră Bucovina adică țera pădurilor, și întinȕându-se până pe la Bârlad, unde pe la anul 1011 puseră principe pe un Rotislav, de la care se păstrează și până astăȕi un chrisov cu data de mai sus. In asemenea împrejurări Bogdan domnul de pe atunci al Românilor, ceru ajutorul împărașilor Bizantini din Constantinopoli, unde pe atunci se afla domnind împăratul numit Basiliu Bulgarotonul, pentru că biruise și supusese pe Bulgarii din Dacia Aufeliană, Dupe numirea acestui Bogdan, Bizantinii începură a da atunci șerilor din Dacia Traiană numirea de *Bogdania*, adică țera lui Bogdan. Românii cu ajutorul Bizantinilor, sub conducerea a doi generali mari cu numele Batace și Ioan Duca, curățiră Moldavia de

---

*) Laurian.

Leși și năpustiră cumplit pe Ungurii din Transilvania până pe la anul 1166 dupe Christos. *) Prin această alianță cu Bizantinii, dacă Românii nu reușiră a alunga cu totul pe Unguri din Dacia Nordică, totuși îi împedigară de a se întinde și peste cele-lalte trei părți ale Daciei Traiane. Bizantinii clădiră atunci spre pomenire în Dacia orientală un oraș cărui dădură numirea de Vaslui (Basilea) de pe numele împăratului Basiliu. **)

Folosul cel mai mare însă pentru Români fu că împreună cu Bizantinii veniră atunci în ajutorul lor și aliații acestora Genovezii de la orașul Genova din Italia, carii erau cei mai puternici și mai comercianți pe Marea din partea apusului, unde Romanii din Roma veche, creștinaseră deja pe barbarii năvălitori acolo, așa în cât toți Italienii, Francesii, Spaniolii și Portugesii se cunosc pe sine până astăzi a fi numai Latini ca și noi. Acei Genovezi Italieni, găsind aici în Dacia lui Traian un popor de o limbă cu ei, făcură legătură de aprópe cu Românii și se aședară la Giurgiu, la Chilia, la Cetatea Albă, etc. iar mai cu sémă la Bârlad unde în secolul al un-spre-șecilea formară o puternică republică Română, dupe forma cu care se guvernau Genovezii în țeră la ei, și care întinse comerțul și stăpânirea Românilor până la Olesia (Odesa) la gura Niprului și până la Cafa din Crîm (Crimea), adoptând ca marcă doi pești de Mare numiți Delfini, carii figurază și până acum în stemă Românilor, ca semn al comerciului și stăpânirei Românilor din vechime pe

---

*) Cantemir.

**) Macarie, călătorie de la Alep la Mosca.

marea Négră *). Ast-fel Româniî din Dacia lui Traian, dupe o despărțire de șapte secolî de la Aurelian, se găsiră din nou în conviețuire cu frații lor de la apus și acéastă alianță naturală fu atât de bine făcătoare pentru ei, în cât, în mai puțin de un secol, putură a'și îndrepta tóte perderile suferite prin lungile năvăliri a le barbarilor de până atunci, în mod de a se întinde până peste Nistru și până peste marea.

Din nenorocire, tocmai pe timpul acela, *biserica creștină* se desbină în două mari despărțiri, care se vęd și până astăzi și din care una, numită *ortodoxă și răsăritenă*, se ține de Patriarcul de la Roma nouă, iar cea altă se ține de Papa din Roma veche sub numirea de *biserica Catolică, apusană* sau papistășescă. Acéastă desbinare se începuse încă mai de nainte adică de prin secolul al noulea; însă pe timpul acesta lupta între cele două biserici ajunsese la culme, așa cât, pentru a se despărți cu totul una de alta, Papa de la Roma veche nu mai primea în biserică sa altă limbă de cât pe cea latină, iar Patriarcul din Roma nouă impunea tot așa pe acea Grecéscă. Genovezii fiind catolici începură atunci a sili pe Româniî de la Dunăre ca să se unéscă și ei cu biserică apusului, pentru care și înființară o mitropolie catolică la Focșani, numită pe atunci *Milcovia*, precum și alte episcopii la Câmpulung, la Têrgoviste, la Bacău și la Seret. Româniî însă, înțelegând că puternicii lor vecinî Nemți, Unguri și Leși, carii erau catolici, s'ar fi servit cu latinismul bise-

---

*) Cantemir.

ricii lor pentru a li răpi naționalitatea lor de Români mai curățî de cât toți Neolatiniî, precum și independența pe care o păstrasera în tot timpul năvălirilor barbare, preferiră a se despărți din nou de frații lor Genovezi, cu aceeași durere dar cu aceeași tărie de caracter cu care și mai nainte s'au fost despărțit de Roma veche pe timpul lui Aurelian. (20)

În urma acestor împrejurări recindu-se legăturile dintre Români cu Genovezii, aceștia începură a se retrage de pe la Dunăre cu atât mai mult că Turcii se apropiau din Asia spre marea Grecilor, singura cale pe unde Genovezii puteau să umble cu corăbiile lor ca să vină până pe la noi. Româniî din Dacia lui Traian se aliară atunci cu frații lor de peste Dunăre, cariî și ei se revoltaseră împreună cu Bulgariî din pricina apăsărilor ce suferiau din partea împăraților Grecești din Constantinopoli, mai cu sémă în urma despărțirei bisericilor. Acéstă resculare se făcuse sub conducerea a doi frați Români Petru și Asan, cariî bătură pe Greci în tóte părțile; dupe care Bulgariî în unire cu Româniî formaseră un imperiū independent, recunoscut de tótă Europa și de însuși Papa de la Roma, carele trimise ungerea împăratéscă Românuî Ion Asan, primul împărat al Româno-Bulgarilor, cunoscut sub numele de *Ionitiă Vodă*. Dupre acésta toți Domniî Românilor, cariî până atunci se prornumiau *Teodori* sau *Bogdani*, au început a se prornumi *Ionî*, dupe cum se ved iscăliți prin hrisóvele Domnești, Ion Mircea VV. Ion Stefan VV. etc. *)

---

*) Hajdeu.

Românii și Bulgarii își constituira atunci la Ocrida, în Balcani și o biserică independentă atât de Patriarcul grecesc din Constantinopoli, cât și de Papa latinesc din Roma veche, rămânând uniți numai în dogme cu biserică răsăritului, care păztrază tradițiunile religioase mai conforme cu acele ale Românilor, lepădând însă spre deosebire, și din biserică și din scriere, atât literile grecești cât și pe acele latinești, pe care le înlocuiră cu semne noi inventate anume atunci de către Patriarcul Româno-Bulgarilor Ciril, de pe a cărui nume acele litere s'au numit *cirilice* și au rămas întrebuintate la noi Românii mai până în zilele noastre. Dupe o asemenea nouă și puternică întocmire politică și religioasă, Românii în unire cu Bulgarii se luptară cu atâta succes în contra neamicilor lor, în cât, pe la anul 1192, împăratul Ion Asan I, se intitula Domnă al Bulgarilor, al Grecilor, al Moldo-Vlachilor și al Ungurilor, de la marea Grecilor peste Buda până la Viena. *) Atunci se fundară și orașele Craiova și Bucurescii, care pörtă până astăzi numirea Crajului (regelui) Ion sau Iovian sinonim cu slavonescul Radu sau Bucur.

Nu târziu însă, adică pe la anul 1240, o nouă furtună de barbari năvăli asupra ambelor Dacii Traiană și Aureliană. Acești barbari erau Tătarii numiți Nogai, carii, sub conducerea împăratului lor numit Batus-Chan, năvăliră despre răsărit pe deasupra mării Negre peste Rusia și Polonia până în Ungaria, și apoi se întorseră

---

*) Archiva Istorică a României. Numai acest fact pöte esplica clădirea orașelor Bucuresci și Craiova (orașul Crajului Ion) precum și năvălirea Bulgarilor în Transilvania despre care vorbește documentul din 1231.

de se aşezară în părțile Crămului la marea Négră, dupe ce străbătură tótă Dacia Aureliană sau Moesia, precum și părțile sudice și orientale ale Daciei lui Traian, tăind, prădând, arđend și robind ómeni, femei, copii și tot ce întélnéu în calea lor. *) Acéstă năvălire de barbari fu cea mai de pe urmă și cea mai scurtă, dar fu atât de gróznică în cât, pentru ca să scape de peire, Românii din tóte părțile nu avură altă afacere, de cât să se unescă cu Ungurii și să se adăpostescă cu toții în munții și pădurile Transilvaniei, ca într'o cetate naturală, unde în adevăr Tătarii nu putură străbate cu multă furie, bătúți fiind de Unguri și Români pe la strâmtoarele pe unde trebuiaú ca să trecă. In acel timp Românii din Dacia apusană se vęd a fi fost oploșiți în părțile Almașului (Omlășului) la sud vestul Transilvaniei, acei din Dacia sudică în părțile Făgărașului și acei din Dacia Orientală în părțile Marmoroșului pe la Rodna, căci de pe acolo se pomenesc întorcându-se îndată dupe strecurarea Tătarilor spre anul 1300. Se vęd întorcându-se mai ântéiu în Dacia apusană Românii din părțile Omlășului cu domnul lor Alexandru Basarab, reînființând banatul *Olteniei* numit pe atunci al Severinului; apoi Românii din Dacia sudică se întórseră și ei cu domnul lor Radu Negru de la Făgăraș la Câmpulung, înființând domnia numită a *Munteniei*; In fine tot ast-fel Românii din Dacia orientală se întórseră din Maramureș cu domnul lor Dragoș și înființară domnia numită a *Moldaviei*.

---

*) Laurian.

III

ROMÂNII ȘI VECINIÎ

SAŪ

Independința Românilor de la Dunăre prin armă.

Cu năvălirea Tătarilor Nogai se finiră invasiunile popóreior nomade, care se strecuraseră peste Dacia în curgere de 1000 ani, fără ca vre unul din ele să fi rămas aședate statornic până astăzi unde va pe aceste locuri, afară de Unguri carii aũ fost primiți cu înșelăciune în Dacia Nordică, precum am văduț mai sus. In adevăr nici un altul din pământurile Daciei nu se găsește astăzi, nici stăpănit, nici măcar locuit cu temeiũ, nici de Germani, nici de Slavi, nici de Tătari, nici chiar în părțile Daciei Sudice și Orientale, care sunt locuri de șes cu totul deschise. (21) Acésta dovedește mai presus de tóte cum Românii aũ păstrat în tot timpul acela, vechia lor tãrie de suflet strẽmoșescă, vechia tãrie Română, *Virtus Romana*.

Daca însă luptele Românilor aũ fost mari în timpul năvălirei barbarilor trecători, ele fură mult mai grele dupe aședarea mai statornică a unora din aceștia, sub formă de staturi moderne, în jurul Daciei și despre care aceste lupte se păstréză acum nu numai tradițiuni, ci și scrisori și documente necontestabile de tot felul, cunoscute cu numirea de *letopisiție*, cuvânt slavon care însemnézã *anale*, adică arẽtare de împrejurările întâmplare pe tot anul. Vẽdurãm deja cum Ungurii și Leșii, dupe ce se creștinară și se aședară ast-fel statornic cei întâiũ la apusul și cei al doilea la

nordul Daciei, începură numai de cât să se încece a cuprinde toate pământurile ei. Respinși mai întâi de Români cu ajutorul Bizantinilor, al Genovezilor și al Bulgarilor, siliți chiar a se împăca cu Românii de gróza Tătarilor, când chiar regele Ungurilor fugise tocmai la Italia, îndată ce Tătarii fură respinși, Ungurii începură a căuta din nou să pună stăpânire pe pământurile Românilor. Așa, pentru a nu lăsa pe Români să iasă din Transilvania unde se adăpostiseră de Tătari, Ungurii aședară, pe totă marginea Transilvaniei despre Muntenia și Moldavia, locuitori Germani numiți Sași, cari se află acolo și până astăzi pe la Sibiu, Brașov și Bistrița; iar dincóce de Carpați, Ungurii trimiseră o altă cétă de Nemți soldați călări numiți Cavaleri Teutonî Cruciferi, pentru că purtau pe hainele lor o cruce spre semn că s'aũ fost înarmat ca să scótă Ierusalimul din mâna Turcilor. Acești cavaleri însă, nu numai că nu scóseră Ierusalimul, dar nu putură nici a opri pe Români să iasă din Transilvania cu domnii lor Bogdan, Dragoș, Radu Negru și Alexandru Basarab, nici a se aședa ei înșii în Dacia sudică și orientală, unde abia putură a răsbi numai până la apa numită a Némțului și a clădi acolo o cetățue care se păstrează și până astăzi; ei fură siliți însă a o părăsi atunci fórte curând, rămându'i numai numele lor ca singură pomenire. Totuși aceste încercări ale Ungurilor de a stăpâni pe Români cu ajutorul Nemților, îndemnară pe Românii din Oltenia, cari erau cei mai amenințați, fiind mai aprópe de Unguri și mai puțin la număr, a se întruni pe la anul 1290 în un singur stat cu frații

lor din Muntenia, recunoscând de domn al tuturor pe Radu Negru, care se afla acum cu reședința la Argeș și carele luă atunci titlul de *Domn a totă țera Românescă*.

Acastă măsură fu foarte fericită și foarte înțeleptă, căci, nu târziu dupe acea adică pe la anul 1333, regele Ungurilor numit Carol Robert veni cu oște numerosă asupra lui Alexandru Basarab, carele fusese ales domn dupe mórtea lui Radu Negru. Óstea Ungurescă se adună în partea Daciei numită Temișana și răpită de la Români încă mai de nainte. De acolo trecură în ținutul Mehedinților și cuprinseră Severinul. Acolo venire deputați din partea lui Basarab, pentru a cere lui Carol cuvânt despre năvălirea sa; dar el nu primi a sta la vorbă și naintă mai departe asupra Românilor. Aceștia, dupe vechiul lor obicei, se retraseră de o cam dată, dând foc țarnelor și satelor, așa în cât Ungurii, ne mai găsind provisiuni, se aflară rău strimtorați cu fόμεa și începură a se retrage slăbiți și rușinați. Atunci Români li eșiră înainte la strimtorile munților și îi bătură așa de cumplit, în cât însuși Carol, pentru ca să scape, fu nevoit ași schimba hainele regești și a îmbrăca cu ele pe un om al șeu, pe care Români îl și uciseră creșând că este regele *).

Pe când Români din Muntenia se luptău cu Ungurii, acei din Moldavia aveaū de luptat cu Leși, carii se aședaseră la nordul Daciei, întemeind acolo un mare regat cu numele de Polonia. Regele Poloniei numit Cazimir se folosi de o cértă iscată pentru domnie în-

---

*) Laurian.

tre doi fii ai domnului Moldaviei Stefan I-iu și intră cu óste în Dacia orintală pe la anul 1359. Armata acésta ajunsé în țéră pe la St. Petru. Româniî, dupe ce se luptară cât-va timp cu Leșii la câmp, se prefăcură că ar fugi și se retraseră în pădurile despre Nistru, unde tăieră arboriî pe amêndouë părțile drumului Leșilor, așa cât să stea tot în picioré, să pótă însă cu lesnire a fi résturnați. Când intrară apoi Leșii gonind pe Români, aceștia împinseră arboriî din dërăt, cariî cădênd umplură calea și sdrobiră ómeni, cai și care (cărute). Poloniî câți mai remăseră vii se găsiră prinși ca în laț împreună cu mai mulți generali ai lor, cariî fură nevoiți să se rescumpere numai cu bani. În acéstă bătăe Româniî mai luară Leșilor un-spredece stéguri precum și tóte armele și avuția óstei lor.

Tot cam pe atunci se pomeneșce că un Ban din Oltenia aũ mers cu o cétă de voluntari armați tocmai în Francia, spre a da ajutor regelui Francesilor la o bătăe care avea cu Englezii, dupe care, dându-li-se pãmênturi pe acolo, remaseră pe loc și se franțioziră, cunoscuți fiind până astăđi cu numele frances de *Ronsard*, prin care se traduce numele Românesc de Mărăcinénu, precum se numea Banul lor, și cariî până astăđi păstréză acolo în familia lor tradițiunea veniréi lor de la Dunărea de jos *).

Aceste victoriî ale Românilor, asupra Ungurilor și a Leșilor, asigurară neatârnarea lor față cu acești doi puternici vecini și permiseră Românilor din Dacia

---

*) Ronsard, ódes.

sudică și orintală a constitui și a organiza în mod temeinic domniile Munteniei și Moldaviei. Românii înțeleseră că, dacă în timpul barbarilor Nomazi plugul putea fi de ajuns pentru a-și ține țera, acesta nu mai putea fi de ajuns față cu popóre aședate acum pentru tot-dea-una în vecinătatea lor și care, cu tóte că se creștinaseră, păstraū vechiul lor obiceiū de răpire și de cutropire, necunoscând altă dreptate de cât a brațului *celui mai tare*, adică a ciomagului celui mai mare. Față cu asemenea vecini permanenți, cari se întăriaū și se perfecționaū pe tótă ȕioa, Românii simțiră trebuința a se întări și ei cu oștiri mai permanente și cu arme mai perfecționate de cât toporul și cósă cu care se apărase în contra barbarilor nomazi. Spre asemenea finit națiunea se împărți în trei stări de ómeni, boeri, popi și moșneni. *Moșnenii saū țeraniū* ca proprietari de pământuri mici formaū masa poporului și aveaū a se ocupa cu lucrarea pământului pentru hrana tuturor. *Popimea* avea a îngriji pentru trebuințele poporului, în biserică, în scoli și în spitale, spre care finit erau scutiți de orī ce altă dare publică. *Boerii* saū proprietarii de pământuri mari cu boi mulți, de asemenea erau scutiți de orī ce dare, ca unii ce erau datori să îngrijescă de trebile politice ale țerei, purtând cârmuirea în lăuntru și ținându-se tot-dea-una pregătiți pentru luptă cu dușmanii din afară, sub conducerea Domnului stăpânitor a tótă țera, carele era tot-dea-una ales pe viață de către tóte cele trei stări, adică de către tótă națiunea, întrunită în *adunare obștescă*. Ast-fel țera putea lupta mai cu multă chibzuință pen-

tru ori ce trebuințe. În timp de pace, boerii priveghiau cu neconținere, popii învățau cu stăruință, poporul lacra cu liniște și fără grije, împărțit în diferite corporații de agricultori, meseriași, comercianți, etc., toți cu stégul și sfântul lor deosebit. În timp de război boerii, exercitați și gata de mai înainte cu tot felul de arme mai meșteșugite, săriau pe minut la hotare și întâmpinau ei atâtă năvălirea, până când, dacă zorul era prea mare, se ridicau și se strângiau și glótele, adică masa poporului întreg, spre a sdrobi pe dușman cu mulțimea cóselor, a giógelor (22) și a topórelor, iar popii îngrijiau de cei răniți și orfani *).

Acéstă constituire permise Românilor, nu numai a se conserva nestricăți până astăzi de către vecinii lor mult mai numeroși, ci și a realiza de multe ori în contra lor succese ast-fel cu totul de mirare, Așa în Muntenia României, sub domnul lor Mircea I numit cel Mare, cuprinsă până pe la anul 1400 toate locurile din dreapta și din stânga Dunărei, de la Porțile de fer până la marea Négră și de la Carpați până la Balcani, unde imperiul Româno-Bulgarilor se găsea cădută încă din vremea năvălirii Tartarilor; dupe care Mircea strămută și capitala de la Argeș la Târgoviște, mai în mijlocul țerei. Tot pre atunci în Moldavia domnul Alexandru I, numit cel Bun, așază capitala în Sucéva și înflori țera atât de temeinic în cât Leșii, departe de a se mai gândi ca să cerce a o stăpâni, cerură din contra ajutor de la Români pe la anul 1423 în contra

---

**) Cantemir.

vestițiilor cavaleri cruciferi Nemți, carii, dupe ce n'au fost putut a se așeza în Româna, precum am arătat mai sus, s'au fost dus de s'au așezat dincolo de țera Leșescă, unde au pus început regatului cunoscut astăzi sub numele de Prusia. Românii primiră cu plăcere a mai da ochi cu acei cavaleri și îi bătură așa de cumplit la orașul lor numit Marienburg, în cât faptul acesta se pomenește și până astăzi în Analele Polonilor ca un rar exemplu de voinicie *). Românii împrumutară încă pe Leși atunci și cu bani, pentru care luară de la ei ca garanție două ținuturi numite Sneaținul și Colomea. Acești bani însă Leșii nu 'i-au mai plătit nici o dată, precum nici alte împrumuturi făcute lor de Români și mai înainte la anul 1388 sub Petru vodă numit Mușat, pentru care luaseră atunci ca amanet orașul și districtul Polonilor numit Halici **). În fine domnia Moldaviei era pe atunci așa de tare și înflorită, în cât Papa de la Roma veche o recunoscă în calitate de *regat* ***); iar împăratul Ión Paleologul din Roma nouă (Constantinopoli), dupe ce vizita Moldavia în persoană, trimise Mitropolitului din Suceva Mitra de Patrarch independent și domnului Alexandru I trimise corónă vechilor împărați Români, pentru ca să o scape de Turci carii împresuraseră Bizantinul din toate părțile și'l stăpâniră cu totul peste curând. De atunci și până astăzi, la încoronarea domnilor Români, Patriarhul din Țarigrad citește aceluși rugăciuni care se ci-

---

*) Laurian.

***) Laurian.

****) Asaki.

teaŭ și la încoronarea vechilor împărați creștini din Constantinopoli *).

Din nenorocire peste Carpați Româniî aŭ fost apucat să încapă greu în mâna Ungurilor. Aceștia, pentru a stăpâni mai cu putere pe Româniî de acolo, se uniră cu Nemții Sași și cu Secuii (niște Huni carii se aflău rămași în munți de pe vremea lui Atila) și făcură pe la anul 1437 o legătură numită *a celor trei națiuni*, cu ajutorul căria răpiră pe deplin pământurile Românilor, lăsându'i cu totul în stare de sclavie sub numirea de *Iobagi*. Acéstă răpire nu se făcu țără multă vărsare de sânge, căci până când Ungurii, Secuii și Sașii se conjuraŭ asupra Românilor la satul Capolna, Româniî încă se adunară armați la satul Olpret în comitatul Solnoc sub conducerea lui Anteniŭ Magnul, dupe care, venind la luptă amëndouë părțile, cădură uciși mulți și de o parte și de alta fără să se știe a cui va fi victoria. Ungurii, vădând că cu puterea nu pot a o scóte la capăt, alergară iarăși la propuneri de pace mincinosă și cerură Românilor ca să trimită deputați pentru ca să se înțelegă. Cu modul acesta Ungurii puseră mâna pe Antoniŭ ducele Românilor și 'l tăiară dimpreună cu alți soți ai lui. Româniî continuară lupta încă doi ani de zile, fură însă până în fine potoliți prin acordarea de către regele Ungurilor Albert, a dreptului de a se putea măcar muta de la un loc la altul, de a poseda avere mobiliară și de a avea bisericile lor independente **). Atunci, pentru a se deosebi cât mai mult de

---

*) Cantemir.

***) Papiŭ.

Ungurii Catolici, cari aveau limba latină în biserică și în stat, Românii din Transilvania adoptară în biserică lor limba Slavonă. Tot pentru aceleși cuvinte limba Slavonă fu adoptată pe atunci, în biserică și în stat adică în actele publice, și de către Românii independenți din Muntenia și Moldavia, arzându-se cu totul orice scrieri și cărți mai vechi scrise cu litere latine strămoșești, din care pricină se perdură atunci multe din documentele istoriei noastre și mai cu sémă un letopișiū vechiū latinesc, pe care'l tot pomenesc cronicarii noștri de mai în urmă *).

Așa dar, precum în timpul năvălirii barbarilor de sub Aurelian pe la anul 300 Românii s'aū fost constituit în patru mari tabere pentru a se apăra despre cele patru unghiuri ale Daciei, tot ast-fel pe la anul 1400 ei s'aū aflat constituiți în trei provincii, *Moldavia*, *Valachia* și *Transilvania*, pentru a lupta în contra a trei némuri puternice, care s'aū fost așeđat în mod permanent despre mează noapte, apus și méză đi de la ei, adică Leșii, Ungurii și Turcii. Turcii veniaū din Asia despre marea Grecéscă și înaintău către Dunăre, resturnând imperiul Bizantin din Constantinopoli și așeđându-se pe locurile lui. Turcii sunt de seminție Tătară fără însă a fi nomazi ca cei alți Tătari; totuși ei erau fórté asupritori creștinilor prin religiunea lor numită *Mahometană*, dupe care ei osândiaū la robie pe orí ce om de altă lege, numindu'i *ghiauri*. Cei mai espuși lá lovirile lor, erau Românii

---

*) Cogălniceanu.

din Muntenia. Ungurii vădând pe Români amenințați de Turci, în loc de a li veni în ajutor pentru a împedica împreuna pre Turci ca să nu se apropie și de Ungaria, creșură mai bine a se folosi de strimtorarea Românilor pentru a pune mâna pe țerile nóstre. Ungurii intrară dar cu óste în Muntenia și înaintară până la Turnu pe care 'l luară cu asalt. Români atunci năvăliră asupra Ungurilor cu domnul lor Mircea I, închiseră Ungurilor drumul de întórcere la strâmtorile muntelui Paserea în județul Mehedinți și 'i bătură de tot la anul 1389. Turcii însă, folosindu-se de acéstă nevoie a Românilor, puseră stăpânire pe tot malul drept al Dunărei. Tocmai atunci Ungurii, vădând că pericollul Turcilor se apropie și de ei prea tare, făcură pace și alianță cu Români, în urma căria la 28 Septembrie 1396 se adunară la orașul Nicopoli pe Dunăre în dreptul Oltului o armată de 60,000 creștini, Români, Unguri și Frânci, carii se apucară la bătae cu Turcii în număr de 200,000. Români cerură să mérégă ei înainte la luptă, ca unii ce cunoșceau mai bine și locurile și apucăturile Turcilor. Acésta însă nu primiră nici Francii nici Ungurii, sub cuvânt că ei ar fi mai de ném de cât Români. Din asemenea causă bătaia fu perdută de creștini și Sigismund regele Ungurilor abia putu scăpa pe o barcă. Turcii trecură Dunărea în țera Românescă, dar Români nu perdură curagiul ci stătură la luptă cu ei lângă satul Rovine în județul Ialomița și, dupe multă vărsare de sânge, nevoiră pe Turci să se întórcă pe malul drept al Dunărei. Cu tóte acestea, Mircea domnul Românilor, vădând starea

de suferință a țerei slăbită prin asemenea mari resbele, vădând răutatea cea ticăloasă a Ungurilor carii nu conțineaū de a stăruī ca să stăpânescă pe Români, vădând puterea cea mare a Turcilor carii supuseseră acum și pe Bizantini și pe Bulgari și pe Sêrbi, încheie un tratat de pace cu Baiazed împăratul Turcilor, prin care se îndatori a'ī plăti un tribut adică o dare pe an, pentru ca Româniī să nu fie supărați de Turci cu nimic în țera lor și să fie încă ajutați de ei la ori-ce asuprire din partea celor alți vecini.

Acastă legătură a Românilor cu Turcii îngrozi cu totul pe Unguri și'ī nevoi a se purta mai cu blîndețe către Româniī din Transilvania, pentru că Turcii se îndreptaū acum de a dreptul asupra Ungariei despre Semlin și Belgrad la Dunărea de sus. In asemenea nevoe Unguriī dădură drepturi de nobilitate la mai mulți Români din Transilvania, între carii se deosibea pe atunci Ión Corvin pronumit Uniade. La apropierea Turcilor, Unguriī numiră pe Românul Uniade prefect al Transilvaniei și ban al Severinului. Acesta alungă pe Turci din Transilvania și de la Semlin, trecu peste Dunăre, luă de la Turci cetățile Sardica și Naisul și prinse pe generalul Turcilor numit Canbeiū la anul 1444, dupe care încheie pace priînciósă cu Turcii pentru ęece ani. Ast-fel Unguriī, numai ajutați de Români și comandați de un Român, putură să scape atunci de Turci; iar Româniī din Muntenia, vădând că Uniade comandantul armiiilor Ungurești era un Român ca și ei, stricară legătura cu Turcii și se uniră cu Unguriī creștini. Aceștia stricară atunci pacea cu Turcii, înaintară din

noū peste Dunăre și străbătură până la Varna pe malul mării Negre, unde se făcu bătaia cu Turcii două ȕile întregi. În ȕiua ântêia creștinii învinseră a doua ȕi însă, Vladislav regele Ungurilor căȕend ucis, Uniade fu nevoit a se întorce în Transilvania prin Muntenia. La acéstă întorcere Ungurii, găsindu-se mai de capul lor fără rege, se revoltară contra lui Uniade și se încercară a cuprinde țera, purtându-se atât de rău în cât Vlad domnul Românilor strică din noū alianța cu ei și 'i alungă din țera cu nepusă în cale.

În urma acestor împrejurări, Românii rêmaseră iarăși singuri în luptă cu Turcii. Din norocire era pe atunci domn în Muntenia Vlad al V numit Țepeș și Dracul, pentru că în adevăr era atât de îndrăcit, în cât trăgea în țepă pe orî care Turc sau Ungur ce năvălia în țera, precum și pe orî care Român ce nu ar fi stat cu tôte puterile la nevoia țerei. Acest domn, hotărind să sacrifice tot pentru a mântui țera de jugul strein, taie mai ântèiū vre o 500 de boeri carii încurcaū țera cu intrigile lor, apoi ridică o armată numerósă cu care prinse de o dată vre o 400 de Unguri și Leși, carii umblaū fără cale prin țera și 'i arse pe toȕi de vii într'un magazin de pâne, dupe care apoi trecu chiar în Transilvania, unde trase în țepă pe o mulțime de Sași la biserica St. Iacob din Brașov, anul 1457 *). Dupe acésta se întorse asupra Turcilor și trase în țepă pe Hamza Pașa de la Vidin împreună cu o sumă de Turci, carii se încercaū să intre în țera.

---

*) Laurian.

În fine la anul 1462, Vlad trecu Dunărea și ucise alți 25,000 de Turci în Bulgaria. Atunci Mohamet al II împăratul Turcilor, carele luase Constantinopoli, turbă de mânie și purcese asupra Românilor cu o armată de 250,000 de ómenî, întrând în țéră pe la Brăila. Vlad ordonă ómenilor de la cîmp să se retragă la munți cu tóte averile lor, iar el eși înainte cu óste în număr de 50 de mii și, într'o nópte pe când Turcii dormiaů, strebătu în tabăra lor resbind până la cortul Sultanului și omorând mulțime de Turci. Totuși Româniî, vėdând că numărul Turcilor era nesecat, fură siliți să reînóiescă cu ei legăturile făcute de Mircea I, schimbând, dupe cererea Turcilor, și pe domnul lor Vlad, în locul cărui puseră domn pe Radu al IV numit cel frumos, la anul 1462.

Acum Turcii se apropiaů despre Moldavia, unde pe atunci domnia Stefan al V numit cel Mare. Acesta, vėdënd că Romaniî din Muntenia capitulase și nu mai puteaů lupta, puse stăpânire asupra Ismailului, Chilieî și a tuturor cetăților de la gurile Dunărei, care până atunci făceaů parte din Muntenia *). El făcu aceste numai pentru a închide calea Turcilor către Moldavia, avënd în ajutor și pe Ungurî speriați de apropierea Turcilor în Muntenia. După luarea acestor cetăți însă Ungurii pretinseră, după obiceiul lor, ale stăpâni numai ei. Stefan nu primi acésta și atunci Ungurii se încercară să restórne pe Stefan din domnie, trimițând cu óste Unguréscă spre a'l înlocui, pe un Român refugit

---

*) Hajdeu.

cu numele de Petru Aron. Stefan eșind la luptă cu el, lângă satul Șchea pe Seret în județul Roman, stinse pe Unguri dupe o bătae cruntă. In această bătae se pomenește că a fost ucis chiar calul de sub Stefan Vodă și, voind el a încălica pe un altul, nu putea din causă că Stefan era mic de statură, iar calul era nalt și mare. Atunci unul din armașii sei Aprodul numit Purice, se plecă cu spinarea și suindu-se Stefan pe ea putu a se arunca pe cal, ȃdicând armașului: *Purice ai fost până acum, Movilă să te numești de acum înainte, dupe cum astăzi te-ai arătat*, dăruindu-l cu boerie mare și cu moșii. Armașul, încuragiat de aceste cuvinte domnești, se aprinse atât de cumplit la bătae în cât ucise cu mâna lui chiar pe comandantul Ungurilor cu numele Croiot; iar apoi dupe vorba lui Stefan Vodă schimbă numele din Purice în Movilă pentru toți urmașii lui, din cari uni ajunseră mai târziu domni în Moldavia. Stefan, dupe ce bătu pe Unguri la Șchea, se luă dupe ei în Transilvania și pustii acolo toate locurilor lor. Atunci Matias Corvin, fiul Romănului Uniade, carele ajunsese rege al Ungurilor, fu silit să pornescă la anul 1467 cu oște asupra Romănilor din Moldavia și, intrând în țeră pe la Trotuș, arse Bacăul și Romanul și înaintă pe apa Moldovei în sus până lângă orașul Baia. Moldovenii deteră foc orașului noaptea din trei părți și, atacând pe Unguri la lumina focului, uciseră 10 mii, a căror morminte și până astăzi se vĕd la locul arătat. Regele Matias însuși căpătă o săgĕtă în spate și scăpă numai prin aceia că un general al sĕu, numit Nicolae Banfi, se puse înaintea lui spre a primi lovi-

turile Românilor, carii înconjuraseră pe rege. Ungurii câți mai scăpară fugira în fine rușinați peste munți în Transilvania, unde Moldovenii luându-se dupe ei pus-tiră din nou toate ținuturile Secuilor. Atunci Matias fu silit să facă pace lăsând în stăpânirea lui Stefan trei cetăți din Transilvania anume: Ciceiul lângă apa Sameșului, Balta lângă apa Ternova și Balvanul în ținutul Secuilor *).

Românii din Moldavia nu se putură bucura mult timp de această pace, căci la 1475 năvăliră asupra lor 120,000 Turci sub comanda lui Soliman Pașa. Stefan eși înaintea lor la apa Racovei în județul Vaslui cu 40,000 de ómenî, carii, de și erau armați mai mult cu cóse și topóre, totuși bătură și fugăriră pe Turci așa de cumplit în cât le luară peste 100 stéguri **). Stefan trimise atunci în dar câte-va din aceste stéguri, atât la regele Ungurilor și la al Polonilor cât și la Papa de la Roma veche, pentru a'i îndemna să'i fie de ajutor ca să gonéscă cu totul pe Turci din Europa, unde ei puseseră stăpânire și pe Constantinopoli și pe toate țerile de pe malul drept al Dunărei, robind pe toți creștiniî de prin acele locuri și năvălind tot mereu asupra celor alți creștiniî de prin cele alte țeri. Vêdënd însă Stefan că propunerile séle nu sunt primite cu temeiu de acei stăpânitori, cu țóte că și ei se numiaü pe sine creștini și erau amenințați a fi năvăliți de Turci, vêdënd pe de altă parte că, din cauza căderei

---

*) Laurian.

**) Laurian.

Românilor din Muntenia, Soliman Paşa intrase în țeră pe la Focșani, Stefan hotări să pună stăpânire și pe județul Putnei, care până atunci făcea parte din Muntenia, pentru a închide Turcilor și calea Siretului precum închisese calea de la Dunărea prin luarea Ismailului și a Chilieii. Radu al IV însă, care fusese numit domn în Muntenia prin cererea Turcilor cum am vădit mai sus, nu voi a primi această dispozițiune militară a Românilor din Moldavia, de și nu avea scop de cât apărarea și folosul tuturor Românilor și a întregii creștinătăți. Atunci Stefan se vedu nevoit a merge cu armele asupra lui Radu și înaintă până la Rimnicul-Sărat, unde Românii, înțelegând că nu pôte fi certă pentru pământ între ómeni de același ném, se împăcară fără luptă, aședând ca apa Milcovului să fie pentru viitor marginea despărțitoare între amândouă domniile; iar Stefan luă de soție pe fiica lui Radu cu numele Vochița, spre semn statornic de legătură frățescă.

Măsura acesta era fôrte înțelptă, căci, chiar în anul următor 1476, Mahomet împăratul Turcilor, voinde a resbuna bătaia care mâncase generalul seú Soliman în anul precedent, veni asupra Moldaviei cu óste numerosă, silind a merge-cu el și pe Radu domnul Munteniei, dupe tocméla ce se făcuse la suirea lui pe tron. Năvălirea Turcilor fu atât de cumplită și grabnică, în cât Moldovenii, surprinși fiind cu totul fără veste și nepregătiți, fură de o dată bătuți rěu la satul numit Valea-Albă în județul Roman. Românii însă nu cădură fie cum, đice istoricul Urechiă, ci luptându-se cu toții vitejește, omorând movile de Turci și numai coplesii

de mulțimea lor și a cailor. Stefan Vodă voind a se retrage în cetatea Némțului, muma sa Dómna Elena nu'l primi, spunându-i că: *Cine pentru țeră nu știe să móră nu póte fi domn al Românilor.* Atunci Stefan puse pe de o pârte a se da foc tuturor ogórelor și satelor din calea Turcilor, silindu-i prin acésta a se retrage pentru a nu suferi de fóme ei și caii lor, iar pe de altă parte, urmărindu'i pe la strîmtori cu remășițele oștirea séle, li ucise peste 30 mii ómeni. Atunci Mahomet fu silit a trece dunărea tot pe unde venise și a eși din țeră, iar Stefan înțelese că Români din Moldavia nu vor putea sta apărați de Turci, întru cât cei din Muntenia se vor afla în legătură cu ei. Hotări dar ca să restórne pe Radu domnul Munteniei și astfel să întrunescă pe toți Români sub conducerea sa în contra Turcilor și a tuturor inamicilor țerei, cu carii Români aveau de a luptat din tóte părțile. Stefan lepădă dar pe soția sa Vochița fata Radului Vodă, și trecând cu óste asupra lui, veni până în București unde ucise pre Radu. Totuși, vėdênd că Români din Muntenia nu pot lepăda cu lesnire deprinderea de a avea un domn al lor deosebit, Stefan restabili de o cam dată la domnie în București pe Vlad al V, adică pe Țepeș Vodă, carele fusese neamicul neîmpăcat al Turcilor; iar Stefan se întórse la scaunul seú în Moldavia.

Turcii, înțelegând de câtă pedică era pentru ei aceste planuri ale lui Stefan și fiind încă în tótă puterea lor, intrară în Muntenia, dupe eșirea lui Stefan pe la anul 1479, și destituiră din nou pe Vlad al V, carele scăpă în Transilvania, unde Turcii se luară dupe

el în număr de 100,000 sub comanda lui Alibeg, pustiind tot cu foc și cu sabie până la Alba-Iulia. Acolo ungurul Stefan Batori prefectul Transilvaniei fu bătut de tot la apa Vinerei, însă Românul Paul Chinez contele Temisanei, sosind cu Români din Banat, stinseră pe Turci așa de cumplit în cât Alibeg fugi înapoi cu mare nevoie prin munți schimbat în haine păcurărești. Atunci împăratul Turcilor, numit Baiazet al II și pro-numit Ilderim adică Fulger, hotări să nimicască cu orice preț pe Români și cuprinse cu resboiul la anul 1484 Chilia și Cetatea-Albă, în care puse garnizună Turcască numerosă, precum și totă partea de jos a Basarabiei de astăzi numită Bugeac, unde aședă cu locuințe cete numeroase de Tătari. Stefan Vodă, vedându-se singur în fața numeroșilor Turci păgâni, ceru din nou ajutorul Polonilor creștini. Acestia se prefăcură a'l accorda, însă numai iarăși cu scop de a pune ei stăpânire pe țerile Române, pentru care însuși regele lor numit Albert intră în țără cu oște numerosă, îndreptându-se însă, nu spre Dunăre la Turci, ci spre Suceava unde era scaunul domniei Românilor. Stefan Vodă, înțelegând viclenia acestor creștini mincinoși, făcu pace cu Turcii, lăsându-le în stăpânire cetățile luate de ei la Dunăre și pentru care luă de la ei ajutor asupra Polonilor. Apoi se întorse asupra acestora și 'i ajunse la pădurea Cosminului în Bucovina, unde 'i bătut așa de cumplit în cât regele Albart scăpă numai cu mare nevoie, iar 10,000 de Leși prinși în bătaie fură înju-gați de Români în loc de boi la pluguri, cu cari săpară și semănară pe locul luptei o pădure de stejari,

care se numește și până astăzi Dumbrava Roșie. de pe sângele acelor Poloni. Acestă învingere nevoi pe Poloni a face pace cu Românii, logodind pe fata regelui lor cu Bogdan fiul lui Stefan, carele acesta murind la anul 1504 fu înmormântat la mănăstirea Putna din Bucovina, dupe ce domni peste 40 de ani, în care purtă 40 resboie și zidi 40 biserici, dintre care unele se păstrează și până astăzi. Puțin înainte de mórtea sa, el măritase pe o fiică a sa cu Marele duce de Moscua, unde se începuse pe atunci împărăția Rușilor de astăzi. Stefan al V domnul Românilor a fost cunoscut și lăudat de tóte némurile ca cel mai înțelept mai mare și mai voinic domn din timpul seú și ca singurul care era în stare să isgonéscă atunci pe Turci din Europa și din Țarigrad. (23) Dacă el n'a ajuns să facă acésta, cauza a fost numai Catolicismul Polonilor, al Ungurilor și al Papei de la Roma, cari nu voirá să se ridice némul ortodox al Românilor. Vêdênd prostia acestora, Stefan Vodă lăasă la mórtea sa prin testament cu limbă de mórte pentru fiul și urmași seí, ca să nu mai lege frăție nici cu Ungurii, nici cu Leșii, nici cu Nemții, ci mai bine să se învoiéscă prin bună înțelegere cu Turcii, cari se arétau mai de cuvênt de cât creștinii, cu condițiune numai să se păstreze nea-tárnarea politică a Românilor. (24) Acest testament forméază și până astăzi politica Românilor, adică numai prin legătură cu Turcii țera se ține și până astăzi ferită de cutropirea altor streini.

Dupe mórtea lui Stefan cel Mare se făcu domn fiul seú Bogdan. Polonii, cređând că puterea Români-

lor ar fi apus de o dată cu Stefan, nu voiră să săvârșescă cununia ficei regelui lor cu Bogdan, dupe condițiunile de pace care făcuse cu părintele său, puind înainte că Bogdan era chior. Acesta, cu tóte că avea numai un ochiū, intră atunci cu óste în Polonia, cuprinse Galiția și strébătu până la capitala ei numită Liov (Lemberg), unde zidi spre pomenire o biserică care se păstréză și până astăzi, purtând pe ea Bourul Moldaviei săpat în petró. Atunci regele Ungurilor, care era frate cu regele Polonilor, se puse la mijloc și făcu pace la anul 1510 cu condițiune ca Ungurii, Români și Polonii să întórcă unii altora tóte prázile făcute, să se ajute unii pe alții în contra Turcilor și să aibă comerçiul liber unii cu alții. In urma acestei întreite legături, în care Români tratară pentru prima óră ca egalii în putere cu Ungurii și cu Polonii, Bogdan reclamă de la aceștia ajutor pentru ca să scótă din mânele Turcilor cetățile de la Dunăre, de unde Tătarii năvăliau necontenit și prădaū prin țéră. Dar Ungurii și Leși, dupe obiceiul lor, nu se se ținură nici astă dată de legătura făcută. Atunci Bogdan convingându-se din nou de cuvintele părintelui său, că nu mai póte fi nici un temeiū în făgăduința creștinilor mai mincinoși și decât Turcul păgân, trimise la Sultanul Selim pe logofétul său cel mare cu numele Tăutu și închee, la anul 1511, legătură cu Turcii, cu acelési condițiuni cu care se legase și Români din Muntenia la anul 1396. Se đice despre logofétul Tăut că, mergând la Țarigrad pentru ca să facă pace cu Turcii, i s'a dat acolo la palatul împératului, care se numeșce *Înalta Pórtă*, o cేశcă de

cafea, care băutura nu era încă cunoscută pe atunci Românilor. Tăutul, neștiind că cafeua este ferbinte și creștând că e vre un fel de țuică rece, o sorbi totă de o dată închinând dupe obiceiul Românesc. El simți atunci că i se arde gâtul, dar nu voi să se vaite nici cum în fața Turcilor. Aceștia creșură atunci că Românii sunt ómenii cu totul tari, de vreme ce cafeua ferbinte nu le frige gâtul, și așa primiră mai bine să facă pretenie cu ei de cât să aibă cértă cu ómenii atât de nădrăvani. Turcii dădură ca semn de legătură Domnului Românilor trei cozi de cal numite *tuiuri*, care la ei este semnul cel mai de onóre, și pe care Sultanul nu l'aú mai dat nici o dată nici unui alt creștin.

În Transilvania însă, dupe mórtea Românilor eroi Uniade și Chinez și dupe mórtea Românului rege Matias Corvin, Ungurii începură a răpi iarăși drepturile Românilor, așa cât între Românii de acolo începu a se pomeni vorba: *a murit regele Matias, a murit dreptatea Românilor*. Ei ajunseră atunci asemănați în totul ca sclavi, ne mai putând fi permis nici unui Român a avea proprietate de cât numai lepădându-se de némul seú și făcându-se Ungur. Românii se resculară iarăși în Banat și în Marmoroș pe la anul 1514, însă fură învinși și reduși în sclavie așa cât nu mai avură voce nici a se stremute de la un loc la altul, *pentru ca pedépsa să trecă și la urmași din ném în ném*, dupe cum țice decretul regelui de atunci Vladislav *). Dar pedépsa lui Dumneșeú asupra Ungurilor veni îndată,

---

*) Papiu.

căci, pe la 1526, Turcii năvălira în Ungaria pe la Belgrad. Românii apăsați nu mai voră să se scóle în ajutorul Ungurilor, preferind mai bine pe Turci ca și frații lor de dincóci de Carpați. Ungurii fură bātuți atunci de Turci în tóte părțile, și la locul numit Mohaci căzu în bătaie regele lorú celú mai de pre urmă cu numele Ludovic cel tēnēr, iar Turcii aședară pašalíc în orașul Buda capitala Ungurilor și stăpâniră tótă țera lor mai bine de 100 de ani. Ast-fel, orí de câte orí Românii nu aũ dat mâna cu Ungurii, aceștia aũ căduť în robie, iar Românii nu aũ dat mâna cu Ungurii numai când aceștia s'aũ arētat cu prea multă nedreptate pentru ei.

IV

ROMÂNII ȘI STRĂINIÎ

SAŪ

Scăderea Românilor in casa lor.

Cu începutul secolului XVI începe pentru Români o epocă de scădere din cauza amestecului lor cu streinii Bizantini, adecă cu Grecii din Constantinopoli. Când acest oraș împreună cu tótă împărăția a Bizantinilor fu stăpânit de Sultanul, adică de împăratul Turcilor, Mohamed II la anul 1453, un mare număr de Greci din familiile cele mai însemnate alergeră să caute adăpost la Români, cari erau de o lege cu ei. Românii, cari luptaseră de mórte în contra străinilor când voiau să intre cu sila în țera lor, primiră cu bunătate și fără

grijă pe acești streini fugari și nenorociți. Bizantinii însă nu căduseră așa de rău de cât numai din cauza corupțiunii lor, Turcii nu ar fi putut cutropi pe Greci, precum nu au putut cutropi de tot nici pre Români, daca Grecii nu s'ar fi găsit așa de stricați, în cât cei mai mari ai lor erau în stare a'și vinde némurile și țera la Turci pentru ambițiunii personale, iar cei mai mici erau atât de ignorenți, în cât primiră mai bine pe Turcii păgâni de cât pe creștinii carii nu se închinau grecește *). Pentru acestea, împărăția din Bizantiu se pomenește și până astăzi în istorie numai cu numele de *împărăția scădută* **), pentru că la năvălirile dușmanilor nu mai putea scóte spre apărare voinicii de arme, ci numai popi cu icóne sau logofeți cu condeie. Asemine ómeni stricați, venind în țeră la noi începură a respândi pe neșemțite ideile și obiceiurile lor, prin care Româniii începură să scadă cu încetul de la tária lor de suflet strămoșescă.

Așa până atunci casa Românului era ținută de sus până jos numai cu lucrul mânilor lui, adică numai cu lucruri de țeră, și ast-fel era îmbelșugată pentru toți, fără a fi încurcată cu prisosuri mai pre sus de împrejurările producătoare ale țerei. Acésta făcea că Româniii, de sus până jos, nu se deosibeau mult unii de alții, și ast-fel, iubindu-se frățește mari cu mici, puteau sta la luptă cu străinii fără multă socofélă. Străinii din contra, fiind deprinși cu multe de tóte, nu se mișcau cu lesnire și nici stăruiau la luptă, îndată ce vedeau

---

*) Zaloni. Les fanariotes.

**) Bas empire.

că nu aŭ cu ce să'și facă chefurile *). Cu chipul acesta 20—30000 Români, uniți ca frații și deprinși a trăi fără nici un prisos, preferaŭ să móră de cât să'și vadă copiii robiți și puteaŭ stărui la luptă până când bătiaŭ 100—150000 Turci, spre exemplu, cari, venind numai pentru ca să'și facă chefurile și să prade, întorciaŭ spețele cum vedeaŭ că nu era chilipir și glumă. Când însă Bizantini, venira în țeră, ei aduseră cu dênșii *lucsul*, adică tot felul de mode saŭ prisosuri de haine, de mâncări și de petreceri streine, care despărțira norodul în mari și mici, nu dupe merite, ci dupe modul cum mâncaŭ și se îmbrăcaŭ, și ast-fel desceptară între Români, nedreptatea, lăcomia și invidia unora asupra altora. Acesta cu atât mai mult că Bizantini veniți în țeră, ne fiind meseriași ci mai mult popi și logofeți, nu aduseră și învățatură prin care Români să'și potă spori munca în raport cu asemenea noi deprinderi, și ast-fel poporul săraci, se moleși și se încurcă în mod de a nu mai putea lupta cu streinii, cărora mulți se vindeaŭ chiar, numai pentru ca să'și capete prisosurile cu care se deprinseseră.

Tot așa până pe atunci, Români zideaŭ mōnastiri numai cu chip de cetăți pe la locuri tari, unde, la vreme de nevoie, să găsescă adăpost raniții, femeile și copiii, și țineaŭ călugeri numai pentru ca să îngrijescă pe asemine neputincioși, dăruind pentru acesta mōnastirile cu

---

*) Alexandri. Dumbrava roșie. — Pomenirea Ienicerilor Turcești, cari nu sta la bătaie daca cazanele cu pilaful nu era pline și grase, pe când Rușii se bătiaŭ numai cu o bucățică de pâne uscată numită *Suhariii* și muiată în apă gōlă.

moșii întinse și cu tot felul de avuții. Dupe venirea Grecilor însă, mănăstirile începură a se clădi pe la locuri lesnicioase și cu podóbe pentru petrecerea călugărilor străini și în folosul patriarhilor grecești, căror fură până în fine închinată nu numai mănăstirile ci și înseși mitropoliile țerei. Acéstă stare de lucruri se începu în Muntenia sub Radu V, carele primise în țeră pe un patriarh grecesc fugărit din Constantinopoli și cu numele Nifon. Acesta începu a introduce în țeră călugăriismul Bizantin cu monachi în loc de soldați, măgulind pe Radu cu titlu de mare și de succesor al împăraților creștinești, oferindu-i dreptul de a purtă *labarul* adică drapelul împăraților din Constantinopoli cu hramul St. Constantin cel mare, cărui fu închinată Mitropolia din București. Radu înțelese mai târziu că aceste apucături erau greșite pentru țeră și alungă până în fine pe Nifon. Acesta însă apucase ași face în țeră un *cirac* (elev) chiar în familia domnescă pe Neagoe Basarab, carele, suindu-se pe scaunul domniei la anul 1510, în loc de a se gândi să sporască oștirile față cu Turcii, cari siliseră pe Moldavi să se închine și cuceriseră cu totul pe Unguri, el se ocupă a clădi cu multă cheltuielă o mănăstire la Argeș, așa de frumoasă în cât face până astăzi podébă țerei noastre, dar care pe atunci nu era tocmai la timp cu acele împrejurări grele.

Apoi, pe când Grecii călugări puneau stăpânire cu viclenie pe mănăstirile, adică pe averile Românilor, Grecii logofeți desvetau pe Români de la iubirea ce aveau pentru stabilitate, prin credință cătră vechile lor

familiei domnești, îndemnând pe boeri a se urca la domnie mai mulți, precum se făcuse la Constantinopoli, unde se omoriseră fii și frați de la împărăție. Până atunci domnia Românilor de și se da numai pe viêtă, prin alegere de către cele trei stări ale țerei adică boeri (nobili), cler (popimea) și moșneni (țărani), totuși Româniile alegeau tot-de-una domni numai din familia *Basarabilor* în Muntenia și din a *Dragoșilor* în Moldavia, care erau cele mai vechi case domnești pomenite la ei. Așa, dupe mórtea lui Bogdan al IV și a fiului său Stefan al VI, stingându-se némul direct al Dragoșilor, țera alese domn pe un simplu pescar de la Brateș cu numele Petru Rareș, numai pentru că muma acestui om arătase o' carte doveditoare că acest copil al ei era născut din sângele reposatului domn Stefan cel mare. Nu mai fu însă așa dupe venirea Bizantinilor, căci, numai în Muntenia, dupe mórtea lui Neagoe Vodă, în 70 ani până la 1590, se schimbă 17 domni de diferite familii și nume: Teodosiū, Radu Călugăru, Radu de la Afumați, Moise Basarab, Vlad Refugitu, Vintilă, Radu de la Argeș, Petru Stanciu, Radu Dracul, Mircea III, Pătrașcu Vodă, Petru Schiopul, Alexandru II, Michail Gălétă, Petru Cercel, Stefan Surdul și Alexandru III.

Cu asemenea apucături stricate și cu asemenea schimbări dese, ori care ar fi fost talentul și vrednicia unora din acești domni, ei nu puteau să pue nimic temeinic la cale pentru țeră, și așa Româniile, numai pentru că primiră în casa lor pe Bizantini fără socotélă, cădură până în fine ca și Bizantiniile, prin Bizantini, sub

Bizantinii. Totuși Români nu cădură de o dată ci luptară încă 200 de ani. Așa în Moldavia Petru Rareș; făcându-se domn, dovedi prin faptele séle că în adevăr era fiul lui Ștefan cel Mare. El, vădând că Turcii bătuseră pe Unguri și stricaseră împărăția lor din Buda, întreprinse să bată și el pe Ungurii din Transilvania, ca să scape de dênșii pe frații noștri de acolo și să unescă acea țară cu Moldavia. Pentru a face acésta însă, Rareș nu avea de luptat numai cu Ungurii, ci și cu Turcii, cu Nemții și cu Polonii, cari toți voiau să apuce pe séma lor Transilvania. Petru resculă ântâi și ântâi pe Români din Transilvania, cari steteră apoi în ajutorul său sub conducerea lui Ștefan Mailat de la Făgăraș. Cu ajutorul acestora Petru intră la 1528 cu ôste în Transilvania și bătut mai ântâi pe Nemți la Feldióra, luându-le totă proviziunea și tôte tunurile; apoi bătut pe Turci la Mediași, unde prinse pe guvernatoarele pus de ei numit Griti; în fine bătut și pe Poloni la 1535 așa de tare, în cât regele lor Sigismund stătu la gânduri două ani de zile și tot nu se putu hotări să plece cu ôste asupra Moldaviei *). Din nenorocire Grecii logofeți apucaseră a strica capetele din țară așa în cât boerii, în loc de a ținea credință bravului lor domn, găsiră cu cale să se folosescă de supărarea Turcilor în contra lui, pentru ca să restorne pe Rareș din domnie. În asemenea împrejurări, vădând că Grecii ajunseseră a rescula chiar pe fratele lui de mamă, carele fugise la Constantinopoli promițând Tur-

---

*) Laurian.

cilor un tribut mai mare numai pentru ca să se facă el domn, Petru se vădu nevoit a fugi cu dómna peste munți la cetatea Ciceului, pe care domni Moldaviei o posedau încă de la regele ungarilor Matias, din timpul lui Stefan cel Mare. Soliman împăratul Turcilor venind cu óste până la Suciava, puse domn acolo pe numitul Stefan, mai luând însă atunci de la țéră în stăpânirea Turcilor cetatea Tighina sau Benderul de la Nistru de jos. In Transilvania de asemenea Ungurii, pentru ca să scape de Români, se făcură tributari Turcilor și cu ajutorul lor aleseră domn dintre ei pe Zapolia, care închise de îndată pe Petru Rareș cu óste în cetatea Ciceului. Petru se apără acolo patru luni de zile dupe care, fugind pe ascuns din cetate, se duse singur la Turci în Constantinopoli, unde făcu pe împăratul să cređă că el intrase cu óste în Transilvania, numai pentru că Ungurii voiau să dea țera Nemților, iar Români voiau să o țină în legătură cu Turcii. Sultanul, cređând acésta, puse iarăși pe Rareș domn în Moldavia. Acesta încercă atunci să facă alianță cu Ioachim domnul Burchuşului (Brandenburgului), adică cu Nemții Prusieni de astăzi, dându-le împrumut 200000 galbini ungurești, pentru ajutor de óste în contra Turcilor. Numiții Prusaci însă nu mai plătiră împrumutul nici până astăzi și nici făcură vre o trébă, până când muri și Petru dupe o domnie în două rînduri de 20 ani peste tot *).

Dupe mórtea lui Petru Rareș fiul său Ilie și apoi

---

*) Papiu Ilarian. Tesaur de monumente istorice.

fratele acestuia Stefan, care 'i urmară la domnie, nu se mai putură ținea de cât vre-o 8 ani amândoi, din cauza boerilor, carii acum începuseră care de care a spori tributul Turcilor, numai pentru ca să se facă domni. In așa stare de lucruri, pe la 1561 se făcu domn în Moldavia până și un venetic (grec) cu numele Despot. Acesta, spre a se putea ține pe tron, desarmă pe Români și întocmi oștire de Unguri cu lăfă, pentru a căror plătire răpi până și podóbele bisericilor; iar pe mitropolitul Gabriil, carele se opunea, puse și'l înmormântă de viu. Acéstă înțepătură ungu-réscă redesteptă sangele Românilor din Moldavia, carii, sculându-se sub conducerea unui boer cu numele Stefan Tomșa, uciseră numai într'o nópte pe toți Ungurii din țéră și pe însuși Despot. In fine dupe Stefan Tomșa veni domn Alexandru Lăpușnénu, carele, void a pune capăt intrigilor din lăuntru, ucise la un singur ospetș 47 boeri dintre cei stricați, însă fu și el otrăvit de către alții la 1566. Totuși împrejurările de mai sus, redesteptând întru cât-va spiritul vredniciei strémoșești a Românilor, făcură că, pe la anul 1574, ei respinseră cererile Turcilor de sporirea tributului. Moldovenii jurară atunci să móră mai bine cu toții de cât să mai priméscă asemenea apăsare. Sultanul Selim porni cu armată asupra lui Ionașcu domnul Moldaviei. Acesta, vėđénd că în țéră óste este puțină așa în cât nu mai putea strínge de cât vre-o 7000 ómeni, luă în ajutor cu lăfă 13000 de Cazaci de peste Nistru. Ionașcu bătu mai ăntéiũ pe nișce Unguri carii veniaũ din Transilvania în ajutorul Turcilor și 'i fugări până la Brașov;

apoi bătut un corp de 18000 Turci carii veniaū despre Tighina, în cât abia mai scăpă din ei 1000. În fine Ionașcu eși înaintea armatei principale a Turcilor la Cahul. Acolo Cazacii, cumpărați pe ascuns de Turci cu 30,000 galbini, părăsiră pe Români, carii se vedură nevoiți a se închide în niște șanțuri, unde se apărară mai multe zile. Ionașcu, vedând până în fine că în acel loc nu avea nici apă de băut și că ast-fel ómenii sēi peria de sete, propuse Turcilor a se da pe sine prins lor numai pentru a rămânea oștenii scăpați, Turcii însă nu se ținură de cuvânt și stricară tot cu foc și cu sabie. Ast-fel cădură cele mai de pe urmă rămășițe din vechile oștiri ale Românilor, organizate de Mircea cel bătrân și de Stefan cel mare.

În urma acestei căderi, Româniū suferiră mari umilirī, căci Turcii începură a umbla prin tóte părțile țerei și a o prăda barbarește. Petru Șchiopul domnul Moldaviei carele urmă dupe Ionașcu, de cât se rabde despoerile Turcilor, preferi să se lase de domnie și se duse în Germania unde și muri. Din fericire la 1593 se făcu domn în Muntenia Mihail V numit Vitezul. Acesta era un Român așa de zdravăn în cât se pomenește că înainte de a fi domn, osândit fiind a i se tăia capul dupe unele intrigī, nu se găsi nici un armaș care să aibă curagiul a da cu securēa în el. Mihail, îndată ce se făcu domn, hotărī că séu să scape țera de Turci séu să piară cu ea. Din nenorocire printre boerī erau acum mai mult Greci și țera nu mai avea óste, căci, în loc de armași, Grecii făcuseră numai agi și logofeți. Domnul se întórse atunci către

moşneni (răzeşi sėu proprietari mici) carii singuri mai erau români curaţi. Auđind chemarea țerei, moşnenii se sculară și, pentru ca să aibă cu ce lupta, se vėndură ca robi (clăcași) pentru tot neamul lor 'la boeri, (adică la proprietarii mari), păstrându'și numai sufletul pentru Dumneđeu și viața pentru țeră *). Ast-fel fu începutul boerescului sėu clăcei țeranilor români. De alt-fel se înnarmară atunci până și popii, dintre carii unul cu numele Farcaș ajunsese a fi unul din cei mai bravi generali ai lui Mihaiu.

Mihaiu, vėđėnd că acėstă silință a țerei era cea mai de pe urmă, voi a o ajuta cu tóte chipurile putincioase și pentru acėsta făcu alianță de aprópe, atát cu domnul Moldaviei cât și cu Sigismund Batori domnul Ungurilor din Transilvania. In 5 Noembre 1594 se făcu jurământ la București, între Mihail și deputații Transilvaniei și ai Moldaviei, de a se scula cu toții în contra Turcilor, iar în 13 Noembre se tăiară toți Turcii de prin tótă Dacia. In 15 Noembre Mihail arse Giurgiul carele se afla ocupat de Turci. In Ianuare următor Mihail trecu Dunărea pe ghiață și luă Rușciucul, apoi, cutreerând tótă Bulgaria și Dobrogi, strebātu în Balcani, prădând și omorând pe Turci în tóte părțile, așa în cât gróza lui ajunsese până în Constantinopoli, care la Turci se numește *Stambul*. Atunci Mahomet III împėratul Turcilor trimise în contra lui Mihaiu 200,000 ómeni, sub comanda lui Sinan Pașa, carele bătuse în mai multe resboae pe Unguri. Acesta

---

*) Bălcescu. Epoca lui Mihai Vitėzul,

trecu Dunărea pe la Giurgiu și înaintă până la Călugăreni pe Argeș, unde Mihail nu se sfi a'î eși înainte la 13 August 1595, de și avea cu el numai 16,000 ómenî. Turcii fură de o dată bătúți și respinși; Mihaiú însă, vėđënd numărul lor cel mare, hotări să se retragă pe Dėmbovița spre munți până vor veni și ajutórele din Transilvania și Moldavia. La 15 Octombre sosiră în adevěr Sigismund din Transilvania cu 37,000 oștenî și Ștefan Răsvan domnul Moldaviei cu 3,200 ómenî de arme. Sinan Pașa, care până atunci intrase în București și așeđase domn acolo pe un Bogdan fiul lui Iancu Sas din Moldavia, cređënd că cu acésta s'a finit resbelul, plecase înapoi către Giurgiú, dupe ce lăsase o sumă de oștenî în București și prádase tot ce găsise. Armata întrunită a celor trei domni lăsă Bucureșci la o parte și se luă dupe Turci la Giurgiú, unde 'i ajunse la 25 Octombre și'î bātu atât de cumplit în cât cea mai mare parte se înecară în Dunăre, iar Sinan Pașa se sinucise de rușine. In urma acestui resboiú, Mihail curăți țera de Turci și alungă cu lesnire pe domnul pus de ei în București. Aci aliatul sėu domnul Moldaviei clădi spre pomenire o biserică aflátóre și până astăđi cu numele de *Răsvan Vodă*, iar Mihaiú zidi și el una, pe délul numit *Spirea*, care pórtă numele sėu; dupe care atât Răsvan cât și Sigismund se întórse fie-care întru ale séle.

In curėnd însă pozițiunea țerei se găsi din nou amenințată prin acea că Sigismund vėndu Transilvania Nemților, iar Andreiú Batori fratele sėu, nevoind a priimi pe Nemți, alergá să facă legătură cu Turcii.

Mihail, vădând că Ungurii nu se țin de legătura lor cu Români și că aceștia vor rămânea iarăși singuri în față cu Turcii, hotări atunci ca să apuce înainte și să alunge pe Batori din Transilvania pe care s'o uniască sub domnia sa cu România. La 13 Octombrie 1599 Români în număr de 30,000 intrară în Transilvania și înaintară până la Sibiu, unde bătură de tot pe Ungurii lui Batori, carele apucă fuga singur, însă fu prins și ucis de către chiar unul din Secuții săi, care și aduse capul lui la Mihail, credând că va fi bine priimit. Mihail pedepsi pe trădător cu moarte și înmormântă cu cinste pe Batori, plângându-l cu cuvintele că: *sărmanul popa! mai bine ar fi căutat de biserică*, pentru că Andrei Batori era *Cardinal* adică popă mare nemțesc. Această victorie a Românilor făcu pe Mihai domn peste totă Transilvania, dupe care la 1 Noembrie el intră cu mare pompă în Alba Iulia capitala țerei. Aci fu primit cu mare bucurie de Români apăsăți până atunci de Unguri, cărora Mihai arătându-le sabia sa, pe care fiind stângaciă o purta în mâna stângă, li duse că de aci înainte *sabia Românească nu va mai cunoșce privilegii ungurești*. Ungurii vădându-se la strimțore cerură ajutor de la Leși. Aceștia, pentru a slăbi pe Români, începură prin a resturna în Moldavia pe Ștefan Răsvan aliatul lui Mihai, numindu-se domn acolo partizanul lor Ieremia Movilă, din nēmul vestitului *aprod Purice* de pe timpul lui Ștefan cel Mare. Dar când unii purici ajung movile, adică când unii ómeni mici ajung la trebii mari, fac de multe ori ca țiganul carele, când s'a vădut împărat, ântăi pe tatăl său a spânzu

rat. Aşa şi Ieremia Movilă, pentru ca să fie domn, a primit a se face aliatul Ungurilor în contra Românilor şi începu să se prepare pentru a încurge Muntenia, în lipsa lui Mihaiu, spre a pune domn şi acolo pe fratele său Simion Movilă. Mihail, simţind de acestea, plecă cu armata sa de la Alba-Iulia la Moldavia şi nevoi pe Ieremia Movilă să fugă în Polonia la 6 Maiu 1600. Atunci Mihail, înţelegând că Românii nu se vor putea ţine de cât numai într-un cât se vor afla toţi întruniţi sub un singur guvern, hotări să ţie pe séma sa şi Muntenia şi Transilvania şi Moldavia. Pentru acésta Mihail, aşedându-se la Alba Iulia, se intitula Domn al tuturor ţerilor Române şi atâta de mare fu atunci puterea numelui său, în cât primi felicitări pentru acésta chiar din partea Sultanului Turcilor, cari se mira, împreună cu toţi cei alţi streini, de vitejia lui însemnată, pentru care de la toţi i s'a dat numirea de Mihail *Viteazul*. Ast-fel sub domnia lui Mihail V Românii se aflară din nou întruniţi într'un singur stat ca pe timpul lui Traian.

Acéstă stare fericită nu ţinu mult, căci Ungurii din Transilvania preferiră a se închina Nemţilor de cât a fi guvernaţi de Români. Ei se revoltară dar cu ajutorul Nemţilor şi bătură oştile cele ostenite ale lui Mihaiu, în 18 Noembre 1600 la satul Miroslau, unde cădură 11,000 de Români. Pe de altă parte Ieremia Movilă, întorcându-se cu oştiri Polone, alungase pe fiul lui Mihaiu din Moldavia şi intrase în Muntenia. Mihaiu fu silit atunci să lase Transilvania şi să se întorcă în ţeră, pentru a'şi apăra vetrele părinteşti. Dar aici rămăseseră Grecii, cari, pentru ca să'şi scape averile de

prada Polonilor, primiseră deja domn pe Simion fraatele lui Ieremia Movilă, dându-le prinși până și pe copii și pe dómna lui Mihaiü, carii fură vânduți la Tătari. In asemenea împrejurări Mihaiü, vëdënd că totul este perdut pentru Români din cauza Ungurilor în Transilvania și a Grecilor în România, se hotări se jóce și el tot pentru tot. El lăsă dar în România pe doi generali ai sei numiți Frații Buzești cu ceva oști, carii să mai ție lucrurile, și, luând cu sine numai pe Banul Mihalcea cel mai înțelept dintre boerii Români, plecă în 25 Decembre 1600 tocmai la Beciü (Viena), unde se afla cu reședința Rudolf împëratul Nemților. Acolo el promise să se închine Nemților, dacă ei îl vor ajuta ca să stăpânescă tóte țerile române, precum le întrunise prin vitejia sa. Nemții, vëdënd că Ungurii după ce bătuseră pe Mihaiü la Miroslau, nu mai voiaü să se închine lor precum făgăduiseră, primiră propunerile lui Mihaiü și'i deteră 10,000 galbină, cu carii Mihaiü ridică din nou óstea sa și plecă asupra Ungurilor din Transilvania. Totuși Nemții, temându-se că nici Mihaiü nu'si va ținea cuvëntul de închinare, trimiseră împreună cu dënsul pe un general al lor cu numele Basta, care avea cu el și óste nemțescă. Mihaiü bätu cumplit pe Unguri la satul Goraslaü, în 3 August 1601, omorându-le 10,000 ómeni și luându-le 45 tunuri; dar în 19 August, pe când Mihaiü se afla cu tabăra la satul Torda cu gând să plece asupra Tătarilor spre a'si scóte familia din robia lor, Basta năvăli cu Nemții fără veste asupra lui și 'l ucise, pentru ca să pue el stăpânire pe Transilvania în séma Nemților. Banul Mihal-

cea fu de asemenea ucis. Când prinseră de veste oștenii Români, apucară armele ca să resbune aceste ucideri, dar, remași fără comandă, ei cădură în confușiune și fură nevoiți a se retrage cu mari greutate în țără, aducând cu sine numai trupul lui Mihaiu, carele fu înmormântat în mănăstirea Dealului de lângă Târgoviște. Așa se fini, prin mâinele Nemților vicleni, acest eroi care nu putu fi alt-fel oborit prin armele nici unuia din dușmanii săi cei mulți, care înălță sus numele Românilor și care, dacă n'ar fi avut aface cu ómenii ca Basta, Sigismund și Ieremia Movilă, ar fi scăpat de atunci pe Europa de Turci și pe Români de Unguri.

Uciderea lui Mihaiu nu fu de nici un folos pentru Nemți, căci Ungurii, îndată ce se vădură scăpați de dânsul, alungară pe Nemți și, puindu'si domn dintre ei pe Moise Secheli, se luară dupe oștile Române asupra Munteniei. Acolo Frații Buzești alungaseră pe Simion Movilă cu Polonii lui și, auđind de mórtea lui Mihaiu, aleseră domn pe Șerban Basarab. Acesta cu 10,000 oștiri române, cari mai rămăsese în picióre, intră în Transilvania și bātu atât pe Secheli, pe care'l și ucise cu 4,000 de Unguri la 1603, cât și pe următorul său Gabriil Batori la 1611, când ucise 6,000 de Unguri. Dar, cu asemenea resboae, oștirile române se stinseră și ele așa fel în cât Româniii fură siliți să se lase de resboae până în ȕilele de astăđi. Lăsându-se de arme, Româniii încercară atunci a se apuca de carte. Basiliu Lupul domnul Moldaviei și Mateiu Basarab domnul Munteniei, reînfințară pentru prima óră școli și tipo-

grafii românești. Dositeiū mitropolitul Moldaviei puse psaltirica în versuri frumoase românești. (25) Costineșcii în Moldavia și Grecineșcii în Muntenia începură a scrie *letopisișele* adică istoria țerei. Tot atunci se puseră în scris și legile românești, cari se cunoșceau de mai nainte numai prin tradițiunii verbale sub numire de *obiceiul pământului*. Tot pe atunci în fine Ungurii din Transilvania, pentru ca să scape de Nemții catolici lepădară latinitatea papală, îmbrățișând cultul numit *Calvin protestant*. Românii începură a scóte și ei atunci pe la 1640 din biserică și din stat limba slavonă, pe care o adoptase la 1450 numai de grija Ungurilor. Basiliū zidi și o biserică frumoasă în Iași cu piétră săpată de sus până jos și cu numele de Trei-Erarchi, în care aduse mósștele St. Paraschiva care se află acolo și până astăzi. Amêndoî acești domni Basiliū și Mateiū fură ómenii cu mari talente și cu inimii fórte înalte, carii voiau să îndrepte starea țerilor române prin tot felul de aședă-minte noi și folositoare, necesitate de propășirea generală a timpurilor. Din nenorocire intrigile grecești făcură că ei se luară până înfine la cértă. Basiliū intră cu óste în Muntenia însă fu bătut la Nenișor pe Ialomița. Mateiū fu bătut mai târziū la Focșani și apoi Basiliū iarăși fu bătut la Finta lângă București. Norocire însă că acum nu se mai băteau Românii cu Românii, căci oștenii Românii numai erau, ci se băteau numai Arnăuții lui Basiliū Lupul cu Sârbii Seimenii ai lui Mateiū Basarab. În fine se alese numai acésta că Basiliū fu vândut de Iefegii sei la Poloni, iar Mateiū Basarab fu ucis de ai sei chiar în palatul seū de la Têrgoviște.

Cu asemenea streini lefegii se mai bătură între ei și alți domni ori de câte ori voiră, dar, la aceste întrigi domnești personale, poporul român nu lua nici o parte, și numai cu mult greu la anul 1684 Șerban Cantacuzin putu să mai strângă ceva ôste, când Românii fură siliți a merge cu Turcii să se bată cu Nemții la Viena, unde până astăzi se păstrează o cruce mare de piétră cu pomenirea numelui Românilor, pe locul unde ei se aflaū tabarați. De alt-fel în zadar domniî români mai încercară să facă legi de alungare pentru Greci din țéră, (26) căci poporul român căduse cu Mihaiū Vitézul și se afla acum robit așa de tare în cât, pe la 1690 când Sobieschi cel Mare regele Leșilor a intrat cu ôstea în Moldavia, nu se mai găsiră de cât 18 Plăeși români, carii, închizându-se în cetatea Némțului, ținură în loc ôstea lui Sobieschi, până când fu silită a se retrage de lipsa hranei și de apropierea ernei, dupe ce prădară Sucéva și Iașiî răpind vechea corónă a lui Alexandru cel bun și tôte documentele istorice ale țerei. Totuși bravura acestor 18 Plăeși este de ajuns pentru a dovedi că tăria Românilor în veac nu pere, *Virtus romana rediviva*. Infine pe la anul 1700, începând a se ridica la răsăritul României, un nou imperiū al Rușilor și vedënd că împăratul Rușilor Petru cel Mare, care civilizase pe Ruși cu ajutorul unora dintre Româniî mai învățați, *) precum Petru Movilă care era Arhiepiscop la Chiev și Nicolae Milescu care era Sfetnic (consilier) la Moscua, bătuse acum pe toți veciniî

---

*) Hajdeu, Discurs la scôla din Hotin 1837.

lui Svezi, Poloni și Tătari, Români se încercară a se alia cu acești noi vecini, cari erau creștini orientali ca și noi. Dimitrie Cantemir domnul Moldaviei și Constantin Brâncovénu domnul Munteniei făcură legătură de apărare comună cu Petru cel Mare, însă Rușii fură bătui de Turci la Fălciu pe Prut. Cantemir scăpă nu mai cu fuga în Rusia, unde și muri, dupe ce scrise cea mai bună istorie și geografie despre Români, care se păstrează și până astăzi. (27) Constantin Brâncovénu fu prins de Turci și tăiat la Constantinopoli împreună cu 7 fii ai lui. (28) Atunci Grecii se folosiră de supărarea Turcilor și căpătară cu dare de bani, de a fi ei domni în țera Românescă.

Așa dar cu începutul secolului XVIII Români se găsiră căduți cu totul în mâna streinilor, numai pentru că nu'și ținură casa bine, puind în ea pe streini cu prea multă bunătate. Turcii, mâniași pentru că Români cercaseră a se lega cu Rușii, luară Românilor dreptul de a'și mai avea domni dintre ei și începură a trimite, la fie-care trei ani, domni în țerile noastre câte pe un Grec din Țarigrad, care promitea Turcilor să dea bani mai mulți. Acești Greci purtau numirea de Fanarioți, pentru că locuia în o parte a Țarigradului, care se numește Fanar, unde se află aședată și patriarchia din Roma nouă *). Acești domni Greci, venind în țeră, luară mai ântêiu orî ce remășițe de arme

---

*) Constantinopoli sêu orașul Sf. Constantin se numia la Grecii cel vechi *Bizantin*. Romanii o numia *Roma nouă*. Slavii o numesc *Țarigrad* adică oraș împărătesc. Turcii o numesc *Stambul*.

de pe la Români și aduseră cu sine numai garnizone turcești și arnăuțești. Apoi, pentru a scóte banii dați la Turci și a se îmbogăți atât ei cu tóte némurile lor cât și spuzimea de Greci cari veniaũ pe lângă fie-care din ei, vëndură mai ântâiũ tóte boeriile țerei numai pe bani, precum cumpărase, și ei domnia. Dupe acea începură a scóte în țeră nenumărate biruri precum: *oerit*, *văcărit*, *pogonărit*, *dijmărit*, *vinărit*, *stupărit*, *porcărit*, *găinărit* și tot felul de alte dări ordinare și de așa numite ajutorinți extraordinare. Apoi opriră pe Români de a nu putea vinde nimic de cât la Greci și la Turci și cu prețul cu care aceștia voiaũ să cumpere. Grecii îmbogățindu-se cu chipul acesta, introduseră apoi în țeră tot felul de marafeturi orientale. Așa, pe când chiar domniii Români trăiaũ altă dată numai cu abale și cu scórțe Românești și cu tacâmuri de lut*), cel mai de pe urmă Grec ajungea acum să pórte une ori numai cacomuri, să se culce pe covóre de mătase și să mănânce pe tipsisie de argint. La curtea domnilor, în loc de vechii *armași* ai țerei, se creară boerii noi: *ciubucci* pentru ciubuce, *cafegii* pentru cafele și *bostangii* pentru calpacele în formă de bostan, pe care Grecii le introduseseră în locul căciulelor românești, precum introduseră și tótă îmbrăcăminte turcescă cu anterie, bernevici, mestii etc. Ast-fel boerii și clerul nu se mai cunoșcea din Greci și din Turci, iar poporul, ne mai găsind ajutor, nici la domn care era Grec, nici la boeri cari erau amețiți de Greci, nici la mōnastiri

---

*) Macarie. Călătorie de la Alep la Moscva 1650.

care erau închinat la Greci, începură unii să pribegiască prin locuri streine, scădându-se satele și orașele țerei, iar alții se apucară de haiducie pe la munți și codri, resbunându'și cumplit asupra ori căruî Turc, Grec, séu asupritor care cădea în mâinele lor. Ceî mai mulți însă cădură în nesimțire de tóte, ne mai voind a lucra séu a aduna nici chiar pentru sine, de cât numai cu ce să'și ție sufletele, de vreme ce vedeau că nu mai puteau să aibă nici un ogor, nici o vită, nici o pasere, nici măcar o muscă de albină, fără să plătiască pentru ea tot felul de dări și fără să nu fie luate chiar cu totul, de Greci séu de Turci, fără nici o regulă și lege. Așa dar Românii se închiseră în sine, precum se închide tótă firea în timp de eamnă și vreme grea, lăsând să trecă peste capetele lor, atât mai multe resbele ale Turcilor cu Nemții și cu Rușii, precum și 68 rânduri de domniî Grecești în timp de 100 de anî cu tot felul de Mavrocordați, Calimahî, Muruzești, Sutiești, Carageli și mulți alții *ejusdem farinae*. În tot acest timp virtutea Românescă nu se mai manifesta de cât prin fapte individuale ale câte unui dintre vechiî boeri Români, cari protestaū din vreme în vreme fără nici un altū rezultat de cât acela de a fi surghiunit de Greci séu tăiat de Turci. (29) De alt-fel istoria generală a Românilor din acest timp nu are de înregistrat de cât ciuntiri de pământ românesc. Așa Turcii reșluiră pe séma lor Giurgiu, Brăila, Ismailul, Kilia, Benderul și Hotinul, pentru a zidi cetăți de apărare în resbóiele lor cu Nemții și cu Rușii. În aceste resbóie însă Turcii începură a slăbi și a fi alungați de

Ruși și de Nemți, de prin toate părțile din stânga Dunărei. Pe la anul 1913 Nemții cuprinseseră Oltenia și o stăpâniră 20 ani până la 1739 când Turcii o luară înapoi. Dar la 1775 Turcii cedară Nemților totă partea de sus a Moldaviiei numită Bucovina, cu vechea capitală Suceava și cu mormântul lui Ștefan cel Mare, precum cedară și Rușilor la 1812 totă Basarabia adică totă țera dintre Nistru și Prut. Românii protestară puternic, mai cu seamă la 1775 cu domnul lor Grigore Ghica, carele fu pentru acesta tăiat de Turci, dar, armele lor, fiind luate de Greci, ei nu fură ascultați.

V

ROMÂNII ȘI LUMEA DE ASTĂZI

SAŪ

Reînvierea Românilor prin minte.

Românii căduseră dar în secolul XVIII, însă înainte de a cădea, ei ținuseră pept timp de 1,000 ani în contra barbarilor vechi și de 500 de ani în contra barbarilor moderni, adică a Leșilor, a Ungurilor ș'a Turcilor. Acastă tărie a Românilor dete timp Rușilor să ridice împărăția lor de astăzi și să respingă pe Tătari și pe Turci până dincolo de Dunăre, iar Nemții putură a supune pe Unguri și pe Leși. Tot ast-fel cele l'alte némuri mai de la apus, mai cu seamă Francesii, putură a se lumina în pace din ce în ce mai mult, prin tot felul de științe și meșteșuguri, așa fel cât, pe la 1792, proclamară în lume o mare lege nouă de ci-

vilisațiune numită *legea drepturilor omului*, dupe care lege nici o națiune cât de mică și nici măcar un singur om cât de nevoiașiu nu mai pôte fi robit nici siluit numai prin puterea brutală a celui mai tare. Acastă lege răspândindu-se ca fulgerul prin toate popóarele, făcu și pe Români să înțelegă că nu mai aveau nevoie numai de arme pentru ca să se ridice, ci mai mult de știință și de învățatură, adică de cuvinte cu cari să-și scótă dreptatea în lume. Românii din Transilvania fură cei mai ântâi cari se deșteptară ca unii ce aveau în ajutor scólele Nemțești; dar, fiind-că Ungurii nu 'i învoiaă să se folosescă de aceste ajutóre, Românii se sculară și cu armele în contra lor sub conducerea lui Nicolae Ursu pranutit Horia. Totuși Românii, fiind încă slabi de minte, fură bătuti atunci până în fine, iar Horia fu sdrobit pe o rôtă la Alba-Iulia în 28 Februarie 1795. El muri însă cu mândrie și cu tărie, strigând în gura mare că *pentru nația lui móre* *). Împératul Nemților Iosef II, vedënd acastă tărie nesecată a Românilor, mai ușurară ceva robia lor despre Unguri, dându-li și dreptul de a-și avea scólele lor. Atunci Românii Petru Maior, (30) Gheorghe Șincai (31) și Ioan Cichindel (32) începură să scóță la lumină prin scrierile lor toate drepturile Românilor, iar Românul Gheorghe Lazăr, venind din Transilvania, fundă o scólă Românescă la Sfântu Sava în Bucuresci, care există și până astăzi, complectată în *Univesitate* adică scólă pentru toate sciințele. Tot pe atunci Românul Gheor-

---

*) Tesaur de monumente istorice. Papiu Ilarian. Bucuresci 1865.

ghe Asache, care studiase la Roma veche, fundă o scólă Románescă la monastirea Socola din Iași, care de asemenea se păstrează și până astăzi complectată prin a doua Universitate Románescă.

Intre acestea la 1821 adevărații Greci din Elada se sculară în contra Turcilor ca să scuture jugul sub care zăcea de la căderea Bizanțiului adică de 300 de ani. Acești Greci nu erau stricați ca Fanarioții din Țarigrad, cí erau un popor creștin apăsați ca și Români, nu numai de Turci ci și de însuși popii și boerii lor. Români erau gata să se unescă cu dênșii ca să scape cu toții de jug. Din nenorocire Fanarioții, cari erau și ei Greci, isbutiră a înșela pe connaționali lor ca să se încerce a pune stăpânire mai ântêiú asupra țărilor nóstre pentru ca Fanarioții să nu pérdă domniile acestor țeri. Cu asemenea plan Ipsilante șeful Grecilor întră în România și înarmă pe toți Grecii din țeră, cari începură îndată să prade mai ântêiú pe Români. Dar Români apucaseră acum a se lumina ceva cu învățăturile bărbaților mai răsăriți, și deci se sculară numai de cât în contra Grecilor sub conducerea unui Oltean cu numele Tudor Vladimirescu. Grecii prinseră cu înșelăciune și uciseră pe Vladimirescu la Têrgovișce, dar când veniră Turcii, Grecii, remași fără nici un ajutor de la Români, nu putură să isprăvescă alt de cât să fugă séu să fie tăiați în tóte părțile și mai cu sémă la Drăgășani peste Olt. Atunci Turcii, înțelegând viclenia Grecilor, înapoiară Românilor dreptul de a avea domni dintre ei și *ast-fel Români scăpară de Greci.*

Totuși primii domni Români Ión Sturza în Mol-

davia și Grigore Ghica în Muntenia nu putură întreprinde de o dată lucruri mari, căci țera se afla încă cădută; dar ei alungară pe Greci din țeră și înlocuiră scólele Grecești cu scóle Românești. Aceste scóle nu puteau fi iarăși multe și mari de o dată căci nu erau încă nici profesori, nici cărți Românești, și apoi în curând, adică la 1829, se urmă prin țeră un nou război înfricoșat între Ruși și Turci, care silii pe amândoi domni să se retragă și care ruină din nou pe Români. Până în fine Rușii bătură de tot pe Turci, îi scoseră cu totul din Brăila și din Giurgiū și îi alungară pentru tot-dea-una peste Dunăre; iar Românilor, în schimb pentru ajutorul ce li dăduseră atât cu care (cărute), cu vite și cu produse cât și cu câți va haiduci sub comanda Românilui Solomon, Rușii, la pacea ce făcură cu Turcii, la Adrianopoli (*Odriu, Edrene*) peste Balcani, luară pe Români sub protecțiunea lor, puiind condițiune ca Turcii să'si primescă numai tributul datorit dupe vechile legături ale Românilor, iar de alt-fel să nu se mai amestice la nimic în țera lor fără scirea Rușilor. *Ast-fel Româniș scăpară și de Turci.*

Acum puiindu-se domni în Moldavia Mihail Sturza și în Muntenia Alexandru Ghica, Româniș începură a se pune și mai cu inimă la lucru și la carte. Se făcură legi noi numite *regulament organic*, care mai ușurară poporul liberând comerțiul și sporind agricultura. Scólele Românești se înmulțiră prin toate orașele țerei și se înființară pentru prima oră teatre și gazete Românești. Cogălnicenu, (33) Alexandri (34) și Negruți (35) în Moldavia; Bălcescu, (36) Bolintinenu (37) și Eliade (38)

în Muntenia; Barițiu, (39) Mureșanu (40) și Barnuțiu (41) în Transilvania; Hajdeu în Basarabia (42); Pumnul în Bucovina, (43) împreună cu mulți alții în toate părțile, deșteptară pe Români prin tot felul de scrieri de învățături și de cântări. Francesii, Englesii, Italianii și toți streinii cei mai depărtați aflară cu mirare și cu bucurie de numele și faptele strămoșești ale Românilor, pe carii până atunci unii streini nu îi știeau de fel, iar alții socotiau că sunt de un neam cu Grecii, cu Turcii séu cu Rușii. Streinii mai din vecinătate însă începură a se speria de progresele Românilor, vedându-i înzestrați de natură cu talente și puteri de învățatură mai mari de cât ale lor. (44) Rușii începură dar să pue pedici Românilor, și, vedând că Alexandru Ghica domnul Munteniei începuse a face scoli până și prin sate, cerură destituirea lui la 1842, când apoi se alese domn George Bibescu. În Transilvania de asemenea Ungurii se sculară asupra Nemților pentru că aceștia protejuiău pe Români la scoli. Românii se sculară și ei la 1848, sub conducerea lui Eliade în Muntenia și a lui Iancu Avram în Transilvania, cerând ași avea libertatea lor în trebile lor. În Transilvania se făcu multă vărsare de sânge, căci acolo Românii se luptău asupra Ungurilor în alianță cu Nemții; Nemții însă, după ce învinseseră pe Unguri, nu făcură Românilor nici o dreptate. Dincóce de Carpați Românii aveau de luptat asupra Turcilor și a Rușilor. Pe când generalul Român Magheru întrunea o tabără de oșteni la Olt în câmpii numiți ai lui Traian, Turcii intrară fără veste în București sub comanda lui Omer Pașa. De și nu se mai afla în Dea-

lul Spirei de cât numai o singură companie de soldați pompieri, totuși aceștia ținură pept cu avangarda Turcilor luându-le și două tunuri, dar, venind mai apoi armata cea mare a Turcilor, Româniii fură împrăștiati, dupe care Turcii și Rușii ocupară țera doi ani de zile. Lucrurile se finiră prin acea că Rușii, învoindu-se cu Turcii la Balta-Liman, puseră domni tot cu regula de mai nainte pe Grigore Ghica în Moldavia și pe Dimitrie Știrbeiū în Muntenia, iar Româniii din Transilvania remaseră tot în mâna Ungurilor. Acum însă Româniii, găsindu-se mult mai luminați prin învățatură de carte, protestară în scris în tóte părțile și protestarea lor fu ascultată de cele-l-alte națiuni din Europa, mai cu sémă de Francesi, cari cunoseaū acum că suntem de aceiași rasă latină ca și ei, adică din același neam al vechilor Romani, și că eraū datorii a lupta acum pentru Români, precum luptaseră și Româniii mai nainte, timp de atâta vécuri, pentru Europa. Ast-fel dreptatea Românilor eși la lume. In urmare de acestea la 1853, vëdënd că Rușii ocupaseră iarăși România cu oștiri sub cuvânt că aū cértă cu Turcii, Francesii se uniră cu aceștia, cu Englesii și cu Italianii și porniră resboiū în contra Rușilor, pe cari 'i bătură așa de cumplit la Sevastopoli în Crimea, în cât făcură pace cu condiție ca să întórcă Românilor partea de jos a Basarabiei, cu ținuturile Bolgrad, Ismail, Chilia și Cahul până la marea Négră, și să nu se mai amestice de fel în trebile Românilor fără știrea tuturor celor-l-alte puteri, adică națiuni mari din Europa. *Ast-fel Româniii scăpară și de Ruși.*

În urma acestei păci, care fu încheiată la Paris în 1856, Româniî de dincoci de Carpați, remâind scăpați cu totul și de Greci, și de Turci, și de Ruși, se întruniră pentru tot-dea-una în un singur stat, alegându-și la 1859, atât cei din Moldavia cât și cei din Muntenia, un singur și același domn pământén pe Alexandru Ión I Cuza. Sub conducerea acestuia, Româniî, numai în vr'o 7 ani, începură a se întorce cu pași repezi către vechile lor virtuți stremoșești. Așa în 1859 desființară tóte boeriile nominale, păstrând numai serviciile publice reale; în 1860 reintroduseră în stat scrierea cu litere latine stremoșești; (45) în 1863 desrobiră mōnastirile închinat patriarhilor grecești, carii stăpâniau până atunci a treia parte din moșiile adică pământurile Românești; în 2 Maiu 1864, nu numai că desrobiră pe țeranî de boerescul séu claca, la care fuseseră supuși din timpul lui Mihaiu Vitézul, dar 'i făcură și moșnenî din nou precum au fost stremoșiî lor, împroprietărindu'i (dându-le în de veci proprietate) câte pe un număr pogóne de pământ, cu dreptul de a lua parte la trebile țerei în adunările obștești, prin deputați aleși de către ei în un colegiū numit al patrilea; la 1865 se făcură legi noi numite *codul Român*, cu dreptate de o potrivă pentru toți și cu îndatorire pentru toți de a se lumina prin învățatură obligatóre.

Apoi se făcură în tóte părțile șosele, drumuri petruite și poduri de fer peste tóte apele, chiar și peste Olt și peste Buzeu, care de când țera nu se pomenise a fi prinse cu poduri stătátóre. Se începură și drumuri de fer și se încheiară contracte pentru a se fabrica în

țără tunuri și arme. În fine se înființă o scólă specială numită Macedonénă, în care, aducându-se la învățatură cu cheltuiala Statului tineri români de peste Dunăre, se trimitiaŭ apoi ca învățători pe la locurile lor, spre a înființa scolii Românești și pentru Români din Dacia Aureliană. (46)

În fine la 1866 se alege domn al Românilor M. S. Carol I, înrudit cu toți împărații pământului și cu drept de moștenire în vecii vecilor.

Ast-fel se dovede și în ziua de astăzi că tăria Românescă este tot-dea-una vie: *Virtus Romana rediviva*.

CONCLUDERE.

Istoria națională ne învață dar și ne dovedește:

1. Că noi Români suntem *némul* cel mai de frunte din lume, ca unii ce ne tragem din vechii Romani de la Roma din Italia, cari, prin tăria lor de suflet, aŭ ajuns de la un singur oraș să domnescă peste totă lumea, și că prin urmare suntem datori a nu perde nici o dată tăria de suflet strămoșescă, pentru ca să nu ne perdem *némul*.

2. Că moșii noștri Români de la Dunărea de jos, pentru a se ține cu totă inima de legea creștină, s'aŭ lepădat de ori ce gând de cucerire asupra altor *némuri* și aŭ întrebuițat tăria lor de suflet pentru a'și ține țera numai cu sapa, creștinând frățesce pe toți barbarii, cari trecură prin țera lor, și că prin ur-

mare și noi trebuie să ne ținem de legea și de plugăria părintescă cu totă tăria de suflet strămoșescă, dacă voim a ne ține neînstreinate *moșiile*, adică țera moșilor, strămoșilor noștri.

3. Că părinții noștri, orî de câte orî aũ vęduť că streinii, precum Ungurii, Leșii și Turcii, voiaũ să răpescă cu puterea pămęnturile nóstre strămoșești, aũ făcut din ferul plugului lor arme și aũ stat la luptă cu tărie de suflet toți la un loc, de la mic până la mare, unul asupra ęece, așa cât țera n'aũ putut fi nici o dată robită cu sila; prin urmare și noi trebuie toți să fim în tot timpul gata de luptă cu tăria de suflet strămoșescă, orî când vre un strein de altă lege seũ de altă limbă s'ar încerca să ne stăpânescă țera seũ să ne răpescă pămęnturile, priimind mai bine mórte de cât robie seũ necinste pentru noi și copiii noștri.

4. Că streinii numai atunci aũ putut să răpescă o parte din pămęnturile românești, când aũ amăgit cu vicleșug pe Români ca să'i priimescă în casa lor frățește, precum aũ făcut Ungurii și Grecii; prin urmare noi suntem datorî a fi cu băgare de sémă și cu tărie de suflet strămoșescă, când avem a face ceva cu streinii, ca să nu ne mai stricăm *casa* strămoșescă prin înșelăciune.

5. Că numai prin *minte*, adică înmulțind scólele și învățaturile am ajuns în ęioa de astăđi a mai scăpa de streinii cari ne înșelase, și a ne reuni la un loc, cei de dincolo și dincóce de Milcov, și că prin urmare suntem datorî a ne spori mintea prin învățatură, cu totă tăria nóstră de suflet strămoșescă, dacă voim a ne

ridica și a ne întruni toți cei din stânga și cei din dreapta Dunării de la Tisa și Nistru până la mare, fiind că numai prin minte vom putea a ne apăra unul asupra Țece, adică noi 10,000,000 de Români cu 100,000,000 de Ruși slavii de peste Prut seú de Nemți Șvabi de peste Tisa, așa cât să ajungem a sta toți bine, fără a ne teme de nime și fără să avem nevoie de nime.

Să avem dar tot-dea-una în mintea și în gura noastră, următoarele cuvinte ale poetului nostru Alexandri:

Astăzi lumea se deșteptă din adâncă letargie
Ea pâșește cu pas mare către țelul mult dorit
Ah! treziți-vă odată frații mei de Românie!
    Sculați toți cu bărbăție;
    Dioa vieței aú sosit.

Numai tu popor Române să zaci vecinic în orbire?
Numai tu să fi nevrednic d'acest timp reformător?
Numai tu să nu ieși parte la obștesca înfrățire,
    La obștesca fericire,
    La obștescul viitor?

Sculați frați d'același nume, iată timpul de frăție!
Peste Dunărea măreță, peste Prut, peste Carpați
Ridicați brațele vóstre cu puternică mândrie
    Și d'acum pe vecinicie
    Cu toți mánile vă dați.

A P E N D I C E.

---

(1) Istoria având de obiect a povęzii generațiunile viitoare, prin esemplul moșilor strămoșilor de mai nainte, învățătorul să se servescă cu acest fapt istoric pentru a esplica elevilor iubirea de țeră și de agricultură, care aū format puterea strămoșilor noștri și care până astăzi face că Românul se numește cu mândrie pe sine *țeran agricultor*, adică om de țeră lucrător de pământ, și nicī cum *ciocoī* și *venetic*, adică schimbător de loc și ocupându-se numai cu marafeturī de vorbe și de hârtiī. Ast-fel învățătorul să nu cum-va depărteze mintea copiilor de la agricultură, singura meserie mai națională și mai temeinică, căcī pământul rodește în vecī și dă mai sigur de cât orī ce alte meserii. Trebuie numai să facă pe Români a înțelege cum, prin cetirea cărților, vor putea, nu să ajungă popī și logofeți, ci să afle moduri îmbunătățite de a lucra pământul așa fel ca, de unde până acum aū scos din el cu suta, să pótă scóte cu mia, și așa să pótă întâmpina tóte nevoile și să ajungă la traiū bun. Alt-fel orī ce îndemn din partea învățătorului, care ar îndemna pe sătenī a se ocupa cu alt ceva de cât cu agricultură, departe de a'ī folosi. li va fi de cea mai mare vătămare; căcī popiī și logofețiī se vor înmulți așa de tare, în cât nu vor mai avea cu ce trăi, și întréga țeră va sărăci așa cât nicī sapă de lemn să nu mai fie. Invățătorul dar

să pue pe elevi să citescă numai cărți de morală, de istorie, și de științe fisico-naturale, și să dea esemplu de lucrări agricole, ocupându-se cu semănăturii sevă grădinării îmbunătățite și părăsind orî ce alte ciocoiturî cu frase și cu poezii. Acesta este cu atît mai de nevoie cu cît, numai cu cunoștințele agricole de pînă acum, săteniî nu pot scôte din pămînturile, cu care aũ fost împrorietățiți la 1864, produse în de ajuns pentru a'și întem্পina nevoile, și prin urmare, îndată ce va espira termenul anilor în care sunt opriți de ale vinde, ei vor fi nevoiți se le vîndă la streini pentru datorii și atunci vor ajunge iar clăcași fără nici un căpătîiũ, preeum aũ fost nu de mult. Acesta va fi o mare vătămare pentru nẽmul Romãnesc și totã respunderea va fi numai a profesorilor *sãteșci*, cariî vor rãmãne blestemați de Romãnî, pentru cã nu 'i-aũ deșteptat și nu 'i-aũ învẽțat cum sã'și ție și sã'și îmbunătățescã pogonele, cu care țera 'i-aũ căpuit cu multe sacrificii din partea proprietarilor mari, numai pentru binele obștesc al nẽmului Romãnesc.

(2) Origina numelui *Galașilor* de la Galî este contestată încã de istoricii cronologi pentru lipsa de documente autentice contimporane. — Pentru istoria filosoficã însã nu pôte fi tot așa, cãci, vorbele fiind documentul etnografic cel mai fidel, numele Galașilor vorbeșce prin sine însuși, preeum numirea *Galiția*, este de ajuns spre a arẽta calea pe unde semințiile Galice aũ intrat din Asia în Europa. Ast-fel avem pînã astãđi mai ântelũ în Asia mica provincie *Galiția*, apoi la Dunãre orașul *Galașii*, apoi în Polonia provincia *Galiția*, apoi țera *Galia* sevă Francia de astãđi, apoi în Ispaniã provincia *Galiția* și în Anglia provincia Galilor. Aceste mi se pare cã este de ajuns spre a se vedea ca cu ochii, cum Galii aũ intrat din Asia în Europa prin Bosfor și Dardanele urcãndu-se, pe malul mãrei Negre pînã la Dunãre, apoi pe drẽpta Carpașilor pînã în Galiția Polonã, apoi rẽsbind negreșit tot pe de-asupra munșilor prin Prusia de astãđi pînã în Galia, de unde pătruserã cu o aripã în Britania și cu alta în Ispania.

Aci aũ trebuit sã stea pe loc neputãnd, nici merge, nici a fi ãmpinși mãi departe, cãci erau ajunsși la marea cea mare, adicã la Ocãnul Atlantic. Slaviĩ modernĩ se ãncercã a minși Galicismul Galiției Polone fãcẽnd sã provinã numirea ei numai de la orașul lor Galiș pe care 'l schimbã ãn Calic sãu Halicz. Dar o pronunciã barbarã nu pãte schimba fondul unei vorbe, precum orĩ ce lipsã de documente și orĩ ce interes de erudițiune Roslerianã sãu Panonianã nu pot schimba fondul nici unei tradițiunii conservate de populi ãntregi. — Adevãrul istoricũ nu va fi ajunsũ, de cãtũ dacã documentele istorice vor fi explicate prin ajutorul vorbelor și a tradițiunilor populare, iar nu aceste din urmã prin cele ãntãiu, cãci nimic nu pãte fi mãi autentic de cãt mintea neãmpãtimitã și instinctul natural al popãrelor. Ast-fel Senofont și Erodote meritã cu drept cuvãnt a purta titlul de *pãrințiĩ istorieiĩ*, cãci ei nu se preocup de cãt de cea ce ãnșiĩ vãduse sãu popãrele ãnșile știaũ sã spunã; ãn vreme ce Tucidide și Titu Liviu nu scriaũ istoria de cãt din punctul lor de vedere, pentru a avea, adicã, ocaziune sã producã bucãți literare cu discursuri ãmagine. Sunt de pãrere cã numai acest sistem greșit face ca istoricĩ pãstrați sã atribue fundarea Galiției din Asia unei ãvasiunii Galice din Europa ãn Asia, cea ce nu s'aũ mai vãdut la nici un popor, cãci tãte se gãdesc mãnãndu-se unul pe altul numai ãn susul Sãrelui. Totũ ast-felũ istoricĩ ãncurcã din ce ãn ce mãi multũ arheologia Dacilorũ și a tuturorũ nãmurilor, numai pentru cã se abãturã de la tradițiunile seculare ale popãrelor, sãu de la bunul simțiũ etern al lucrurilor, bazãndu-se pe documente create tot-dea-una numai sub ãmpresiunea unor ãmprejurãri momentane. Cãt pentru mine eũ nu vãd altã cale mãi logicã, de a se descurca etnografia generalã, de cãt a se lua ca base fundamentali tradițiunile biblice, care sunt cele mãi corespundãtãre cu producerile naturale ale spațiului și ale timpului.

Așa tradițiunile tuturor popãrelor și situațiunea lor naturalã ni arãtã cã tãte aũ plecat din Asia, ãntocmã dupe cum

și biblia pune légănul omenirei acolo, fie pe Eufrat, fie pe Ganges, unde Himalaia, ca cel mai 'nalt munte de pe pământ, mi se pare că aș trebuit să fie cu osebite Araratul eșit mai întâiu de sub potop și pe care s'aș oprit corabia lui Noe, dacă potop și corabie aș fost. — Dar că aș fost nu mai rămâne vorbă, căci nu s'ar fi povestit la tóte némurle și la tóte popórele. Apó și starea actuală a ómenilor de pe suprafacia pământului denotă întocmai dupe biblie provenirea lor din cele trei mari familii a lui Ham, Sim și Iafet, căci până astăzi ómenii presintă trei culori distinse, având fația pelei lor négră, galbenă séu albă. In facia unei asemenea stări naturale, este destulú simțul natural pentru a înțelege cine-va cum, la început căldura pământului fiind mai mare, primii ómenii séu Hamiții, numiți din vechime Etiopieni și astăzi Negri, aș trebuit să aibă sângele lor negru și a'și alege spre așezare, ca primii ocupanți, părțile equatoriale unde să gălesc și până astăzi, ca cele mai lesnicióse prin rodirea lor și mai corespunzătoare cu temperamentul lor. — Semiții, séu al doilea rând de ómenii, urmând mult mai târziu, perdură negrela primitivă prin recirea succesivă a pământului și, ne mai având loc spre Sud-Vest, unde erau deja Hamiții, ei remaseră în Indochina, de unde emigrară spre Nord-Ost până în America pe la Bering; acolo însă, regăsind tropicele, pelea lor începu a se mai închide, devenind din galbenă roșie, brună sau măslinie, fără însă a se înnegri de tot, pentru că și tropicele se află deja mai recite. Acéstă recire a pământului produsă în fine o a treia schimbare în colórea ómenilor, cari deveniră albi și ast-fel să constitui al treilea ném de ómenii numiți Iafetienii séu Arieni, cari, ne mai având loc nici spre Sud unde erau Hamiții, nici spre Orient unde erau Semiții, începură a emigra spre Nord Vest în părțile Europei.

Pentru a merge însă încóce, acestia întâlniră în calea lor o mare pedică în marea Négră și marea Caspică unită prin înnalții munți ai Caucasului. Acéstă pedică nevoi pe emigranți să se despartă în doué ramuri din cari unii veniră în Europa

pe din josul mării Negre prin Asia mică și Dardanele, iar alții apucară pe din sus de aceste mări pe la Volga și Ural. Aceste două emigrațiuni, despărțindu-se pentru mai mult timp, se instreinară uniți de alții și constituiră două mari némuri cunoscute sub numele de Iranii séu Indo-Perși, și Turanii séu Fino-Tartari, de aceeași origină Ariană însă cu unele caractere deosebite. Fie-care din aceste mari némuri se sub divisară negreșit prin locuri și timpuri în mai multe rase și popóre, dar din tradițiunile lor populare și din situațiunea lor naturală, bunul simț póte trage o lege sigură și generală pentru urmăriile etnografice; că adică: tóte popórele venite din Asia în Europa pe din jos de marea Négră sunt de același ném Iranianc și tóte cele venite pe din sus de marea Négră sunt Turanice. Ast-fel Galii, Lătini, Grecii, Perșii și chiar Turcii sunt de același ném Iranianc; ast-fel Germanii, Ungurii, Slavii și Tartarii sunt de același ném Turanic. — Numai așa se póte esplica până astăzi antipatia instinctuale dintre Nemți și Latini, dintre Slavi și Turci. Dacă între uniți din ei sunt asemănări limbistice precum este și asemănare de culórea feței, aceste provin numai din aceia că ambi fac parte din aceeași rasă începătorie Arianica, și că Turanii, ajunși mult mai târziu, au învățat scrierea numai de la Iranii. In adevăr tótă civilizația antică este numai a Iranilor, ca uniți ce avură a trăi și a umbla prin partea cea mai lesniciósă a locurilor. Așa, până când Turanii retăciră mi de ani prin deșerturile nisipóse ale Tartariei și prin înghețurile Siberiei, Iranii se succedară mult mai cu lesnire prin câmpiele înflorite ale Eufratului și ale Dunărei, împingându-se uniți pe alții de-alungul Mediteranei până la marea Apusului, unde pământul se sfârșea sub picioarele lor. Atunci, dupe ce Iberii umplură Ispania, Etrușcii se opriră în Italia și Pelasgii în Tracia; Apoi Celții se suprapuseră în Galia, Britanii în Anglia, Galii pe Rin și Dacii pe stânga Dunărei; în fine Ionienii, mai grămădindu-se peste Pelasgi în Grecia, formară elementul Elenic, și în Italia pe acel Latin prin amestic cu Etrușci. Acum numai era loc în Europa și de

aceia Perșii, cu tóte încercările lui Dariu și Artacsersese, nu mai putură resbi acolo. Ei remaseră în Asia împreună cu Armenii, conservând până astăzi tipul cel mai curat al némului Iranic, cu statura naltă, ochii drepti, părul negru și nasul arcat. Tóte aceste némuri Iranice, subdivisate în mai multe popóre, dar având tóte pământuri fertile de locuit séu mări și riuuri lesnicióse de comunicat, s'aú putut cultiva mai mult și mai bine cu artele și cunoscințele de care s'aú găsit adăpate la pornirea lor de pe țermii Gangeșului și a Eufratului, cu care șirul lor, prin pozițiunea locurilor, era nu cu totul înterupt. Turanii însă, găsindu-se mai cu totul despărțiți de leagănul lor primitiv prin deșerturile Tartariei, perdură ori ce cultură și nu se înmulțiră de cât mult mai încet, așa cât de abia pe timpul lui Christos începură a resbi în Europa pe din sus de marea Négră, ajungând Germanii mai ântéiu până la marea Nordului, Slavii până la Baltica și Mongolii până la Azov, unde, prin contact cu popórele Iranice, începură a se cultiva împreună, învățând de la ele scrierea și tóte artele, și apropiindu-se ast-fel de ele prin civilizațiune, conservând însă până acum tot tipul lor distinctiv, cu starea mijlocie, părul roșietic, ochii plecați, și nasul turtit ca de Tatar. Negreșit că tóte aceste emigrațiuni nu s'aú putut urma fără tot felul de amestecări, încrucișeri și suprapunerii de rase; dar a face din Slavi și Germanii Iranii și din Tartarii Semiți, numai pentru a esplica documente mai mult séu mai puțin autentice, nu póte fi de cât a merge în contra situațiunilor văđute în parte chiar cu ochii până astăzi. Resultă dar din tóte aceste că, dacă Dacii s'aú contopit cu Românii așa de curând și cu de-sevêșire, cauza este numai că aparțineau ambii același rase Iranice, și că, dacă Romanii din Dacia nu s'aú contopit în mai mult de o mie de ani, nici cu Germanii, nici cu Slavii, nici cu Tartarii, cauza naturală este că rasa lor presintă tótă diferența naturală dintre două rase atât de mult timp despărțite ca Turanii și Iranii. Urméză dar că Românii nu vor putea a fi coetopiți, nici de Ungurii Tătarii, nici de Nemții Ger-

manî, nici de Ruşii Slavî, de cât doar când tóte némurile pământului vor ajunge la o turmă şi un păstor. Nu mai acesta aũ fost scopul pentru care am espus aici urmãririle etnografice de mai sus.

(3) Învěţătorul are aici ocasiune de a face pe elevi să înţelégă cum nu este de ajuns ca omul să şcie numai a munci cu spor prin învěţătură dar şi a se păzi de neorênduele şi de obiceiuri rele, cari pot pot să'l facă a'şî perde tot sporul, precum este beţia, care móie capul omului aşa fel că póte să'l desbrace orî cine séu să se desbrace singur, orî cât ar fi altfel de priceput şi de vrednic. Deprinderile bune sunt de mai multă valóre şi de cât şciinţa, dovadă că Daciî, numai pentru că nu bea vin, aũ putut bate în cât va chiar pe Romanî, cariî aveaũ mai multe meşteşuguri de cât ei, iar Romanii aũ biruit până în sfêrşit, numai pentru că aveaũ şi ei deprinderi mai bune cu tãria lor de suflet, *Virtus Romana*. Să se îngrijescă dar învěţătorul să dea esemplu şi să desveţe pe Românî de la perderea Duminicelor şi serbãtorilor pe la cârcîme, adunându-i pe toţi şi mai cu sémă pe elevi de la biserică la şcole, unde să petrecă povestindu-le fapte naţionale, séu cetindu-le cărţi despre natură în general şi despre agricultură în special, ca să póta ei afla idei de datorie către ţeră, de muncă cu spor şi de economie cu profit, căci fără amêndouë acestea nu vor putea ajunge la nici o îndreptare.

(4) Despre valul lui Trajan nu se găseşce nici o pomenire în istoriciî vechi, aşa precum însă rêmãşiţele lui esistă şi până astăzi, istoriciî modernî esplică a fi el un drum făcut de Romanî. Nu pot împãrtăşi acéstă opiniune pentru că formula nu este acea obicînită pentru drumurile Romane, care, departe de a fi săpate în pământ, erau înălţate în relief; apoi nici urma de piétră pe el nu se vede, pe când tóte drumurile Romane erau aşternute cu piétră, dupe cum presentă şi resturile drumului care ducea prin ţera nóstră de la Turnul Dunărei pe Olt în sus la Turnul Roşiu. Apoi nici numirea de *valu* nu se găseşce nici odată întrebuiñtată cu însemnare

de drum, ci numai de șanțu său săpătură de apărare, său de hotarnicire, precum sunt șanțurile cu care și până astăzi se fortifică cetățile și se delimitază pământurile său moșiele, și care presentă modul cel mai primitiv și mai lesnicios de îngrădire și apărare, fie în contra ómenilor, fie în contra viteilor. Cea ce au făcut pe uni să credă că acest șanțu putea fi un drum, este că el pe unele locuri se vede dublu; nu au băgat însă seamă că aceste două șanțuri se găsesc depărtate unul de altul așa cât nu pot avea nici un raport cu șanțurile unuia și aceluiași drum; apoi ce noimă putea avea ca Romanii să facă un drum de-alungul Dunărei, când aveau de cale mult mai lesnicioasă pe însăși Dunărea?*) Dar ceea ce poate explica, în mod mai logic și mai evident, că partea câmpenă a țerei despre Dunăre se găsea sub stăpânirea Romanilor încă de la primul rebel cu Daci, este că Trajan au putut să realizeze, pentru rebelul al doilea, clădirea faimosului pod de pe Dunăre; căci, dacă Daci ar fi fost stăpân pe malul stâng, Romanii nu ar fi putut avea răgazul trebuitor la clădirea unui pod de piatră. Sunt dar de părere că Istriana, adică partea Dunărenă a României, au fost luată în stăpânire de Romani încă de la primul lor rebel cu Daci, și că valul lui Trajan nu poate fi de cât un șanțu de apărare și delimitare, făcut de Romani despre *Mediterana* său partea muntănă, remasă în mâna Dacilor. Numai o așa situație putea sili pe Decebal a reinnoi resboiul cu Romanii, căci, de și se încredințase despre superioritatea lor, totuși prevedea că Daci fără Dunărea nu mai puteau avea nici un viitor, și ast-fel li era egal a peri cu o oră mai înainte. Sunt sigur că numai dacă se vor face căutări istorice cu asemenea sens logic, ele vor putea aduce descoperiri serioase și juste.

(5) Smei său balaurii, cari se pomenesc în toate poveștile și basmele populare, denotă prin asemănare lor cu croco-

---

*) Doar vechii Romani nu putea fi în mintea noastră, cu care am făcut drumuri de fer în lungul Dunărei, de am ramas păgubași fără nici o trebă.

diliă, că civilizațiunea Dacilor era de origine Egiptenă, ca și aceea a Grecilor. Acestea se mai dovedesc și din fermecile, descântecile și lécurile populare usitate încă la noi. Studiarea mai de aproape acestor basne și apucăturī la noi, ar putea contribui mult la lămurirea timpurilor vechī aī omenireī, căci este de observat cum Românul cel mai incult nu se miră mult mai nicī odată de nicī una din invențiunile moderne atât de miraculoase óre cum. Așa spre exemplu poporul nostru nu s'a speriat de drumurile de fer, căci el șcia de mai nainte din poveste că sunt *epe nesdrăvane* cu o nare de foc și cu una de apă, care te pórtă ca vântul. Tot de asemenea despre telegraf șcie că este *Cutia Dracului* care pórtă vorba ca gândul, și despre Fotografie șcie că *oglinnda descântată pe toțī morțīl viū arată*. Aceste nu pot fi dar de cât tradițiuni despre o civilizațiune străveche, distrusă prin cataclismele timpurilor ante séu post deluviane, dar póte tot atât séu mai mult înaintate de cât cea actuală, care aū realizat altă dată piramidele Egiptului, spre exemplu, și care face, că, la esposițiunea Universală din Viena 1873, toțī Nemțīl căscaū gura cu nespūsă mirare la fie care pas, pe când un țėran Român se uita cu sânge rece, spuind că nu vede nimic mai mult de cât că Nemțīl serbéza *Moșīl* lor. Ideia póte pare paradocsă, dar sciința a început a descoperi deja pe tótă đioa vechiturī îndestul de paradocse în privința Egiptului, Indiilor, Chineī, Mesicului, Perului etc. Apóī se șcie chiar din istoriciī păstrațī că Egipteniī aū străbătut prin locurile nóstre pe timpul regelui lor Sezostriș, și că Zamolcses legiuitorul Dacilor a vizitat Egiptul, și póte că era chiar Egiptăn. Ismailul séu cetatea Smeilor póte să fi fost cu osebite o colonie egiptenă. In tot casul lucrurile merită mai multă atențiune și lamurire điin partea învățașilor, căci Daciī aū fost singurul popor care aū putut să supuie pe Romānī la bir, fie măcar momental, și aecstea denotă că ei trebuiaū să aibă o civilizațiune óre cum îndestul de seriósă.

Profesorīl sáteșcī cu osebite pot face un nou serviciū lu

mei și țerei, culegând și luând cu atențiune în scris toate povestirile, basmele, descântecele și cântecele locurilor pe unde s'ar afla, fără a le schimba în nimic, spre a le publica întocmai prin ei înșiși sevă prin alte persoane mai competente.

(6) Invățătorul poate face pe elevi să învețe și să reciteze frumoasa baladă compusă asupra acestui subiect de repausatul George Asaki și următoarea poveste culésă la mănăstirea Hangu din Carpați, care ambe resun tradițiunile noastre populare în privința subjugărei Dacilor prin Romani.

DOCHIA ȘI TRAIAN

BALADĂ

I

Intre piatra detunată
Ș'al sahastrului picior *)
E o stâncă ce a fost fata
Unui mare Domnitor
Acea fată e Dochia,
Are zece oi popor
Și domnește 'n vizunia
Unui vechi bătrân păstor.

II

La frumoșe și la minte
Nici o fată 'y semăna;
Vrednică d'a ei părinte
A lui Decebal era.
Traian vede astă zână,
De și e biruitor,
Frumoșețel ei se 'nchină,
Se subjugă de amor.

III

Impăratu 'n zadar cată
Pe Dochia a 'nblânzi;
Vedând țera ferecată
Ea se 'ndemnă a fugi.
Prin a codrilor potecă
Ea ascunde al ei-traii,
Acea dămnă tinerică
Turma trece peste plaii.

IV

Acolo e grea furtună
Și locașul cel cumplit
Unde vulturul răsună
Al sevă cântec răgușit;
Aci haina aurită
O preface în șaiac,
Tronul e iarbă înverdită;
Sceptrul este un toiag.

*) Piciorul Sahastrului se numește unul din plaiurile muntelui Ceahlău aflător în județul Neamțului.

V

Traian vine iar în țără,
Și, a birui deprins,
Spre Dochia cea fugară
Iarăși mâna a întins
Atunci, ea, cu graiul ferbinte,
Zamolski, o Zeu, striga,
Te jur pe al meu părinte
Astăzi, rog, nu mă lăsa.

VI

Și când vede că de mână
V'a s'o prință iar Traian,
De al ei Zeu scutită zână
Se preface 'n bolovan.
Acea piatră e vițe,
Aburii scote al ei sîn ;
Din plânsul ei naște plõe ;
Tunet din al ei suspin.

Următorea poveste ce am aușit din gura unui plăeș în 1855, chiar pe vârful Ceahlăului, cu ocașiunea unei escursiunii, se reportă cu totul la *resbelul lui Traian cu Daci*.

Casele smeului în busunarul Românilui.

«Aū fost, aū fost, când aū fost; dacă n'ar fi fost nu s'ar fi povestit. Aū fost o împărătesă mare și frumósă în cât pe Sóre te puteai uita dar pe dēnsa ba și care stăpânea tótă lumea, 1) dar care tot ofta și suspina pentru că nu se putea mărita fără casele smeului din fundul pământului 2). Și stăruia dupe dēnsa toți împărații pământului, dar mai cu sémă Făt-frumos, un român sdravăn venit tocmai din fundul mării-lor de la apusul Sóreului 3), carele, de dragoste multă ce avea pentru ea, porni într'o ți cu hotărîre să caute fundul pământului și să nu se întorcă fără casele smeului. El merse, merse, toț merse și de ce mergea tot pietre semăna 4) ca să nu se rătăcescă și 'napoi să nemerescă, de va fi să se mai învêrtescă. În fine ajunse la marginea lumei 5), dar acolo dete de apă

1) Roma. 2) Dacia care era dincolo de Dunăre unde se sfârși pe atunci lumea cunoscută Romanilor. 3) Traian venit din Ispania. 4) Drumuri de piatră făcute de Romanii. 5) Orbis romana.

mare 1) și peste apă codru și peste codru munți cu un picior pe pământ și cu unul în cer 2), în cât numai era chip nici de trecut apa, nici de resbit codrii, nici de încalicat munții. Făt-frumos, amărit de mörte, se culcă pe malul apei la umbra unui arbore tufos ca să möră 'acolo, dar, pe când se svërcolea și văicărea, iată că aude țipete de puî de pajore și vede un șérpe balaur ce se urca la un cuib din vârful arborelui. Nici una, nici două, Făt-frumos scöte sabia și taie balaurul bucăți și face trei grămeți; atunci puii cei de pajore începură se 'l mulțumescă cu cele mai dulci cântări, dar tot odată l'aü luat și l'aü ascuns în tuleele (puful) lor, pentru că se temea că mama lor, care era dusă după mâncare, cât va veni și va vedea primejdia de care 'i-aü scăpat, va înghiți de bucurie pe Făt-frumos. Când veni pajorea bătrână 3) începu în adevër să caute pe Făt-frumos în töte părțile, spuind că este hotărîtă să'l slugărescă orî la ce va cere, dar puii, temându-se ca să nu'l înghiță 4), nu voiră a'l scöte până când nu se jură mai äntëiu că nu'l va înghiți de bucurie. Făt-frumos, eșind atunci de sub tuleie, cere de la pajore că, pentru resplätire, să'l trecă apa și codrii și munții și să'l ducă la casele smeului din fundul pământului. „Greü lucru este, ñise pajorea, și lungă cale, dar, fiind că 'mî-ai scăpat puii, sunt datöre să fac pentru tine și ce nu se pöte pentru nime, numai să găteșci nouë-deci și nouë cuptöre de pâne și nouë-ðeci și nouë care de carne, ca să'mî dai de mâncare pe drum, dacă te bisui să încalici pe gätul meu și să te ții bine când më voiü ridica innaltul cerului și mă voiü läsa în fundul pământului.“ Făt-frumos găti cuptöre de pâne și care de carne 5) pe care le aședă în desagî pe gätul pajorei, care'l mai änvëtă să spargă gușa balaurului tăiat și să ia dintr'insa piatra fermecatä care pläteșce lumea tötä 6).

---

1) Dunărea. 2) Carpații. 3) Aquila Romană. 4) Însemnézä politica de stat a Romanilor, cariü nu se sfiäu a ucide pe cetățeniü cei mai mari, când ömeniü șciaü a covërși cu merite lor interesul egalitătëi politice de stat. 5) Provisiunile de resbel pregătite de Romanü pentru resböele cu Daciü. 6) Piatra farmaceutică cunoscută estăđi sub numele de *bresoarium*.

Apoi Făt-frumos încalică pe gâtul Pajorei, care se sui înaltul cerului. Făt-frumos ar fi amețit de tot dacă nu ar fi avut cu el piatra fermecată pe care, cum o sugea în gură, dupe povățuirea pajorei, îndată se desmeția. Pajorea sbura, sbura, tot sbura și iar sbura, nouă-șeci și nouă de zile 1) și în fie-care zi Făt-frumos arunca în gura pajorei câte un cuptor de pâne dimința și câte un car de carne séra. Dar când la al nouă-șeci și noulea car de carne, cum făcu, cum umblă, Făt-frumos scapă din mână o bucată de carne care cădu tocmai în fundul pământului pe casa smeului. Pajorea începu a striga că nu are putere să se lase în jos pentru că nu i s'a ajuns tainul (porția). Făt-frumos atunci taie o pulpă de la însuși piciorul lui și o dădu în gura pajorei 2) care ast-fel se lasă în jos pe casele smeului, spuind lui Făt-frumos că, dacă 'i-ar fi știut carnea așa de dulce pe când era încă în sbor, nu s'ar fi putut opri să nu'l înghiță.

Smeul nu era acasă, dar casa lui era mare cât lumea jumătate 3) și păzită de patru lei paralei 4) numiți *nea-Aude*, *nea-Vede*, *nea-Greii-pământului* și *nea-Tocă 'n cer*, legați cu tei și cu curmei și cu lanțuri de câte 99 oca de fer. Pajorea învăță pe Făt-frumos ca să intre în casă pe coșiu, să găsească pe fata smeului 5), și să'i făgăduască piatra din gușa balaurului pentru ca să'i spuie puterea tată-său. 6) Când vădu fata smeului așa pietre nestimate și așa Făt-frumos, care o măgulia și făgăduia că o iea de soție, se scăpă și spuse că totă puterea tată-său stă într'un fir de păr alb pe vârful capului. 7) Făt-frumos se duse și încunoscință pe pajoră despre acest secret și apoi se întorse la fata smeului care era mai frumoasă de

---

1) Lunele romane se numiau *none*. 2) Pomenirea de cum Traian ș'ăi rupt până și hainele lui proprii pentru a face legătura la soldații răniți. 3) Alușiune la mărimea și importanța Daciei. 4) Tradițiune despre vechia împărțire a Daciei în patru provincii, cu leul Oltén, bourul Moldovén, vulturul Muntén și ângerul Mureșian. 5) Dochia. 6) Decebal. 7) Alegare filosofică la superioritatea capului, adică a spiritului, și a părului alb, adică a maturității și experienței.

cât luna și de cât lucéferul. Dar iată că leiï, paraleiï, simțiră miros de om strein și începură a urla de codriï se cutremura, încât auđi smeul care peste șapte munți călătoria. Cum auđi, cum porni, acasă se repeđi, cu o falcă în cer și cu una în pământ. Intrebă atunci pe leiï, paraleiï, ce au văđut, ce au simțit; iar ei spuseră că de văđut pe nimeni n'au văđut, nici intrând nici eșind, de cât numai o cióră pe casă, dar că li au mirosit a om pripășit. Dar îndată ce smeul ridică capul și văđu pajorea pe casă, tóte le înțelese și, de turbare, crăpă cu buzduganul capul leilor, paraleilor, pentru că la cióră nu urlase. Dar până când se făcu acésta, pajorea de pe casă pe capul lui se lasă și firul cel alb din vârf cu ciocu 'l scóse. Atunci, eșind și Făt-frumos din casă, se luă cu smeul la trântă voiniceșce, căci smeul fără pěr remase acum cu putere numai cât a orî căruï om; și trânti mai ántéiú smeul pe Făt-frumos de 'l îngropă în pământ până la genunchi, dar apoi trânti Făt-frumos pe smeú de 'l îngropă până în brâu, dupe care, luând din busunar biciul cel fermecat, pocni cu el în patru colțuri, și casele smeului se prefăcură în patru mere de aur, pe care Făt-frumos le puse în busunarul sěú și, încălicând iar pe pajore, începu a se ridica iar în aer, șa să se întórcă la împěratésă. Smeul, văđënd că nu mai are nici o putere, scóse cuțitul din brâu ca să se omóre, dar fiica sa alergă și mâna 'i opri, despletită și ímpleticită și cu mintea zăpăcită; iar smeul strigă: „ololio, cióră blestemată, și tu fecior de curvă rușinată 1) 'mî-ai luat comorile rěpune'mî și đilele“. Iar pajorea strigă din naltul cerului: „minți smeú spurcat, căci eú nu sunt cióră blestemată ci sunt pasere cerescă de cât tóte mai maiéstră, care numai eú pot să mă uit în facia Sórelui; iar Făt-frumos nu este fecior de curvă rușinată, ci Roman de viță curată, Domn peste lumea tótă; iar fiară blestemată ești numai tu care 'ți-ai mánecat singur leiï paraleiï; singur să'ți mánânci și đilele; iar curvă rușinată este numai fică-ta care 'ți-au vëndut

---

1) Alusiune la Romulus, care era fiú din fată înșelată.

secretul pentru o piatră nestimată". Atunci smeul pe fiica lui blestemă piatră să se facă, și pe sine se 'njunghia de pământul se roșia; iar Făt-frumos la împărătesă ajungea, casele smeului în pólă i le punea și se însura cu ea; iar eú încálicaiú pe o șea și vė povestiú așa 1).

(7) Din inscripțiunile și documentele Romane câte s'aú păstrat, se vede în mod autentic că Dacia era împărțită în două dupe urmările fôrte seriose făcute de d-nu Laurian; nu se cunosc însă nici delimitările nici numirea lor. D-nu Laurian deduce în mod logic că ele puteau fi și se puteau numi *Dacia superioră și inferioră*, dupe situațiunea naturală a locurilor Daciei. Sunt însă de părere că tot așa de corespunđetóre sunt numirile de *Transilvania și Moldavia* păstrate până astăzi de popor. Nu înțeleg dar cum istoricii moderni se încercă a face să provină numirea de Transilvania numai de la Unguri și acea de Moldavia numai de la o cățea, séu de la un praf nemțesc, precum face d-nu Hajdeu. Acestea mi se pare a avea tot atât de puține base naturale ca și sistemul dupe care tot d-nu Hajdeu face să provină numirea de Basarabia de la numele Domnilor Basarabi din Muntenia modernă, atribuindu'i un înțeles de familie *baș-arăpescă*, cu capete negre pe sigiliú. Dar nu s'aú mai vėđut pe lume nici o altă țeră care să'și fi luat numele numai dupe un simplu pîrú, dupe capete de vită,

---

1) Precum se pôte vedea din acest specimen, povestile aú aceiași înseunătate istorică ca și cânticele populare și nu se deosibesc de ele de cât prin lipsă de rime continue, fiind pöeme în prosă care să pótă fi recitate fără a fi cântate. În stilul lor se vėd tóte figurile care compun metamorfozele lui Ovidiu poet roman, carele aú trăit surghiunit în țera noastră și carele este póre fundator al poveștilor noastre. Poporul nostru posedă asemenea povești nu numai asupra istoriei naționale, dar și pentru tóte tradițiunile vechimei, precum este de exemplu resbelul Troiei în basmul cu Elena Consingéna etc. Une orí mai multe tradițiuni diferite se găsesc încurcate în aceiași poveste. Alte orí, aceiași poveste este spusă în mai multe diferite moduri prin deosebite localități. Orí cum însă, când tóte aceste povești se vor găsi colecționate, comparate și comentate, pôte se isvorască din ele noțiunii neprețuite pentru istoria națională și pentru antiquitatea universală.

séu dupe un cap de om. Aşa dar şi bunul simţu şi înţelesul vorbelor păstare de popor ne pôte face să vedem că numirea de *Trans-silvania* era cea mai naturală, pe care înşii Romaniî aū putut să o dea Daciei superiôre, adică locurilor de peste pădurile Carpaţilor, precum şi pe acea de *Mollis-Davia*, Daciei inferiôre, adică locurilor câmpene mai despre Dunărea şi Nistru; iar numirea de *Bassa-ripa* aū trebuit să fie dată cu osebite părţei ocupate mai ântêiu de Romaniî între Dunărea şi Valul lui Traian, parte care singură aū păstrat acéstă numire până în timpurile nôstre la sudul Moldaviei moderne. Cât pentru numirea de *Muntenia*, dată în timpurile mai moderne părţei de la Siret la Olt, şi pe care d-nu Hajdeu o atribue Polonilor, ea nu pôte fi de câtă numele de *Alpina*, atribuită, pôte, la începutul colonisărei, de Romaniî din Dacia inferiôră celor din Dacia superiôră. Când apoi în vécul din mijloc Bulgariî, venind de la Ost spre Sud, nevoiră pe Romaniî din Dacia inferiôră a se retrage în pădurile despre Bucovina, de unde în vécul XIII nu mai putură a se întôrce de cât până pe la Siret şi Buzău, numirea de Muntenia remase alipită la tot ce se afla spre drepta lor, dupe cum până astăzi plutaşii de pe Bistriţa şi Siret se servesc în mânuirea plutelor cu expresiunile de: *la munte* pentru partea dreptă şi *la câmp* pentru partea stângă. Acésta pôte dovedi încă în contra d-lui Rosler cum reînpopularea Munteniei moderne s'a făcut numai de sus în jos, fie cu Romaniî din Transilvania dupe tradiţiunile populare, fie cu Romaniî din Oltenia dupe d-nu Hajdeu; căci toţi aceştia erau adevăraţi munteni ca veniţi din Dacia superiôră. In tot cazul lipsa tradiţiunilor despre Radu Negru în părţile din stânga Buzelui, dupe cercetările d-lui Odobescu, şi medalia din vécul VII cu inscripţiunea *Heres Moldavia*, vëdută de Cantemir, dovedesc că numirile de Moldavia şi Muntenia sunt cu mult mai vechi de cât căţeaşa lui Dragoş, şi cu înţeles prea mult propriu Românesc, spre a puté fi atribuite Nemţilor şi Polonilor. Cât pentru administraţiunea militară a Daciei Ro-

mane, istoricii nu admită de câtă una, pe acea din Blajă; dar numirea județului Iașilor, care este acea a unei din legiunile constatate de istorici ca așezată în Dacia, este de ajuns pentru a ne face să vedem că au trebuit să fie două divisiuni militare. Apoi când se admite divisiunea civilă a Daciei în două provincii, necesitate prin dificultățile de comunicare ce presintău localitățile, admiterea de două divisiuni militare este de sine înțelesă. Istoria păstrează în adevăr nume de mai multe legiuni cari s'au aflat în Dacia, dar fiind că de la ele nu au rămas la noi vre o numire permanentă ca acea a Iașilor (*Iassiarum*) și a Blașilor (*Blasiarum*), acesta dovedește că numai aceste două au fost așezate la început ca baze de administrațiune, iar cele alte au venit numai provisoriu din timp în timp dupe trebuinți ore-cum momentane. Marca județului Iași care până astăzi este un cal, ne arată că în Dacia inferioară era așezată cu osebire cavaleria, căci terenul ca mai môle și localitățile ca mai câmpene erau cu osebire favorabile pentru întreținerea acelor cai buni, a căror seminție formă negreșit elementul acelei rase de cai Moldovenești, cari până în timpurile moderne făcură fala țerei, dupe cum atestă dicătorea turcescă, *fecior Persian și cal Moldoven, sunt cele mai divine lucruri pe lume*. Apoi Dacia inferioară era cea mai espusă su-prinderilor barbare, unde Romanii, acești mari dascăli de administrațiune politică, trebuiau negreșit să așeze ómenii de arme cei mai iuți și mai ascuțiți, *Iassii*, cuvânt provenit de la *acies* care însemnă ascuțitul săbiei. Cavaleria la Romanii era compusă din fiii nobililor, trufași și severi cu plebeii, mândri și neînvinși cu streinii, și așezarea centrului ei de administrațiune militară în Iași se esplică prin năvălirea Goților cari veneau cu osebire despre Nord-Ost. Din contra în Dacia superioară, mai apărați de dușmanii din afară prin munții și pădurile Carpaților, Romanii așezară infanteria lor, în care predomia elementul popular mai blând și mai blajin, *Blasiorum*, ca-

rele putea ast-fel să coopereze mai mult la contopirea politică a Dacilor și carele lăsă până astăzi în poporul din Dacia pomenirea de *țera blajinilor*. Dacă numirea de *Blașiorum* nu este găsită în istoricî, acesta rezultă fără multă vorbă și din analogia acelei de *Iassiorum*, și din numirea orașului Blaj, care există și care se știe că era locul unei administrațiuni militare Romane. Probalmente Blașii aveau ca marcă *capul de boi*, semnul agriculturii care forma profesiunea populară a plebeilor Romani. Ast-fel este destul ceva bun simțu pentru a descoperi adevărul natural, în mijlocul încurcăturilor la care istoria este espusă une ori, din cauza cataclismelor unor timpuri, cari nu aveau în ajutor invențiunea mult mai modernă a preseii.

(8) Sunt istoricî cariî nu admit că numirea multora din localitățile noastre ar fi numiri curat Romane, schimbate numai prin vicisitudinile de pronunțare întroduse în limba noastră din conviețuirea mai mult se mai puțin îndelungă cu popoarele barbare, care s'aau strecurat prin Dacia în vécul de mijloc. Acesta mi se pare identic cu a se dice că limba noastră nu este latină, numai pentru că, din contactul politic și religios în care ne am aflat mai mult timp cu Slavii, pronunția vocalelor s'aau îngrosit prin sunurile *ъ* și *і*, în mod de a nu mai putea fi scóse din vorbirea noastră. Dacă însă astăzi nu este nici puțină nici trebuința de a se reduce forma cuvintelor se a numirilor noastre la tótă puritatea originei lor fonetice, care acum nu ar mai constitui de cât o momițerie ridiculă de latinitate, nu póte fi însă contra adevărului a se urmări în ele temeiurile limbistice, care pot presenta lumină pentru origina și istoria noastră etnografică.

Din acest punct de vedere dacă, spre exemplu, nu se pot vedea în destul temeiurile numirii de *Stelatina*, vécută de d-nu Laurian în numele orașului numit actualmente Slatina, mi se pare că numirea Bêrladului, spre exemplu, oferă indice suficiente pentru a se vedea în ea pe *Verum-Latium*, carele nu putea fi pronunțat de barbarii Goși, spre exemplu, de cât dupe fonetica usuală întrebuițată și până astăzi de Nemți,

adică prin schimbarea lui *v* în *b* și a lui *t* în *d*. În tot cazul bunul simț natural ne povățuesce să avem de basă, că, de vreme ce Dacia se afla fără îndoielă colonisată de Romani înainte de năvălirile barbarilor, și de vreme ce acești barbari nu au rămas în mod permanent nicăiri în Dacia, apoi, cu forțe puține escepțiuni, numirile localităților nu pot fi în fond de cât vechile numiri Romane, modificate mai mult sêu mai puțin prin réoa pronunțare a barbarilor în scurtele lor pre-dominări, și rămase prin adopțiune în usul țilnic la Români, pentru nevoia de a se înțelege mai lesne cu ei, într-o cât erau siliți a'i purta în spinare.

Un exemplu de acesta ne oferă numirea *Istanbul*, dat de Turci Constantinopolii, numai pentru că, la prima lor venire, aușia pe Greci când se duceau în capitala lor ȳicând *εις την ωσλιν*. Sper că nimeni nu ar susține că orașul Constantinopolii este zidit și numit primitivmente de Turci, numai pentru că și poporul de jos al Grecilor au adoptat astăđi numirea Turcescă, pentru nevoia de a se înțelege cu Turcii în trebuințele de tóte ȳilele. Aceste trebuinți fac că numele orașelor și mai cu sémă al demnităȳilor sunt tot-dea-una acele cari se schimb mai ântéiu și în mod mai permanent la ori-ce invasiune streină mai permanentă, căci streinii ocupă tot dea-una cu osebite orașele și demnitățile locurilor invadate. Numirea orașelor însă, ca găsite de streinii la venirea lor, se schimbă numai în pronunțare, iar cea a demnităȳilor, ca aduse cu sine de streinii, se introduce cu totul din nou și ast-fel ne au remas de la Nemți *pergarii*, de la Slavi, *Voevozi* și de la Turci, *Agalele*, etc., pentru că popórele dominate sunt nevoite a recunósce și a admite numirile ce'și însușesc dominatorii, fiind că sunt silité a se înțelege cu ei în tóte trebile lor politice și sociale. În genere la noi, de la contactul cu barbarii de seminție germanică, au remas în popor viciul alternaȳiunei consónelor precum: *chicior* în loc de *picior*, *cerbinte* și *herbinte* în loc de *ferbinte*, *gin* în loc de *vin*, *ghine* în loc de *bine* etc., iar de la barbarii Slavi, alterarea sonului vocalelor în *z* și *i*.

(9) *Temple* se numiaŭ la Romanii cei vechi, zidirile în cari se săvârșia cultul religios și carele se numesc astăzi la noi biserici. Ele erau în de obșce rotunde séu patrulaterale, având în loc de pereți numai colone séu stâlpi, depărtați unul de altul așa cât poporul, ori-cât de mult la număr, să pótă asista la serviciul divin numai privind printre ei din afară. — Cristianismul a schimbat forma bisericilor făcându-le în formă de cruce și cu pereții închiși ca mormântul lui Cristos, dar la noi Români s'aŭ păstrat încă și până acum vechia colonađă, în stâlpi cu cari se clădesc pridvórele de intrare a bisericilor nóstre.

Amfiteatre se numiaŭ la Romanii tóte cele-l-altc locuri unde publicul se aduna, fie pentru a pune la cale trebile publice, precum sunt primăriile la noi, fie pentru a pŭvi la luptele gladiatorilor, séu la declamațiunile poeților, a oratorilor séu a altor artiști, precum sunt la noi circurile și teatrele. Amfiteatrele era piعة mari, cu totul deschise, séu închise de jur împrejur cu trepte de zidărie, pe care sta publicul cu miile, și cu sutele; însă fără coperișu, fiind că în Italia clima este tot-dea-una caldă și cerul mai tot-dea-una senin. Cea mai plăcută petrecere a vechilor Romani, era de a vedea luptându-se între ele tot felul de fiare sălbatică precum lei, urși, șerpă, etc. séu *gladiatorii*, adică ómeni armați, cari se băteau unii cu alții până la mórte, întrebuițându-se pentru acésta streinii prinși vii la resbele. Acestea făceau pe Romanii să se deprindă în tótă vremea cu privirea sângelui și a morței, așa cât să nu se sperie când aveau de luptat cu dușmanii. Acest obicei se mai păstréză astăzi numai la frații nóstri din Ispania, cari, la tóte serbările mari, să luptă până la mórte cu tauri sălbatici preparați innadins pentru asemenea ocașiune.

(10) Pentru astă dată sunt sigur că atât scóla puriștilor de la Academie, cât și acea a cosmopoliților de la Noua direcțiune din Iași, aŭ să mă înhațe, puindu'mă înainte tecste de scriitorii latinii contimporani, cari spun că podul de pe Dunăre ar fi fost desființat de Adrian numai pentru invidia care avea

în contra lui Traian. — Dar contra tuturor istoricilor vechi și noi, bunul simț natural nu mă poate lăsa ca să primesc că *Senatus populus que Romanus*, care au constituit în lume primul guvern capabil de a o domina mai totă prin strategia sa și a o asimila în modul cel mai durabil prin politica sa, au putut să lase a se face o așa faptă de stat, când ea ar fi avut a fi în dauna numelui Roman și a unei provincii temeinic colonisată pentru tăria imperiului despre orient, pe când tot pe atunci Romanii se căsneau cu multă ostentă a și crea o altă asemenea tărie despre occident, între Rhin și Dunărea de sus, de și acolo nu mai aveau tăria naturală a Nistrului și a Carpaților, ci erau siliți a crea forturi și întărituri artificiale, numite *pirguri*, de la care apoi Nemții au numit târgurile și orașele lor de astăzi. Ba acesta nu se poate crede nici personalmente din partea unui împărat ca Adrian, care călătoria singur prin toate provinciile numai pentru a organiza cât mai puternic imperiul față cu barbarii, cari începuseră a năvăli din toate părțile la Nord și la Ost. — Este ușor dar de înțeles că istoricii contemporani, cari spun așa lucru, nu pot fi de cât din opoziții personale ai lui Adrian, opoziții cari, ca și opoziții politice de astăzi, nu cruța nimic pentru a obori și a întuneca meritele ori cu care împărtășia ideile lor, și cari, prin asemenea manopere neleale, făceau posibile adesea și Domniile unui Tiberiu, unui Nerone și unui Caligula. În tot cazul, contradicțiile domnesc în chiar spunerile lor, căci, pe când spun că Adrian au surpat podul din individie personală și prin urmare în paguba Daciei și a imperiului, tot ei spun că Adrian au întărit Dacia cu noi colonii și cu rezerve militare. Înțelegă acum cine poate un asemenea invidios care, pentru a întuneca pe Traian, în loc să desființeze o colonie tot-dea-una vie, strică un pod care trebuia și de la sine să se ruineze curând și mai târziu. Apoi dela Tacit și până la Marcellin istorici serioși nici mai sunt. Dar poate și nu mai o rea traducere a cuvintelor istoricului latin au făcut să se esplice așa până acum istoria podului cu Adrian, căci deja, tot numai prin o rea traducere se

stabilise că Traian ar fi stârpit pe toți Daciî, adică pe un popor atât de numeros și tare în cât supusese mai înainte la bir chiar pe Romani, cari dominau atunci peste tot restul lumii. Aă fost destul însă ca să se începă în această privință urmăriri basate pe bunul simțu, și deja aă început a se găsi că Daciî nu aă fost stârpiți chiar de o dată ci numai romanisați adică contopiți cu încetul, de vreme ce și până astăzi se găsesc la noi cuvinte, obiceiuri și tradițiuni de origină Dacică. Și cu toate acestea până mai erî mai toți învățații din lume se mărgineaă a crede, numai pe temeiul faimosului *ex hausta* lui Eutropiu, că Daciî aă fost stârpiți cu totul încă de Traian, în un singur resbel, de și asemenea stîrpiri nu s'aă mai pomenit de când lumea și de și politica cunoscută a Romanilor nu era de a pustii și stîrpi țerile cucerite de ei, ci din contră a le civilisa, respectând până și religiunea lor, precum de exemplu pe Evrei în Ierusalim. În stricarea podului nu trebuie să vedem dar de cât o mare idee de strategie Romană, precum fu și acea când Romani, în resboiul cu Cimbrii la fluviul Adige, asigurară victoria numai legând legiunile lor una de alta cu lanțuri de fer, pentru ca să nu se desfacă la prima spaimă și ca să pótă ast-fel ținea pept mai cu tărie la grósnică năvălire a barbarilor. Pentru nevoile mari, un popor mare, un om mare, are lécuri mari. Stricarea podului de pe Dunăre era un léc mare, căci punea pe coloniî din Dacia în necesitate materială și morală de a se înțepeni pe loc, ne mai având lesnirea tragerei înapoi la prima spaimă de barbari. Numai prin acest léc strămoșii noștri aă căpătat tăria morală și materială, care aă făcut ca ei să nu primescă a eși din Dacia nică mai târziu, când Aurelian aă părăsit'o, scoțând din ea legiunile.

De alt-fel nu trebuie să ne mirăm că istoriciî califică une ori, numai dupe pornirile lor personale, pe unii ómeni publici, căci și în istoria noastră modernă putem vedea cum cronicariî aă calificat de tirani pe Lăpușnénu și pe Țepeș Vodă, numai pentru că aă tăjat séu aă tras în țépă pe unii și pe alții. Va

fi însă de ajuns să observăm cum acești cronicari nu spun despre acești Domni, nici că aũ nedreptățit alt-fel norodul, nici că aũ pus biruri pe țeră, pentru ca să înțelegem că acatele lor nu veniau de la reutatea lor, ci de la împrejurările țerei, pe care istoria le arătă a fi fost pe atunci în adevăr grele. Ast-fel se vădesce că Lăpușnénu și Țepeș nu omorău ómenii pentru plăcerea de sânge, ci pentru îndreptarea țerei, precum și Brutus vechiul Roman și Petru cel mare, împăratul Rusiei aũ tăiat chiar pe fii lor. Ast-fel posteritatea nepărtinitóre aũ ajuns a privi astăzi ca pe nisce ómenii mari tocmai pe acei Domni, pe cari unii din istoricii contimporanii 'i-aũ arătat ca pe nisce barbarii sângeroși.

Iată cum Ioan Delénu descrie în mod mai just domnia lui Țepeș Vodă:

«Acum a lui Constantin cetate
Sub mánile căduse Agarene
Pentru că Grecii uitase a se bate
Și li era mai mai drag a zace în pene
Și a face sobóre pe întrecute,
De cât săbiu a purta și scute.

Vlad cincii, *șis cumplit*, pe acea vreme.
Era Domn în țera Muntenescă;
Vrednic un eroú ca să se cheme
Nu fu el din cei ce numai cască
La vânturi și pungii, iar de țeră
Nu li pasă, tocmai să și péră.

Ci mai virtos, dupe ce el stete
Diregător trebilor Muntene,
Făr' a căuta de al seú îndelete,
Điua și nóptea fără de lene
Cugeta pentru deobștele bine,
Aședând legi drepte și creștine.

Dar precum se 'ntemplă tot-dea-ună
Că cel ce va să scóță la cale
Pe un norod și să'l pună
La rânduieală, pentru ale sale
Osteneli, bun scopos și mari trude,
El mai mult rău de cât bine aude;

Așa fu și cu Vlad o dînióră.
Mulți îl ținiau de tiran și multe
Scorniră asupra lui de ocară,
Ca, în urmă, țera să nu'l asculte
Mai vîrtos asupra'î să se invite
Cređend clevetirilor giosite.

Dar, pînă fu el Dom în țera Muntenescă,
Nu îndrăsnea Turciî să pue mână
Ca înainte și s'o jăfuiescă,
Căci fórté li era fără îndemână
A fi trași ca purceiî în frigare;
Și, socotea bine, mi se pare!

Căci acum la trei-đeci mîi aprópe
De Turci Agarenî împărasă;
Nicî lăsă pe nime să'î îngrópe
Ci corbilor să fie mîncare alésă;
Iar pe cei prinși, cu mórte surépă
Făcea să'î tragă de vii în țépă.

(11) Dovada acesteî strămutări resultă și din titula de Mitropolit purtată în vechime de actualul Episcop al Rîmnicului numit al noului Severin. Acéstă mai dupe urmă numire denotă negreșit că episcopatul era mai întéiū la Severin, care, fiind unul din cele mai vechi orașe Române în Dacia, vederéză că episcopatul acesta aū fost cel mai întéiū episcopat creștin în Dacia. O Mitropolie însă nu putea fi aședată de cât

în capitala țerei, și dar urmăză ca acesta aŭ trebuit a fi strămutată de la Sarmisagetuza la Severin, oraș împărătesc ca și Ulpia Traiana, ceea ce respunde pe deplin cu necesitatea ce trebuia să aibă Roma de a corespunde mai repede cu autoritățile centrale din Dacia, mai ales în urma stricărei podului de pe Dunăre și faciă cu năvălirile barbarilor din ce în ce mai amenințătore. Guvernul Roman încă nu era creștin, dar existența unei Mitropolii creștine se esplică de sine prin numărul creștinilor deveniți deja atât de numeroși în imperiū și chiar în legiuni, cât guvernul era silit să închidă ochii asupra lor și să facă une ori chiar apel patriotic la ei, precum făcu Marcu Antoniu în resbelul cu Marcomani. Cea ântâi Mitropolie creștină și Românească în Dacia aŭ trebuit dar să fie cea din Severin, care aŭ conținut numai în vécul XIII, prin concentrarea Staturilor Românești din drépta și din stânga Oltului sub Mircea I, și care aŭ adus negreșit și contopirea Mitropoliei din Severin cu cea din Têrgovișce.

(12) Numai streinii rău intenționați ca d-nu Roesler pot fi în stare să susție că s'aŭ putut efectua strămutarea cu totul peste Dunăre a Românilor din o provincie atât de întinsă ca Dacia, dupe o așçdarc de peste 150 anî de la Traian și cu îmbunătățiri atât de ponderose pe cât le dovedesc inscripțiunile și ruinele cari se păstréză încă, iar mai cu sémă limba română, care a făcut se disperă cu totul ori-ce alte dialecte vorbite de alte némuri, cari s'aŭ mai aflat conviețuind pe aceste locuri. Trecuseră deja trei generațiuni întregi de la colonizare și ast-fel populațiunea din Dacia nu mai avea cu Roma altă legătură de cât cea a guvernului imperial. În Dacia din contră locuitorii se găsiaŭ legați prin nascere și prin proprietate, cele mai tari legături cari alipesc pe om de un pământ. Români sunt și până astăzi singurul popor care nu emigréză nicî o dată măcar individualmente și, pe când tóte cele-lalte popore numesc pământul de nascere numai cu numele de *patrie*, adică pământ părintesc, Români numesc țera lor *moșie*, adică pământ strămoșesc; cea ce presintă o idee

de vechime și de stabilitate mult mai mare. Apoi singura serbare națională a poporului Român sunt și până astăzi *moșii*, adică amintirea suitorilor reșoși. În fiecare an această serbare pune pe toți Românii în așa mișcare, cât prin toate orașele și satele mai mari, se deschid târguri extraordinare în timp de zece zile, la care întreg poporul românesc cu mic cu mare și mai cu seamă sătenii alergă toți spontaneu, lăsând orice altă treabă sevă grijă, pentru a cumpăra și a își face unul altuia tot felul de daruri numite *pomene*, adică amintiri în memoria moșilor strămoșilor. Serbarea aceasta, de și coincide cu cea prevădută de religiunea creștină pentru pomenirea morților, nu prezintă însă nici o idee de condolență sevă întristare, ci un caracter cu totul național, căci servă la tot felul de veselii și cu osebire la repetarea unor danțuri și jocuri de o antichitate curată romană, păstrate sub numirea de *călușarii*. În acele jocuri, jucate numai de bărbați, este tot-dea-una un steg în amintirea legionarilor lui Traian, și un mut în amintirea generalului roman Iulian, carele, prins fiind de Daci, a preferit să fie ucis de cât să li spună planurile Romanilor. Poporul aș pierdut din minte însemnarea acestor jocuri, dar este destul ca cine-va să le vadă pentru ca să pătrundă antichitatea și romanitatea lor. Jucarea lor cu preferință la serbarea moșilor denotă apoi că această serbare aș fost instituită cu osebire pentru a păstra tradițiunile romanității, și strămoșii noștri nu aș putut simți mai mult o așa trebuință ca în momentul părăsirii lor de către Roma veche sub Aurelian. Prin urmare serbarea *moșilor* aș trebuit să fie instituită cu începere de la anul 300, când coloniile din Dacia, determinate a nu părăsi țermul stâng al Dunărei, se gândiră a se întări în fața barbarilor, nu numai prin măsurile materiale, ci și prin forțe morale. Chiar coincidența acestei serbări cu cea prescrisă de ritul creștin pentru morții, dovedește că instituțiunea nu pôte avea o dată mai precedentă, căci Romanii păgâni nu înmormântău morții lor alt-fel de cât arându-i cu foc și prefăcându-i în cenușă, pe care apoi o păstraū prin ole numite

urne în casele lor, și ast-fel era ușor pentru ei a'și lua morții cu sine la vre o strămutare. Româniî din Dacia însă, cariî erau creștiniî, nu puteau să'și desgrópe și să'și transporte cu ușurință morții îngropați întregi și adânc în pământ. Ba nici vii nu s'ar fi putut strămuta, nici măcar numai cu sufletele, tocmai de peste munți și codri, de pe la Tisa și Nistru de sus, în acele timpuri când trebuiau lunî și ani ca să călătoréscă până la Dunăre, fără lesnirea drumurilor și transporturilor moderne. Este natural dar că nu s'au putut retrage de cât guvernamentalii cu câți-va mai fricoși de mai pe lângă Dunăre, precum și în timpurile mai recente, la invasiunile Turcesci și Tătăreșci, fugeau peste munți numai câți-va din boeri și din lipscanî, iar poporul rămânea în tot-dea-una pe loc, oplosit prin codri și prin locuri tari unde barbarii nu puteau străbate, ca unii ce nu aveau tunuri, nici cunosceau potecele.

(13) Istoriciî, cariî nu cred de cât în terfelóge, nu admit părerea emisă de Eliade, că adică creștinismul și republicanismul Romanilor din Dacia ar fi fost cauza pentru care cea mai mare parte de coloni să nu fi eșit cu Aurelian. Dar, dacă asupra acestuî cas, ca și asupra celor mai multe din timpurile vechi, nu s'au păstrat documente speciale, acesta nu ne póte opri de a deduce cauza lucrurilor în mod fórte evident, prin studierea situațiunei generale a împrejurărilor unei epoce. Astfel se póte sci că schimbarea guvernului Romei din republică în imperiú nu s'au putut face fără a produce nemulțămiri în număr mare și mai cu sémă în părțile mai depărtate de centru, pe unde adică populațiunile nu puteau înțelege de aprópe situațiunea intereselor politice și nici guvernul nu putea avea asupra lor acțiune de aprópe. Apoi opoșițiunea vechiului republicanism roman era puternic sporită pe atunci prin noele doctrine ale creștinismului, carele opunea cesarismului rezistența neînviinsă a entusiasmului religios și a pasivității politice. În zadar Cesariî torturaú pe creștiniî cu sutele, căci ei mergeau la mórte cântând și fără a se opune; dar tocmai prin acest entusiasm pasiv, ei sfidaú mai puternic pe tiraniî lor și

atrăgiaă mai mult spiritul publicului în partea lor. Atunci Cesarii aă trebuit negreşit să vadă că cel mai bun mijloc de a se scăpa de ei era de a'î trimite să móră luptându-se cu barbarii la hotarele cele mai din afară ale imperiului, unde, având tot-dea-una lupte, nu puteau avea timp de alte mişcări, şi puteau muri fără acţiune interioară asupra spiritelor imperiului, ba contribuind chiar la apărarea lui esterióră. Ast-fel Dacia, care forma hotarul cel mai espus, aă trebuit să fie impopulată mai cu osebite cu elementele de opoziţiunii republicane şi creştine ale imperiului, dacă nu îndată sub Traian, dar de sigur sub Adrian, carele şi pentru acésta aă stricat podul, ca să mai împuţineze corespondenţele dintre oposanţii de la margine cu cei de la centru. In tot casul revolta lui Niger şi Albinus din Dacia, urmată sub succesorii lui Traian, ne dovedesce că provincia acésta era din cele mai în opoziţiune cu guvernul central şi incidentele resbóielor cu Marcomaniă dovedesc că creştinismul era profesat deja de legiunii întregi şi că fórte în curând era să fie recunoscut ca religiune de stat de către împératul Constantin cel mare, care nu domni mai târziú de Aurelian de cât numai ca 50—60 aní. Idea lui Eliade nu póte fi dar de cât adevérată, fiind că se baséză pe situaţiunea generală din acele timpuri şi corespunde în totul cu spiritul marei politice de stat a vechilor Romaní.

(14) Invěţătorul se va folosi de acéstă ocasiune pentru a face să înţelégă pe elevi natura, folósele şi înlesnirea ce presintă acéstă invenţiune pentru scóterea ómenilor din barbarie. In adevěr numai cu scrierea de mână cărţile şi invěţătura nu s'ar putea înmulţi şi respândi pentru tótă lumea, căci un om nu póte scrie curat cu mâna mai mult de o cólă de tipar pe ăi, care ast-fel nu póte fi cetită de cât de către un singur om. Cu presa se pot tipări şi 10,000 cóle pe ăi, în care pot să citéscă şi să se lumineze 10,000 ómeni. Apoi cu mâna nu s'ar putea scrie de cât puçine esemplare care lesne se pot perde la un foc séú la o bejenie, precum s'aú perdut nenumérate scrieri ale strěmoşilor noştri Romaní şi ale altor né-

murî vechî; iar cu presa se pot tipări sute de miî de esemplare, care să se împrăştie în tótă lumea, așa cât, dacă se perd într'un loc, se mai găsesc în altul, și ast-fel sciința nu se póte perde nicî odată. Presa însă aú fost inventată pentru prima óră în Germania numai pe la anul 1300, de către un artist cu numele Gutemberg, și de abia pe la anul 1500 se pomenește a fi ajuns să fie cunoscută și în țerile nóstre. Cea mai ântêiú carte tipărită aú fost biblia creștinéscă. Astăđi se găsesc sute și miî de cărți de tot felul pentru tóte învățaturile, pentru tóte sciințele și pentru tóte meșteșugurile, așa cât omul, care scie să citéscă, póte să afle singur în cărți orî ce povață pentru orî ce trebă. De aceea se și đice, că: *nu este sërman acel care nu are tată și mamă ci acel care nu scie carte, și că: omul fără carte este numai cu doî ochi, iar omul care scie carte este cu patru ochi*. Așia dar orî-cine nu învață carte nu se póte jălui dacă rămâne sărac și prost.

(15) D-nu Roesler, scriitor némțu de la Viena, se silește a stabili, prin cercetări arheologice erudite, că Romaniî s'aú retras cu Aurelian pe țermul drept al Dunărei și că numai dintr'acolo aú revenit cu Negru Vodă tocmai pe la 1300, iar nu despre Făgăraș din Transilvania. Cum s'ar putea însă ca ómenî, cariî lipsiseră în curgere de 1000 anî de pe țermul stâng al Dunărei, să boteze la întórcerea lor localitășii ca Severinul, Caracal, Romanașii, etc., cu nume, care nu puteau fi create de cât cu o mie anî în urmă, pe când trăiau împerașii nași Sever, Caracal, etc. Tótă erudișiunea învățatului domn Roesler cade dar numai decât dinaintea faptului naturale, dupe care memoria ómenéscă nu póte ajunge la asemenea lucrări miraculóse. Orî care ar fi dar reservele ce d-nu Roesler face prin introducerea cărșii séle, rămâne evident că numai dorința de a constitui pe Ungurî și Nemți ca primii ocupanșii ai pământurilor din stânga Dunărei, 'l-aú putut induce în erórea d'a susține lucruri fórté contrariî bunului simșu naturale și tradișionilor poporane. De alt-fel noué, întru cât avem ocupașiunea și stăpânirea pământurilor de sub picióre, pucin ni ar

putea importa, locul și data intrării în posesiune, dar să nu se creadă că nu suntem în stare a ne dovedi dreptatea dupe trebuință, seú a nu înțelege care póte fi *causa causarum*.

(16) D-nu Roesler mai întrebă că ce cultură au putut avea Românií prin care să resiste barbarilor căți s'au strecurat pe aici? D-luí face aceste întrebări numai pentru că a găsit unde-va spuindu-se, ca în vécul VIII Românií nu aveaú corăbií să dea Avarilor pentru a trece Dunărea și că Avarií găsiră corăbií numai la Longobarzi și la Slavií din Panonia. A privi acéstă lipsă de corăbií drept o dovadă că Românií nu aveaú nicí o cultură, mi se pare un lucru monstruos din partea unuí erudit. Mai ántéiú póte că tocmai atunci se înceară corăbiile Románilor de vre o nevoie seú de vre o vijelie ca cea urmată la Pesta în anul curent. — Eú înțeleg că Avarií nu au găsit corăbií la Românií numai pentru că nicí au putut intra în Dacia ca să caute, ci au intrat numai în Panonia ca și Ungurií pe din sus de Carpați, și ast-fel au avut a face numai cu Slavií și cu Longobarzii din Panonia, iar nu cu Românií din Dacia. Dar și fără acésta istoricul contimporan Marcelin ne spune că pe la anul 400 Romanií aveaú agricultura, ăare pentru umanitate este o cultură mult mai temeinică de cât corăbiile Longobarzilor și chiar de cât erudițiunea d-luí Roesler. Acéstă afirmare a lui Marcellin restórnă apoi cu totul și deducerile unuí alt erudit, a d-luí Hajdeú, care susține că românií au trebuit să învețe agricultura numai de la slavi, pentru cuvântul că numirea plugului ar fi un cuvânt Slavon. Iată însă că Marcellin au văđut cu ochií că Românií cunoșeau agricultura încă înainte de anul 600, adică înainte de acele năvăliri ale Slavilor. Apoi Cincinatus fusese încă cu mult mai înainte și de cât Christos, și prin urmare colonií Romanií au trebuit să vină în Dacia cu plugurile lor.

Se scie apoi că vechií Romanií erau numai țeraní agricultorí și milițiení, adică ómení de arme. Numai cu arma și cu sapa au domnit și au romanisat eí lumea atunci; meseriile comerțul și chiar literile erau lăsate numai sclavilor și strei-

nilor. Tot ast-fel erau sau sunt și chiar până astăzi și Româniî din Dacia, soldați, conductorî, séu agricultorî; nicî cum séu fórté puçin meseriași séu comercianți. Aũ putut dar să nu aibă corăbiî Româniî, dar aveaũ agricultură. Barbariî veneaũ ca locustele și mâncaũ tot ce găseaũ. Româniî, când nu aveaũ putere să se împotrivescă, lăsaũ pe barbari să mănânce, căci ei șciaũ cum să facă ca pământul să rodască din nou, iar barbariî, negăsind la Româniî nicî aur, nicî argint, nicî corăbiî, vorba d-luî Rœsler, se ridicaũ și se duciaũ mai spre Bizanțiũ séu mai spre Roma veche, unde găsiaũ cu ce să'și îndestuleze mai pe poftă predăciunile, care erau singura lor meserie. Astfel, asupra barbaruluî *nomad*, Românul avea puterea *agricultoruluî hrănitor* și prin urmare sapa Românuluî era mult mai puternică de cât arma barbaruluî. Acesta era silit să cruțe pe Român în interesul luî propriũ și ast-fel Românul era superior barbaruluî de și dominat de el. *Sapa* decî aũ fost puterea Românilor de la Dunăre față cu barbariî și atât de mult s'aũ identificat ei cu agricultura, în cât sunt singurul popor la care tóte cânticele se încep până astăzi fără osebite număi cu amintire de frunza verde a câmpurilor și a pădurilor. Negreșit că d-nu Rœsler nu putea înțelege civilizația de cât în felul occidental cu tunuri gigantice, cu machini fumurose, cu comande sgomotose și cu proletariat înfiorător. Româniî însă aũ preferit modul oriental cu câmpuri deschise, cu mese îmbelșugate, cu cântări liniștite, cu deprinderi simple. Compatrioțiî d-luî Rœsler declară pe Româniî barbari pentru că nu se șterg la nas cu basmale, ci număi cu degetele; dar óre mai civilizați sunt compatrioțiî d-luî când se ucid cu miliardele pentru ca să aibă basmale séu césornice?

Dar cum ar putea Românul să prefere basmalele Nemțești năframelor românești, lucrate în casa luî de soția luî și lucrate atât de frumos și de sănătos în cât le póte lăsa tot întregi ca moștenire la copii luî? Cea ce aũ putut face pe strămoșiî noștri ca să se fie independenți aũ fostũ și în grijirea cu care aũ știut să'și procure singuri în țera lor tot de

ce avea trebuință și să se îndestuleze cu cele ce'și puteau procura singuri, numai ca să nu depindă de comerciul, adică de vama, de chilipirul și de cheful streinilor.

(17) Biserica, prin caracterul ei special de inamovibilitate, este una din instituțiunile cari pot documenta mai mult evenimentele sociale și politice, prin păstrarea tradițiunilor religioase, care forméză basa orî-cărei societăți. Ast-fel și constituirea succesivă a bisericilor Române contribue a face vëdută în parte mersul general al evenimentelor politice din țera noastră, pentru timpurile când lipsesc alte documente. Din asemenea punct de vedere opera întreprinsă de P. S. Melhisedec episcopul Dunării de jos, cu publicarea cronicelor Episcopale dupe condicele bisericești, este cu atât mai meritoră cu cât acele condici sunt singurele arhive publice păstrate la noi pentru timpuri mai vechi.

Este adevărat că vechimea lor nu se urca mai sus de vécul XIV, dar totuși, din tocmelele prin ele coprinse, se învederéză multe puncte importante relative la situațiunea mult mai anterioră a țerei. Așa, spre exemplu, prin un document din vécul — Episcopul de Roman se intituléză de Episcop al Galaților. De și acest document este unicul în care Episcopul de Roman pórtă această titulă și de și ea nu se găsește în alte documente din vécurile precedente, totuși este o dovadă că óre când reședința Episcopilor era în orașul Galați, precum astăzi este în orașul Roman. Acum, sciindu-se că Episcopul de Roman era episcopul primat al Moldaviei, adică acela carele avea dreptul de a trece cu preferință la scaunul vacant al Mitropoliei, acesta vederéză că Episcopia de Roman este mult mai veche de câtă mitropolia și că, înainte de a se înființa mitropolia din Suceva în vécul al XIV, Episcopul de Roman era Mitropolitul Moldovei. Scăderea eparhiei din mitropolie în Episcopie s'aú mai vëdută făcându-se tot în vécul XIV, cu ocașiunea întrunirii Olteniei cu Muntenia, când se scie în mod pozitiv că Episcopul din Vâlcea aú conținut a mai purta titlul de Mitropolit, pe care

îl avea mai înainte, și aș remas ca simplu Episcop sufragant al Mitropoliei din Muntenia, cu dreptul de preferință la acesta în cas de vacanție *). Acest fapt păstrat de istoria bisericească a Munteniei ne mai face să vedem că în România schimbarea reședinței politice a țerei, aducea cu sine scăderea gradului Episcopal al reședinței anterioare, cu dreptul însă pentru vechiul Episcop a trece cu preferință, în ocasiune de vacanție, la noua Mitropolie. Resultă dar din acesta că și orașul Roman aș trebuit să fie reședința politică a Moldovei înainte de Suceva, despre care se și păstrează oare-care pomeniri istorice până la Roman Vodă tatăl lui Alexandru Vodă cel bun, carele aș strămutat capitala la Suceva. Și fiind că pe acel timp orașul Roman se vede pomenit prin hrisoave numai cu numele de *têrgul noii*, ear Bêrladul cu numele de *têrgul vechiului*, acesta nu pôte vedera de cât că înainte de Roman reședința politică a Moldovei aș trebuit să fie în Bêrlad. Din toate acestea urmază dar că titlurile și drepturile Episcopului de Roman ne pot face să vedem că reședința politică a Moldovei aș fost mai întâi în Galați apoi în Bêrlad, apoi în Roman, care toate aceste orașe până în zilele noastre făceau parte din Eparhia Romanului și numai în vécul XV capitala și prin urmare Mitropolia aș trecut în Suceva. Acastă succedare corespunde în modul cel mai natural cu evenimentele generale cunoscute pentru timpul de la Aurelian până la Alexandru cel bun. În adevăr coloniile rămași singur pe țermul stâng al Dunărei, aș trebuit să și concentreze centrele politice mai întâi cât mai aproape de imperiul lor strămoșesc, precum în orașul Galați la Dunărea, de unde puteau spera încă măcar ajutoruri extraordinare. Acest ajutor nu întârția a veni cu împăratul Constantin cel mare, carele, învingând pe Goți, permise Românilor a se ridica cu centrul lor politic mai în sus la Bêrlad. În curând însă alte năvăliri barbare și mai cu sémă a Bulgarilor, coprinzând totă partea de jos a țerei cu

---

*) Pravila lui Matei Basarab.

Galații și cu Bêladul, aș nevoit pe Români a se ridica și mai sus tocmai la Roman, unde Cantemir spune că aș și găsit o medalie cu inscripție *Heres Moldavia*, purtând data secolului VI, adică tocmai a timpului năvălirii Bulgarilor. Iată dar cum documentele păstrate de biserica Română sunt isvóre care ne pot pune pe cale a deduce mai cu siguranță șirul evenimentelor atât de puțin cunoscute până acum ale istoriei naționale dinaintea vécului XIX. Din acest punct de vedere publicarea documentelor păstrate de biserici, întreprinsă de părintele Melhisedec și realizată deja pentru eparhiile Hușilor și a Romanului, ar fi de dorit a se face și pentru tóte cele-l-alte eparhii, monastiri și chiar biserici comunale din țéră; In tot cazul titlurile și primația păstrate de diferitele episcopate ale țerei sunt unul din indicele mai necontestabile despre vechile constituțiuni organice a le Daciei.

(18) Mersul Bulgarilor de la Nistru la Argeș, numai ca o apă, cu țermuri bine hotărâte se dovedesce și până astăzi prin aceia că nu se găsește în țéră nici o rămășiță de Bulgari mai sus de Huși și de Bêlad nici mai spre Vest seú mai spre Nord de Argeș. Aceste dovedesc că invasiunea lor aș fost fórte repede și corespunde cu gluma Românescă care ăice că Bulgarii se grăbeau să ajungă la marea cu borș de pește gata, adică la Bosfor, unde limpeđirea apelor permite să se véđă cu ochii cum umblă pești. Revin a ăice dar că póte tocmai Bulgarii, trecând ca o pénă (săgétă) prin inima României, aș silit pe *Moldoveni*, adică pe colonii din vechia Dacia inferióră a Romanilor, să se retragă spre Roman adică spre țera de sus, de unde apoi nu s'aú mai putut întórce de cât până la Galați, fiind că *Munteni*, adică colonii din vechia Dacie superióră a Romanilor, grămădiți nu târđiú de Ungurii, cari învádaú pe la Tisa de sus, se lăsară în jos pe la Predeal pe la Boza și pe la Oituz. Ast-fel prima descălicare a Muntenilor ar trebui căutată cu mult mai înainte, adică cam pe la vécul X, dupe cum și primă descălicare a Moldovenilor cu Bogdan Vodă se vede a fi urmat cel puțin încă de pe tim-

purile împăratului Basiliu Bulgarotonul, când un Domn cu acest nume se pomenește a fi cerut alianța Bisantinilor. Mi se pare că numai așa s'ar putea explica lungul șir al Domnilor Moldovei care încurcă pe cronicari, și tot numai așa se poate explica și titlul de *Ungrovlahia* purtat de Mitropolitul Bucurescilor, care poate fi vechiul mitropolit al colonilor din Dacia superioară scoborît și el tot atunci cu Munteni de la Muncaciu său de la Blaj la Tîrgoviște, căci numirea de *Ungrovlahii* nu poate fi de cât sinonimă cu cea de *Ungurenii*, dată cu începere din vécul al X de către Moldovenii, Românilor din Transilvania, ca unora ce primiseră a conviețui cu Ungurii lui Tuhutum*). Tot ast-fel se poate explica și resbelele dintre Moldovenii și Munteni cu începere din vécul XIV, ca o rivalitate provenită din încalcarea pămînturilor Moldovenești din Dacia inferioară a vechiului *Albinus*, prin învădarea sforțată a Muntenilor din Dacia superioară a vechiului *Niger*.

(19) D. Roesler, în dorința de a stabili dreptul de prima ocupare a Ungurilor și prin urmare a Nemților dominători asupra pămînturilor Daciei moderne, merge până a resturna înseși textele și tradițiunile istorice unguresci, susținînd că Ungurii n'au intrat în Dacia mai întîi despre Galiția, ci pe la porțile de fer. — D-nu Roesler face ca femeia înșelătoare care susține ca bărbatul să nu creadă ce vede cu ochii, ci așa cum spune ea. Noi am arătat deja în alte note precedente cum nici un argument de simplă erudițiune nu poate resturna o tradițiune populară, precum nici un sistem filosofic nu a resturnat de când lumea vre una din legile dictate de bunul simț instinctuale și naturale, al popórelor și al ómenilor. Negreșit nici autorul cronicăi anonime, care se găsește adoptată de Ungurii ca istoria lor autentică, nu relatéază faptele ca vădute cu ochii, dar orî cum cea cronică, datînd cu 500 ani mai înainte de epoca d-lui Roesler, merită mai multă credință ca mult mai apropiată de timpul primei invađeri a Ungurilor, pe când

---

*) Poesia populară *Mióra*.

adică puteau fi mai prospete în minte împrejurările în cestiu-ne. Acésta cu atât mai mult că acea cronică scrisă de un secretar regesc, îndată în urma invasiunii Tătarilor lui Batus-Chan, cari pustiiseră și arseseră Ungaria în mod de a sili și pe rege să fugă în Italia, se dovedesce a fi o lucrare de reconstituire națională a Ungurilor, sub impulsunea directă a regelui lor Bella. Dacă însă d nu Roesler se va încerca a resturna valórea acestor argumente prin acea că cronica în cestiu-ne este anonimă, i se póte respunde că ea nu mai este anonimă întru cât se găsește adoptată de mult de către toți învățații lumii și de către o națiune întregă, cu o universitate în frunte, care n'aú crușat nici osteneli, nici cheltueli, spre a urmări drepturile lor istorice naționale. În tot cazul istoria Ungurilor va rămânea mult mai frumoasă basată pe drepturile de cucerire ale voiniciei Unguresci, de cât încurcată cu argumentele sforțate ale erudițiunii Nemțesci.

(20) Pentru a se înțelege bine tária cu care Români de la Dunăre sufereau și de Papa din Roma veche și de Patriarhul din Roma nouă, trebuie a se sci că despărțirea bisericeii creștine aú fost una din formele prin care se continua vechia luptă morală pe care istoria o arétă că s'a urmatu de la începutul timpurilor între două lumii, între Occident și Orient. Mai înainte de Christos acéstă luptă se urma între Perși și Greci. Dupe Christos ea s'a urmat între Greci și Romani. Astăđi ea se urméză între Latini și Germani. Măine, ea se va urma între Germani și Slavi. Așeđăți pe marginea celor două lumii, Români de la Dunăre sunt destinați de providențe a fi cumpena de echilibru între ele. De alt-fel, fără o asemenea misiune naturală, ei nu ar putea să existe până astăđi atât de puțin la număr tocmai în mieđu a două lumii întregi, vecinic în luptă una cu alta. Orí ce misiune naturală însă se impune tot-dea-una ómenilor chiar prin instinctul lor, precum se impune și máncaarea, dormirea, reproducerea, etc. Ast-fel Români, așeđăți la Dunărea de jos, aú putut simți tot-dea-una, și numai prin instinct că cheia celor două lumii era la ei, și că,

numai fiind porțile de o potrivă închise s'eu deschise pentru ambe, ei nu vor fi nimiciți de către nici una din ele, precum osia subțire nu se sfarmă de róta cea mare, regulând din contra mișcarea ei cu spor așa cât să nu se ciocnescă s'eu să se rătăcescă. Cea mai înteiu fasă serioasă pentru acéstă misiune a Românilor aũ fost despărțirea bisericilor creștine în vécul XII. Acéstă despărțire nu era alt de cât lupta între Grecii din Orient și Latiniĩ din Occident. Occidentul reprezentat prin vechiĩ Romanĩ subjugase Oricntul reprezentat prin Greci și ast-fel lupta între cele douẽ lumĩ încetase, dar când noua religiune a lui Christos aduse cu sine prefacerea vechei societăți pãgãneșci pentru tótã lumea, împãratul Constantin cel Mare cređu că va înlesni acéstã prefacere, dând imperiului un nou centru politic și strãmutã capitala de la Roma din Italia la Bisantiũ pe marea Négrã, adicã în Orientũ. Atunci Orientul adicã Grecii începurã să predomine, iar Occidentul adicã Romaniĩ, începurã să se apere așa cât fórte în curënd imperiul Roman se rupse în douẽ. Nimic din aceste nu s'ar fi întẽmplat dacã Constantin, în loc de a se așeða la Bosfor, s'ar fi așeðat la Dunãrea de jos, unde este adevãratul centru dintre cele douẽ lumĩ. Lupta se deschise decĩ din nou între cele douẽ lumĩ pe tãrãmul christianismului, prin care atãt Latiniĩ cât și Grecii căutaũ acum a'și adaugã concursul nouelor popóre barbare care se arãtaũ pe scena Europei. Grecii creștinãrã în Orient, latiniĩ în Occident, pãnã când se întẽlnirã iarãși la Dunãrea de jos unde erau Bulgariĩ și Romãniĩ. Atunci se vëðu bine că lupta nu mai era pentru creștinãtate ci pentru domnia lumescã, cãci Grecii susțineãu că numai Patriarhul lor din Constantinopoli póte fi patriah a tótã lumea și Latiniĩ spuneaũ că patriarh a tótã lumea este numai Papa de la Roma, ca cum Christos s'ar fi restignit numai pentru Țarigrad s'eu numai pentru Roma, numai pentru Greci s'eu numai pentru Latini. Patriarhiĩ se luarã dar atunci la cërta, care să fie mai mare și care să fie mai mic, și, neputãndu-se împãcã nici unul, începurã a deosebi fie-care popórele, nu mai mult dupe nẽm,

ci' numai dupe modul cum se închina, așa cât a fi cu Patriarhul din Constantinopoli nu era numai a fi creștin ci a fi și grec, iar a fi latin era numai a fi cu Papa de la Roma, fără deosebire de Ungur, Némțu său Polon. Românii, fiind tocmai la mijloc, adică la Dunărea de jos, fură cei ântâiū cariî înțeleseră pericolul acestor împrejurări, dupe care omul era spus a nu mai se deosebi dupe ném ci numai dupe lege. Dacă Românii s'ar fi ținut în totul de Patriarhul de la Constantinopoli, Grecii s'ar fi folosit de religiune pentru a li răpi némul lor latinesc, precum aū făcut cu o parte de Românii din Pind și Macedonia, pe cariî 'i-aū învățat prin popii lor a se socoti Greci și a scrie cu litere grecești, dupe cum se va arăta la nota 46. Dacă ar fi rămas cu Patriarhul de la Roma, ar fi perdut némul lor latinesc prin amestec de aprópe cu Ungurii și Leșiî, dupe cum l'aū perdut câte-va sate de pe la Roman și Bakeu, ai căror locuitori, de și nu vorbesc ungurește, dăr se socotesc pe sine Ungurî numai pentru că aū aceiași lege papistășescă ca și Ungurii. In asemenea împrejurări, în afară de alte îndemnuri nedocumentate, și singur instinctul aū povățuit pe Români a se ține drept la mijloc, dupe cum era și pozițiunea lor geografică, adică a nu se ține în totul nici de Papa de la Roma, nici de Patriarhul din Constantinopoll, ci a'și forma o biserică creștină independentă la Ocrida. Bulgarii, cariî se aflaū în vecinătate și conviețuire cu Românii, se creștinară în legătură cu această nouă biserică, prima care proclamă separarea naționalității de lege, separațiune proclamată mai târziu în contra papei de la Roma de popórele germane prin Luter și Calvin și pentru care Bulgarii luptă și până astăzi cu Patriarhia din Constantinopoli, fără să se sfîescă de afuriseniile ei. Românii fură dar cei ântâiū protestanți în contra abuzului de a se face din religiune, adică din unitatea sufletescă, o cestiune de politică adică de domnie lumescă, prin contopirea tuturor némurilor în Greci său Latinî. In contra Grecilor, Românii aveaū némul lor Italian, în contra Latinilor însă, neputând a'și schimba vorba său să'și strice né-

mul, ei schimbară scrierea inventând literile Cirilice, pe cari le adoptară și Bulgarii, numai spre a se deosebi de Ungurii și Leșii, cari, prin creștinarea lor de către Papa de la Roma, adoptaseră în scriere literile latine.

În curând însă numai această schimbare nu fu de ajuns, căci Românii, auzind în cancelariile și în biserica papistășescă a Ungurilor aceeași limbă latină cum era vorba lor din fașă, se amețiră așa cât să socotea că erau de un némi cu Ungurii și ast-fel aceștia puteau să pue stăpânire pe ei fără multă rezistență. Dar același instinct natural povățui atunci pe Românii a scóte pe la 1400 (pagina 44) cu totul din statul și din biserica lor limba strămoșescă și a o înlocui cu limba slavonă a consorțiilor Bulgarilor, până când pe la 1600, Ungurii din Transilvania îmbrățișând Calvinismul cu limba Ungurască în bisericile lor, Românii lepădară și ei de îndată Slavonismul, reînforcându-se atunci la Cirilism, (pagina 72), iar astăzi se reînătorseră și la scrierea cu literile latine strămoșesci (pagina 83). De nu făceau așa Românii, ei până astăzi ar fi fost unguiriți precum au apucat să se unguiri câte-va sate din Moldavia, seú se greciaú precum apucară a se greci mai mulți Românii din Macedonia. Astăzi iarășii, până când nu vor reveni cu totul la literile strămoșesci în cărțile bisericești, Românii sunt espuși a se preface în Slavonii, adică a cădea sub stăpânirea Rușilor, cari sunt astăzi cei mai puternici, precum erau odinioară Grecii, Ungurii și Leșii. Este văduț dar că, pentru a'și menține existența națională, Românii trebuie să menție cu tótă tária religiunea Orientală, ca armă în contra Occidentului adică a Nemților, și scrierea latină Occidentală ca armă în contra Orientului adică a Rușilor.

Adaug a lámuri pentru sciința învțătorilor sátenii că biserica Orientală se deosebesce de cea Occidentală prin urmátóarele dogme principale.

1. Orientalii spun în rugăciunea *Crezuluú* că *Duhul sânt purcede de la Tatál*; Occidentalii adaug că *Duhul sânt purcede de Tatál și de la Fiiul*.

2. Orientalii fac sânta împărtășire cu *pâne dospită*; Apusenii o fac cu *azimă nedospită*.

3. Orientalii botéză *cufundând copilul cu totul în apă*; Occidentalii botéză *stropind numai capul copilului cu apă*,

4. Orientalii cred că *dreptii se duc dupe mörte d'a dreptul în Raiü*; Occidentalii cred că *dreptii, înainte de a se duce în Raiü, stău cât va timp în foc curățitor numit purgatoriü*.

Maï sunt multe alte obiceiuri deosebitöre, precum barbele și însurătörea obligatorie pentru preoții orientali și oprită la popii catolici, ținerea serbătorilor de occidentali tot-dea-una cu 12 zile înainte de orientali, etc. Aceste însă, nefăcënd parte din dogme, Papa permite une ori a nu se observa. Ast-fel catolicilor din Moldova este permis a serba Pașcele odată cu orientali și a purta popii barbe, numai spre a se putea atrage Româniï maï cu lesnire la catolicism.

(21) Aflarea Românilor în permanență pe pământurile Daciei se maï documentéză alt-felü, și prin unü actü alü capitolului bisericeii din Transilvania cu data 1231, prin o diplomă a regelü Ungurilor Bela 1236 și prin un act al magistratului din Sas-Sebes 1396 publicate în magazinul istoric pentru Dacia și în care se pomeneșce despre maï multe locuri stăpânite pe atuncü de Români atät din drépta cât și din stânga Oltului. De asemenea prin un act oficial al Divanului Moldovei 1817 publicat tot în magazinul menționat, care confirmă osebite privilegiï de care se bucurase locuitorii din părțile Vrancei, a Câmpulungului și a Tigeciului, ca stăpânitoriï neclintițiï din cea maï nepomenită vechime pe acele locuri. Nu rămâne îdoiéléä că, urmărindu-se cu timpul töte vechile documente ale diferiților proprietari de pământuri din țeră, se vor descoperi multe documente doveditöre permanenței Românilor în Dacia pentru vécul de mijloc. Până atuncü însă documentul de maï sus este suficient spre a dovedi cum Româniï s'au ținut chiar la locuri de câmpie precum este Tigeciul dintre Prut și Nistru. Acésta însă numai pentru satisfacerea pretențiunei erudiților, cariï nu pot nimic fără documente, căci noi

Românii am văduț unii chiar cu ochii cum părinții noștri se apăsău până mai de unădăi, în contra prădăciunilor Tătărășci din Budjag, numai închișându-se cu palancă de lemne prin codri, unde Turcii și Tătarii nu puteau nici odată răsbate și cu atât mai puțin barbarii nomazi, cari nu aveau arme de foc. În tot cazul ne rămânerea nici unui barbar pe întinșele șesuri de la Dunărea de jos, probăză că au trebuit să fie cine-va acolo care să-i împedice seú să-i alunge. Acesta este destul pentru a se proba superioritatea Românilor, ori cât de pucini, cari se află și astăzi aici, asupra barbarilor ori cât de numeroși și lăudăroși, din cari n'au putut rămânea nici unul.

(22) Următorul cântec popular arătă cum păziau Români hotarele țerei:

ȘTRAJA DE LA NISTRU.

I

Măi tătare, ține-ți calul!
Mai tătare, strânge-ți frul!
Măi tătare, lasă inalul
Nu cerca a trece rîul:
Că, pe crucea sfintei lege,
De-al tău cal voinic și tare
Nimic, Dău, nu s'o alege,
Măi tătare, măi tătare!

II

Măi tătare, dă-ne pace,
Măi tătare, stați, nu trece,
Măi tătare, nu mă face
Să-ți fărâm capul în deșce.
Că, de sus de pe movilă,
De-oiu svârli ghioga cea mare,
Singular 'ți-oiu plânge de milă
Măi tătare, măi tătare!

III

Măi tătare unde-ți pala?
Măi tătare unde-ți calul?
Măi tătare unde-ți fala?
Nu-ți spusei să nu treci malul?
Nu știa tu, măi vecine,
Ce-ți Românul în turbare?...
Corbi mușce acum din tine,
Măi tătare, măi tătare!

(23) In anul 1871, adică dupe 370 anī de la mórtea lui Stefan cel mare, Româniī serbară un mare parastas național, pentru amintirea lui la mōnastirea Putna din Bucovina, unde se trimisese deputați și daruri oficiale de prin tōte județele și părțile României. Am avut ocasiune a face și a publica atunci, ca delegat oficial din partea județului meu natal *Romanul*, următorele versuri, în onórea marelui Domn, pentru a învedera cum numai luptele Românilor cu păgâniī aū dat timp Europei a se lumina și a se întări:

LA MORMĒNTUL LUI STEFAN CEL MARE.

Musa mea iea'țī lira 'n mână să cântăm o țī frumósă,
A Moldovei veche slavă și al țerei viitor,
Amintirea unuī eroū din mormēntul sēu ađī scósă;
Odor scump neperitor!

A lui Stefan Domn cel mare véc de aur ne revine;
Lumea 'ī plină de-a lui nume; saltă munți, codri rēsun;
Brațul sēu știa să 'nfrunte multe sumețiī vecine;
Baia, Racova, ni spun!

De la plaiuri pân' la mare se 'ntindea a lui domnie,
A lui spadă în resbele patru-đeci s'aū învêtit,
Și Românul cu miī barbari aū știut peptul să ție,
Neînvins, neîngrozit!

Dacă astăđi Europa aū ajuns la înflorire
Prin tária de lumină și prin simțul cel creștin,
Numai sabia lui Stefan 'ī-aū dat timp de întocmire
In acel moment de chin.

Dar cădu marele eroū ca stejarul de pe munte;
Viscolī grele și furtune peste noi miī aū trecut;
Pe a secolilor valurī, fără barcă, fără punte,
Perduși pōte ne-am creșut!

Însă nu. . . Stefan cel mare din cenușa lui re'nvie
Și la vocea lui Româniī astăđi iarășī s'aū sculat;
S'aū sculat, și 'ntrégă lumea va să simță, va să știe
C'al lor drept e neseCAT.

Dar, așa, să știe lumea că va fi o Românie,
C'avem țeră, c'avem drepturī, că am fost ceva 'n trecut,
Că suntem un popor vrednic ce plinește o solie
Neclintit, neabătut.

Georgiu Radu Melidon.

(24) Testamentul aū fost rostit, de către însuși Domnul Stefan, când, slăbit de bătrânețe și ostenele, a chemat în vara anului 1503, în capitala țerei Sucéva, adunare generală, și dupe sânta leturgie, în ființa de față a boerilor ș'a curtenilor, a rostit către fiul său, Bogdan, aceste cuvinte însemnătore:

«Fiul meu Bogdane, și voi toși ai mei prietenī și companiī de atâtea triumfuri, vedeți-mă astăđi aprōpe d'a înturna naturei tributul ei! Tōtă mărimea trecutei mele viețe este asemenea unei năluciri, ce se perde în întunerecul nopții. Un muritor nu se mai pōte înturna pe urmele séle, carele, asemenea unui verme de pământ, 'și-a petrecut vremelnicește cărarea vieței, când iată vine mōrtea, ca să'și ia drepturile séle. Însă nu este acesta cuvântul înspăimântărei mele, căci știū că minutul nașcerii a fost cel ântēiū pas ce am făcut către mormânt. Cea ce mă tulbură, este trista îngrijire de a vedea în giurul nostru pe Soliman Sultanul ce amenință sōrta acestei țeri, și carele, ca să o pōtă supune, va întrebuiņa tōtă puterea sa. El prin arme a cōprins cea mai mare parte a Ungariei. precum și Crîmul, ce nu cunoscea mai înainte nici un-

Domnitor strein, introducând într'însul legea mahometană. Basarabia a fost teatrul învingerilor lui, și Româniî din Munte-
nia, creștinî ca și noi, s'aũ supus sceptrului lui; cu un cuvânt,
cea mai alésă parte a Asieî și a Europeî ascultă de legile lui.
El, ne mulțămindu-se cu tronul împăraților Romanî, nu'și măr-
ginește dorința de a mai câștiga țeri, coprinđând în inima sa
Domnia a tot pământul. Dupe ce a supus atâtea provincie și
a depărtat tóte împedicările, óre credeți, că va cruța pe Mol-
davia, ce se află înaintea porții lui și înconjurată în tóte păr-
țile cu provincie de sub domnia lui? Mai ales este de temut
ca nu, îndată ce va supune tótă Ungaria, să cadă asupra pa-
trieî nóstre cu tóte puterile séle. La veciniî noștri nu pot căuta
fără a lăcrăma: de la Poloni, ca de la nisce nestatornicî și
fără putere, nu se póte aștepta ca să stea împotriva Turcilor;
Unguriî de sine s'aũ aruncat în fiară; Germania este atât de
învăluită cu grijile de înăuntru, în cât nu'î rămâne nici voință,
nici putere de a se împărtăși de cele ce se întemplă pe din
afară de hotarele ei. Așa dar, cumpănind trista stare a tutu-
ror țerilor de 'mprejurul nostru, pare-mi-se că nu rămâne alt
mijloc mai înțelept, de cât, că, între relele ce ne amenință,
să alegem acea ce se va părea mai de suferit. Înțeleptul co-
răbier nu întinde nici o dinióră vêntrile séle împotriva vêntru-
rilor și a furtunilor. Noi nu ne putem încrede în puterile nó-
stre; ajutórele streine sunt departe și nesigure, iar pericolul
(primejdia) este aprópe și ne apărat. Drept acea se cuvine
mai bine a alege să înblândim asprimea, sórteî, de cât prin
frémétul armelor să tređim leul. Supunerea nóstră va fi ase-
menea unei ape vėrsate la timp asupra acesteî flacăre, ce o
vedeți aprópe d'a isbucni. Afară de acésta eũ nu vėd altă scă-
pare spre a întemпина dărimarea nóstră; pentru care, în aceste
dupe urmă minute ale vieții mele, vă sfătuesc, cu tótă dragos-
tea unui părinte și frate, ca să vă sírguiți a închiea tocmele
cu Soliman Sultanul: în cât, de veți putea dobėndi de la dēn-
sul păstrarea legilor nóstre bisericești și politice, acésta va fi
o pace cuviincióasă, măcar de ar fi și sub titlul de suzeranitate.

Căci mai de folos va fi pentru voi a cerca îngăduirea, de cât sabia lui. Iar dacă din potrivă vi s'ar propune alte condițiuni, nu pregetați nici cum, mai bine a muri cu arma în mână, apărând legea și libertatea patriei vóstre, de cât pe ambe a le lăsa în prada nenorocirilor viegiate și a fi privitorii defăimați ai dărîmărei patriei. Încă să nu vă îndoiiți cât de puțin că Dumnezeuul părinților noștri, singurul isvor al luminilor, nu se va îndupleca o dinióră și nu se va îndura de lacrămile închinătorilor seî, și, revărsând cu îmbeșugare darul seú peste voi, vă va trimite o dinióră mângâere, vindecând ranele și statornicind pe tot-dea-una viitórea vóstră sórtă!»

Cu tocméla lăsată prin acest testament Româniî de dincoce de Carpați aú păstrat și până astăđi existența lor naționale fără multă supărare, căci Turciî nu aú supérat nici odată pe Români cu sémă, nici în religiunea lor, nici în limba lor. Din contra, Româniî de dincolo de Carpați, fiind siliți a se închina Ungurilor și Nemților creștinî, aú fost atât supérați de ei pentru religiunea lor ortodocsă, în cât o parte aú fost siliți a și strica legea bisericésă și a se face *Uniți*, adică a se uniî cu Papa de la Roma în cele patru puncte despărțitóre bisericilor. Apoî până astăđi Unguriî și Nemțiî nu recunosc Românilor naționalitatea de Români și nu li permit a învăța altă carte de cât Ungurescă seú Nemțescă. Turciî n'aú făcut nici odată *geami*, adică biserici turcesci prin orașele Româneșci; peste Carpați din contra, tóte bisericile de frunte sunt Nemțesci seú Unguresci, iar în Basarabia slujba bisericésă și Evangelia nu se citeșce de cât în limba rusescă, precum și scólele și cancelariile sunt numai rusești. Turciî aú prădat și aú tăiat une orî, dar pămêntul aú rodit din nou, și ómeniî s'aú născut alțiî la loc, în cât astăđi nici o pagubă de aceste nu se mai cunóșce. Dar pe unde sunt biserici și scóle și cancelariî Unguresci, Nemțesci seú Rusești, limba Românilor se strică și némul nostru pere, și când aceste vor peri de tot nu se mai pot pune la loc și nimic nu este mai greu de cât să nu se pótă înțelege omul în vorbe cu popa lui, cu învățătorul

lui său cu cârmuitorul lui. Stefan a fost dar în adevăr cel mai mare Domn și om al Românilor, nu numai pentru reșoiele lui de care și alți Domni aș avut multe și mari și grele, ci pentru mintea lui în adevăr mare, cu care aș prevăduț că Româniș mai pucini la număr nu vor putea să lupte singuri cu numeroșii lor vecini și că alianța Turcilor păgâni este mai bună pentru ei de cât a altor creștiniș mincișoiș.

(25) Punem aiciș treiș din psalmiș lui Dositeiș, ca model pentru învțătorii și ca esercișiuș pentru eleviș.

PSALMUL 46.

Limbele să salte
*Cu cântece nalte,
Să strige 'n tărie
Glas de bucurie,
Lăudând pre Domnul
Să cânte tot omul :
Domnul este tare,
Este 'mpărat mare
Preste tot pământul,
Și-șî ține cuvântul.
Supusu-ne-aș glôte,
Și limbele tôte,
De ni-s sub picioré
Limbii de pre sub sôre.
Alesn-șî-aș șie
Parte de moșie,
Țera cea dorităș,
Carea-ș giuruităș
Lui Iacob iubitul,
Ce-ș ține cuvântul.
Mila să-șî arate,
Cea de bunătate
Spre noiș ticăloșiiș,
Precum ne spun moșiiș.
Pre vîrviș de munte,
S'aud glasuriș multe

De bucrime mare
Cu naltăș strigare ;
Că s'aș suit Domnul,
Să-l vadăș tot omul.
Cântașiiș în lăute,
In șicăturiș multe,
Cântașiiș pre 'mpăratul,
Că nu-ș ca densus altul,
Să domnescăș 'n lume
Cu sântul său nume.
Cântașiiș să 'nșelégăș
Preste lumea largăș,
Că Dumneșeuș pôte
Pre limbii preste tôte,
De le șimblânșeșce
Și le 'mpărășeșce.
Scaunul de razăș,
Unde va să șéqlăș
Domnul de 'n a drépta,
Să 'mpărășeșcă plata
Pre boeriș, pre glôte,
Pre limbele tôte.
Și cine se 'naltăș,
Din fire șiméșăș,
I-a vedea tot omul,
Cum i-a certa Domnul.

PSALMUL 53.

Dómnne ! mă spăsește
Cu sântul tǎu nume,
Fă-mí județú pe lume,
Și 'ntreg mă ferește.
Cu a ta putere,
Grijă când am multă,
Tu dómne-mí ascultă
Ruga de 'n tăcere.
Că se ridicară
Asupră-mí păgânií
Și cu toí strâinií,
De mă 'mpresurără.
Și nu-í știú de frică,
Căci sântul tǎu nume,
Ce-í vestit în lume,
L'aú într'o nimicá.
Ce mie mi-í vântă
Domnul, sufețește

De sunt și trupește
Íntreg fără smíntă.
Cine mi-s cu scárba.
Le va veni réul,
Din tot de-adevǎrul
Și le-a cădea 'n gárba.
Veste preste lume
Dómne íí voiú face,
Cu jertve de pace
Sântulú tǎu nume ;
Că mi-í cu ferice,
Când tu mă veí scóte
Din scárbele tóte,
Să n'aibă să-mí strice.
Pismașíí să'mí cate,
Și 'ntr'a lor cădere,
Stând fără scădere,
Să-í vǎd de departe.

PSALMUL 48.

Ascultaí aceștea tóte
Noróde, némurí și glóte,
Să-mí înțelegă cuvǎntul
Omul de pre tot pámǎntul :
Bogătașíí dimpreună
Cu mișeíí când s'adună ;
Să vǎ spuiú de 'nțelepciune
Cu 'nțales de 'nvǎțurí bune.
Și auđul să vǎ tindeíí,
Pildele să le deprindeíí,
S'ascultaíí fără de price,
Să 'nțelegeíí, ce voiú díce :
Să te temí de díi cumplită,
Să nu-íí dea de călcăiú smíntă ;
Cela ce aí bogăție,
Să nu staí în somǎșie,
Nici' s'aibí nádejde în frate,
Saú în om la greutate.
Și cu ce schimb va da omul,

Să se schimbe de la Dómnul,
Cu prețú de rǎscumpǎrare.
Sufletulú de pǎrđare
Fi-va truda ne 'ncetată,
Că la iad nu va fi plată ;
Acolo n'a vedea mórte,
Să gándescă, că-l va scóte.
Că mǎestrul încă móre
Ca tot omul de sub sóre ;
Și nebunul cu buíacul
Vor peri de pre tot vécul,
Și averea lor rămáne,
De o iaú rude străine.
Cât se vor scóte din casă,
Numele li s'a uita-se ;
Li s'a uita și mormǎntul,
Cât i-a 'mpresura pámǎntul,
Ceia ce nu-șí fac pre lume
De bunătăíí s'aibă nume.

Ce folos este de cinste
Omului fără de minte,
Ce-și dă firea omenescă
Pre fire dobitocescă ?
De merge fără sfială
Pre calea cea de smintelă.
Nu cunósce, că'l va duce
Desmerdăciunea cea dulce, —
De va da ca óia 'n rîpă,
Și mórtea 'l va sorbi 'n pripă ?
Eară dreptiț, dând de rață,
Vor privi, cum duc să pérđă
Pre păcătós și bufacl,
Să-și petrécă 'n iad tot vécul,
De la slavă să se rață
Și cinstea tótă să-și pérđă.
Ce mă rog, Dumneđeti sánte,
Să'mi iaț sufletul aminte,
Și să mă cuprinzi cu milă,
Să nu'mi facă réul silă.
Eară tu óme mișele,

Să nu daț de gândurí rele,
Când veđi pre păgán, că crește,
Și casa lui se lățește;
Că dacá móre, el pîere
Cu slava lui cu avere;
Cu dénsul nimic nu duce
Din averea lui cea dulce.
Că 'ntr'acéstă lume 'n viețá
I-Y sufletul în dulcéță,
Și cine i se 'mbunéđă,
I-Y drag pre acela să'l vađá ;
Cine 'l spune în dreptate,
D'acela fuge departe.
Că'Y deprins pe cale largă
Către perire de-alérgă.
Și se trage pre moșie
La 'ntunerec de vecie.
Ce folos este de cinste
Omului fără de minte,
Ce-și dă firea omenescă
Pre fire dobitocescă ?

Hrisovul lui Leon Vodă în contra Grecilor.

(26) Milostieio Bojieio Ioan Leon Voevod și Domn al tot pământului Ungrovlahiei, fiul marelui și prea bunului repausat Ioan Sfegan Voevod. Dat'am Domnia mea acéstă carte a Domniî mele, ca să fie de mare credință tuturor popilor și diaconilor de prin orașe, și din tótă țera Domniî mele de la tóte sántele bisericî, câți popi și diaconi vor fi în parfia părintelui Episcopul Efrem de la sánta Episcopie de la Buzău, ca să se scie pentru niscé obiceiurí rele ce aũ fost adaos de ómenî streinî în țera Domnieî mele, cari obicei nimenî nu le aũ mai putut obiceiui; căci veđénd că sunt de mare pagubă țerei, pentru acésta Domnia mea am socotit de am strâns tótă țera, boerî marî și micî, și roșiî și maziliî, și toți slujitorii de am sfátuit cu voia Domniî mele. Decî veđénd toți

atâta sărăcie și pustiire țării, căutat'am Domnia mea cu tot sfatul țerei, să se afle de unde cad acele nevoi pe țără, aflatu'său și s'aŭ adevărat cum toate nevoile și sărăcia țerei se încep de la Grecii streinii cari amestecă domniile și vând țera fără milă, și o precunosc pe camete asuprite, și dacă vin aici în țără ei nu socotesc să umble dupe obiceiul țerei, ci strică toate lucrurile bune, și adaogă legi rele, și asuprite, și alte slujbe le aŭ mărit și le aŭ ridicat fără sémă pe atâta greime, ca să'și plătescă ei cametele lor, și să'și îmbogățescă casele lor, și încă alte multe streinării aŭ arătat spre ómenii țerei, nesocotind pe nici un om de țără, înstreinând ómenii despre domnia mea, cu pisme și cu năpăsti, și asuprind săracii fără milă, și arătând vrăjmășie către toți ómenii țerei. Decî vedând domnia mea nisce lucruri ca acelea și pradă țera, socotit'am Domnia mea dimpreună cu tot sfatul țerei, de am făcut legătură și jurământ mare, de am jurat Domnia mea țerei pe sânta Evangelie și cu mare afurisenie dinaintea cinstului și prea luminatului părintelui nostru al țerei românesci chir Vlădica Grigorie, și dinaintea părintelui Teofil Episcopul de la Rîmnic, în sânta biserică a Domniei mele cea mare din cetatea scaunului Domniei mele din București, și dupe jurământ cu tot sfatul țerei, călcat'am acele obicei rele, și le-am pus Domnia mea toate jos, și am scos acei Grecii streinii din țără afară ca pe nisce neprieteni țerei fiind, și am întocmit Domnia mea și alte lucruri bune care să fie de folos țerei, ca și cum cele legi și obiceiuri bune, ce le aŭ fost tocmit cei domni bătrâni ce li se fericéză vieța lor, și li se cunosc tocmelele, că aŭ fost de folos țerei. Așijderea și Domnia mea încă am întocmit și am întărit legătură, să fie Roșii în pace de dijmă și de gorsțină și de vinericiu, și să dea bir Domniei mele într'un an de două ori, de un cal câte ughi 40 la Sf. Dimitrie, și la Sf. Gheorghe, și popii încă să dea bir într'un an de două ori la Sf. Dimitrie ughi 30, și la Sf. Gheorghe ughi 30, și (rupt) Episcopie de la Buzău, cum aŭ fost adetul și obiceiul și mai dinainte vreme, și am ertat Domnia mea pe popi să fie în

pace de bir de lună, și de ghălétă cu fin, și de boă, și de oie sécă, și de cal, și de mîere, și de céră, și de împrumut, și de banî de cununie, și de mîncăturî câte sunt peste an, de nimica val seú bîntuieală să nu aibă, numai să aibă a păzi sîntele bisericî cu slujbă și cu pravilă Dumneđeescă și în ȝi și în nópte, și să róge pe Dumneđeú pentru sănătatea Domniei mele, și pentru sufletul repausașilor părinșilor Domniei mele, și pentru tótă creștinătatea, ca să fie Domniei mele pomănă, și dupe jurămînt pus'am Domnia mea și blestem, cum de voiú călca Domnia mea acéstă legătură și jurămînt, acela blestem să fie tot asupra capuluî Domniei mele, și a casei Domniei mele. Iar pe care va dărui Dumneđeú a fi Domn în urma noastră țerei Româneșci, încă 'l rog cu numele lui Dumneđeú să aibă a cinsti și a înnoi, și a trăi acéstă legătură pe tocmelele cum scrie mai sus, iar cine va călca și va sparge acéstă legătură și cartea Domniei mele, acela să fie proclét și blestemat de Vlădica Christos, și afurisit de 318 sînșî părinșî de la Nichea, și să lăcuiescă cu Iuda și cu Arie la un loc întru netrecușii veci amin. Iată și marturiî am așeđat Domnia mea, Jupân vel Dvor, i Jupân Papa vel Logofêt, i Jupân Dumitrasco vel Vestier, i Jupân Miho vel Spătar, i Gheorghe vel Stolnic, i Buzinca vel Comis, i Nedelco vel Paharnic, i Jupân Constandin vel Postelnic, și însumî am ȝis Domnia mea. Am scris eú Stoica gramaticul în scaunul orașuluî Bucureșciî, luna Iulie 23 ȝile curgerea anilor leat 7139.

IOAN LEON VOEVOD.

Cu acéstă ocașione se pune în vederea învêțătorilor că, așa precum tóte cărșile și scrisorile vechî Româneșci arétă aniî, nu de la Christos dupe cum numêrăm astăđî, ci de la facerea lumei dupe cum se vede și în hrisovul de mai sus, apoî trebuie să învețe a găsi aniî de la Christos, scăđînd tot-dea-una numêrul 5508, adică anul de la facerea lumei în care ș'aú născut Christos, din orî care numêr mai mare de ani se va găsi însemnat în vre o carte seú scrisóre. Așa scăđîndu-se

5508 din anul 7130 însemnat în hrisovul de mai sus, se află că acel hrisov este scris și făcut la anul de la Christos 1622. Se adaogă că cuvântul *hrisov* este grecesc și înseamnă *pecete de aur*, pentru că pe toate cărțile Domneșci se punea o pecete mare aurită, cu semnul țerei și cu iscălitura Domnescă.

(27) **Dimitrie Cantemir**, Domnul Moldovei, sfârșesce cu următoarele cuvinte prefația scrierei séle intitulate: *Cronicul-Româno-Moldo-Vlachilor*, compuse pe la anul 1700:

«Intr'acest chip dar pe Român-Moldo-Vlahii noștri, Roma maica, din lăuntrurile séle născându-î, î-aũ aplecat și î-aũ crescut; Traian părintele cu obiceiele și armele Româneșci învățându-î, aî Daciei adevărați moștenitori î-aũ pus, și curat sângele fiilor séi pe Dacia, care mai dinainte barbară era, aũ evgenisit-o. Aceași dupe aceia, cu prilejul a fericitelor vremi, la atâta a puterilor și a vredniciilor înălțime s'aũ înălțat, cât marele Constantin, cătră dânsa Orachia și Macedonia alăturând, a lumii Românesci a patra parte să plinască o aũ socotit. Acésta de pe una numai prea lesne póte să se dovedéscă; că de vreme ce Constantin, cu puçin mai nainte de pristăvirea sa, tótă împărăția în patru părți despărțind și fiilor séi cineș partea sa să împărățéscă vrênd, ca un de lege părinte și prea bun Domn aũ socotit, că măcar ca Dacia împreună cu cele alte părți cu mult mai înguste și mai strîmte erau, însă cu bunătatea, cu temperamentul aerului, cu curgerea apelor cu ploada pământului, cu frumusețea câmpilor, cu desimea pădurilor, cu mulțimea cetăților, și cu mulțimea a altor locuitori, de cât cele alte părți nu numai nu mai jos, ci încă cu mult a le covêrși póte, și pentru acésta lui Constantin celui mai mic între frați și mai mare în dragostea sa fiu, dréptă moștenire o aũ însemnat'o. Nicî lui Constantin de sórtă ca acésta reu î-aũ părut, ci încă acea ce părintele 'î-o orându-i-se, ca pe o prea plăcută moșie cu dragă inimă îmbrățișind-o dupe repausarea lui Constantin, așa și scaunul împărăției în Dacia s'aũ pus. Dupe aceia fratele séu Constantin cu zavistiî porni

cu a sa parte neîndestulându-se și cu mână vrășmășescă asupra lui Constants, viind el cu óstea din Dacia și biruindu'l și omorându'l, decî către Dacia tótă împărăția apusului s'aú adaos. Decî, dupe depărtarea lui Constants, de la Dacia spre Italia până pe la vremile lui Grațian împărat, Dacia noastră împreună cu Orachia și Macedonia tot sub un dregător aú fost; iar sub acest împărat năvălirile Goților maí mult îngreundu-se, Grațian aú chemat de la Ispania pe Teodosie marele, și singur apărător și stăpânitor acestor țeri să fie l'aú poftit. Socoțind adică Grațian fórté înțelepțesce precum că ostenele și laudele lui Traian nu póte altul să le ție și să le pórté, fără numai altul ca Traian, adică Teodosie.

«Teodosie dară luând grija părților acestora, nu numai căci pe Dacia cum să cade aú apărat'o, ci încă și pe Goții, cari din Tracia până la Donn să revărsase, cu armele atâta i-aú îngrozit, și cu pace atâta i-aú înduplecat, cât Atanaric și Fritigerius Hatmanií lor, lepădând cea barbaréscă sêlbăticie, cu prietenesc picior prin Dacia, cetății lui Constantin care împărătea la răsărit cu plecăciune i s'aú închinat. Iar dupe acesta al doilea Traian (pe marele și creștinul Teodosie înțeleg), cu lenevirea (precum ni se pare) împăraților, cari dupe dênsul aú urmat, séu póte fi așa vrênd cel dintru nalturí Dumneđeú, puterile Romanilor nu puçin vestejindu-se, Hunií, Bulgarií, Slavonií, Sêrbií și Herulií, prin câtă-va vreme câte-va provincií Românescí apucând, până maí pe urmă în Panonia, (care este Ungaria cea mare), în Orachia, în Moesia, în Iliria, în Macedonia, și așa în slăvită Grecia piciorul și scaunele s'aú înfipt. Iar în Dacia noastră acésta desăvêrșit a face nici cum n'aú putut; încă cú virtutea acelora ce o stăpânea Românií tot-dea-una bătuți, goniți și biruiți să fie fost, și pe moșia sa pururea păzită, și de a barbarilor îndelungată împresurare slobod să o fi ținut, vestiți scriitorí ne povestesc (pe care în testul istoriei pe la locul și vremea sa 'i vom arêta). Căci acestia aceiași Românií sunt cari (precum singure letopisițele Slavonilor spun) «pe némul Slavonesc în scurtă vreme de pe malu-

«rile Dunărei gonindu-î, până la apa Vistulei î-au împins, și
 «și acolo începăturile stăpânirei lor pe același loc a'și da î-au
 «asuprit. Aceștia aceiași Români sunt cari pe Polovți și pe
 «Pecinici, vrășmași ai împărăției Romanilor neprieteni, î-au
 «făcut să'și cunoscă hotare pustilele cele de peste Nistru. A-
 «șișderea cu cursul vremilor, (precum la Strincovscie se află)
 «orî ca pe nisce supuși î-au domolit, orî ca pe nisce soți î-au
 «avut, (căci acestuî lucru curată sciință nu avem), pe cât pu-
 «tem cunósce cu îndelungată a lor slujbă atâta s'au slujit, cât
 «și din limba Românescă cât-va să se fi împrumutat, și cea
 «barbaréscă a lor cu dênsa nu puçin să o fi tocmit. Caută
 «înainte mărturiile acestora, cartea 2, cap. 16. Aceștia aceiași
 «Români sunt cari, pe urma împăraților lui Constantin și
 «maica sa Elena, când Karolus marele scriptul împărăției apu-
 «suluî de a răsărituluî aũ despărțit și până la Dacia coborân-
 «du-se, prin solii săi cu dênsul lucrurile stăpânirei lor aũ așe-
 «dat. Cartea 7, cap. 15. Aceștia aceiași Români sunt, cari
 «lui Konrat III împăratuluî apusuluî, când la Sfânta óste Ie-
 «rusaliméscă prin Polonia și de acolo prin Moldo-Vlachia mer-
 «gea la 200,000 de ómenî cu sine ducênd, de tótă hrana și
 «altele, carele la cale a tótă óstea trebuie, îndestul aũ dat.
 «Cartea 8 peste tot. Aceștia aceiași Româno-Moldo-Vlachî
 «sunt, cari pe Alexie Komneno și pe Isach Angel împărații
 «Țarigraduluî, voind cu tiranie asupra lor să se ispitéscă, mai
 «mult de cincî orî cu vrășmașe resbóie î-au biruit, și *precum*
 «*Românul slobod prea bun óspe așa întăritat resboinic fără*
 «*protvnic să fie* le-aũ arêtat». Cartea 8, cap. 13, 14, 15 și
 16. Aceștia aceiași Români sunt, cari, dupe ce Latiniî cu amă-
 gélă apucase Țarigraduluî de la Grecî, împotriva nevăltitoruluî
 Balduin biruitoare arme aũ purtat și Grecilor, cari până acum
 pentru împărăție fără nici o nădejde rămăsese, ca împotriva de
 amăgire ca acesta îndrésnelă și arme să apuce și până mai
 pe urmă și împărăția să'și rescumpere fórte cu îndemână pri-
 lej și ajutor le-aũ dat. Marinus partea 2, cartea 3, cap. 13,
 19 și înainte în chronică cartea 9, cap. Aceștia iarăși dic

aceiași Români sunt, cari singuri numai cu Secuiri puterile și armele împreunându-și «între atâtea Asiaticesci și Europești «vestite némuri, ei numai pe a lui Batic cumpleciune și Tătarilor lui vrășmășie bărbăteșce au timpit și locurile séle de «pradă barbaréscă mai nebetejite ferind, prin moșiile lor trecătoare a le da adevérat Româneșce au tăgăduit. Și pentru ca «pe strîmt să șicem aicea, carele în țesătura chronicului pe «larg sunt să se pomenéscă, una numai și mai de pe urmă, «însă de cât altele cu mult mai alésă faptă vom mai adaoge, «care cum cu mare laudă s'au isprăvit așa minunat și până «astădi se trăgănéză.» Aceștia adică sunt aceia Româno-Moldo-Vlachi, cari, dupe ce au început prea puternicul Monarch al Turcilor atâtea împărății și crăii a le răsăritului și a le apusului a. supune și ales mai tótă lumea a părților Creștinesci mai la cea de pe urmă mișelie le au adus, cât stăpânirile, carele o dinióră era prea înflorite, astăzi de abia și mai nici de abia măcar ca a unui trup de demult mort și cu putrigaiul vremilor mistuit nici ósele înșirate și pot areta; ei, ei, șic, numai singuri, cu minunat a fierului și a aurului meșteșug, cum vrășmășiei așa lăcomiei lor înainte eșind, vii ai lui Ahilevs și a lui Ullis strămoșilor săi icóne să fie s'au arătat. In veci lor slăvite și prea puternice au fost împărățiile Grecilor, a Perșilor, a Egiptenilor și a Babilonului, pe carele puterea Sultănăscă atât le-au schimonosit și le-au micșorat, cât în zilele nóstre lucrurile lor, pe care mintea omului să le coprindă nu putea, se pare că nu fapte, ci vise, nu istorie, ci basme fac. Arabia fericită, pietrosă și cea pustie, nefericirea și pustietatea care armele Turcesci i-au mestit, nu numai au gustat'o Africa cu a Romei pururea răvnitóre Cartaginea, ci dintele vierului omenesc atâta l'au simșit cât întrurile séle rana care au luat în veci nevindecată au rămas. Bulgari, Sârbi, Slavonii (între cari se numără și Bosnenii), Albani, Boemi și Dalmațieni, némuri carele cu mâna și cu fierul mai tótă Europa îngrozise, atâta le-au îmblânzit și le-au domolit Agarénu, cât din cea veche și din fire a lor sirepie, măcar o pică-

tură nu le-aŭ rămas; fără nicî cu altă mai cunoscută fapta s'aŭ
đis, fără numai cu una, și acea fôrte întunecată a numeluî
adică însemnarea, între alalte a muritorilor nêmurî a se nu-
mêra pot. Prea puternică lungă și lată stăpânirea Ungurêscă
la atâta strâmtóre o adusese, cât a crăiei séle hotare nu aiu-
rea putea să cunoscă, fără numai între vêđuți și risipiți pă-
reți seî. Pe Germanî, rod amintrelea nebiruit, atâta î-aŭ în-
spăimêntat, cât până la porțile Beciului de douê orî, iar prin
pregiurul lor de nenumêrate orî, cu mórte și risipă fulgerile
și tunetele armelor séle aŭ adus. Ce, pentru că aici să nu mai
pomenim câte rêutăți și cumpliri aŭ făcut publicăi Veneție-
neșci, de câte slăvite ostróve și de câte vêrtóse cetăți pe mare
și pe uscat aŭ sărăcit'o, socotim că cea mai din lăuntru Italie
într'adins pentru cea mai vrășmașe și cea mai de pe urmă a
tiraniei séle mânîe neatinsă a o lăsa să fie vrut, și pentru
acêsta armele spre crivêț să'și fie întors adică asupra Leșilor,
Rușilor și Cazacilor, pentru ca și pe aceste creștine țêri, în-
tr'o sughițitură să le înghiță, spurcată și a sațiului neștiutóre
gură 'și aŭ căscat; carele măcar că așa de tot biruite n'aŭ
fost, nicî aspru giuguluî luî grumazi ș'aŭ aplecat, însă fără
nenumêrate suflete în robie prăpădite a scăpa n'aŭ putut; cu
care rêutăți câte și câte aŭ fost și de câte orî s'aŭ făcut și
încă să fac, de am vrea pe amênuntul să le pomenim, nu nu-
mai puterile nu ne-ar ajunge, ci încă și vremea ne-ar lipsi.
Însă din cele multe una numai vrednică de însemnat, de la
istorici Leșeșci adese pomenită, de vom însemna nu fără trébă
a fi socotim. Đic dar eî precum acea de sus pronie, purtând
de grija mântuinței acestor Crivățene Norode, cu nêmul Româ-
no-Moldo-Vlachilor ca cu un zid prea vêrtos și nebiruit să se
fi slujit, pe carele în potriva a vrășmașe săriturile păgânilor
puindu-le, cu peptul lor întregî încă până acum, și în scau-
nele séle înfipti și odihniți să'î fi păzit.

«Mai uitasem a đice, care mai dinainte de tóte s'aŭ că-
đut să fim đis; nêmul Tătăresc, pe carele împêrăția Persêscă,
Grecêscă, Românêscă, nu'l aŭ biruit, nicî altul fără numai Dum-

neceŃ, s  u   ruia DumneŃe   putințele cu un deosebit chip al DumneŃeescei s ele voie încă adaoge, a se putea birui p n  acum s'au cre ut; pe acestași  ic, Tătăresc n m, p rt  Osm nesc , at ta l'au domolit, c t nu în alt chip, ci tocmai ca pe un v n tor la v nat gata, pe un ogar în prohaz gata  iind dupe voia 'sa c nd va atuncea  i încotro într'acolo cea din fire turbat  vr sm sie a i plini îl slobode. A i derea de multe ori ca de o  iganie mu c tore  i necredincios  ferindu-se cu primenirile, schimbările, nu rare ori  i cu omor rile Hanilor lor (căci t te aceste în voia Sultanului sta ), îl umileste  i privilegiurile capul a i ridica 'i trage. Acestea t te, precum a a să fie, pare-ni-se că nu va fi cela ce nu  tie; căci at tea  i at tea  mp r  ii sub stăpânirea sa a  supus, a  călcat, a  prăpădit  i ca cum n'ar fi mai fost le-a  întors, c t cu multul mai prea lesne ar fi cuiva ne ogoit a le pl nge de c t peste tot a a cum sunt din catalog a le număra,  i mai v rtos vremea pl nsorii de c t a scrisorei să fie ar alege. Soliman acela a Germaniei gr z , a Ungariei domolitor, a S rbilor  i a Bulgarilor supuitor, a Turcilor Ullis  i a Osmanilor Licurgos, carele cum din scrisele a a din  isele b tr nilor s i  n eleg nd, precum impotriva Rom no-Moldo-Vlachilor cu neprietenie a merge este cea mai des v rsit  nebunie, (căci  n telepciunea șerpelui aceuia mul i din istoricii creștinesci chiar sunt cari cum să cade o mărturisesc)  i asupra unui n m ca acesta cu armele nebiruit fiind, cu arme  i cu re bo  mai mult a ispiti alta să nu fie fără num i lucru de batjocură  i de primejdia slavei Ali-osm nesci; a a Soliman f rte bine sciind socotia de c te ori  i c  i Mahomezi, c  i Baiaze i, c  i Mura i în c mpii Moldovene ci se sf r mase  i mi  de mi  de Turci în valurile Dunărei, a le Prutului, a le Siretului, a le B rladului  i a le Nistrului  nghi ise. A a dar  i într'acest chip cu patimile  i primejdiile altora  i a le s le  nv  andu-se, legătura  i pacea, care Bogdan feciorul lui  tefan Vodă marele 'i aducea, f rte cu drag a   mbr  i at'o  i sub chipul a d rei pe an (fără care pacea cre tinilor cu Turcii tot-dea-una m rt  este) cu daruri a patru- eci de

epe frumoase, carele pământul Moldaviei le năştea, îndestulat a fi primesce, acela ce a lăcomiei în veci nedespărţit rob era şi închinător. In acest chip dar părinţii némului Moldovenesc, cari pe acele vremi de grija Patriei séle precum se cade purta, măcar că daruri aũ fãgãduit, şi aur, argint, dobitoce şi paseri ca pominocul pãmântului lor în toţi anii la pórta lui prin solii lor s'aũ obliguit, însă, cu întreg sfat şi cu bună socotélã slujindu-se şi vremea rescumpãrând, cu virtóse şi tari legãmênturi, puterea stãpãnirii séle cea monarchicéscã bine 'şi-aũ aședat, cinstea bisericéscã, credința creștinéscã și legea ortodoxilor neatinsã și nespurcatã 'și-aũ ferit; Acestea dar tóte, nu numai șie ci încă și poruncii Coranului cu totul și tot împotrivnice fiind, 'i-aũ căutat Sultanului și peste voia lui a le priimi și a le suferi; a căruia lucru altã mãi aevea pricinã nu se póte da, fãrã numai, măcar că cu amãgelnice tocmeli și cu chip de împãcãluire, însă șie pe unul și singur némul Moldo-Vlachilor a'și pleca mãi de mult folos sã fie împërãției Otomanilor aũ socotit, de cât c'aũ supus cu armele atãta mulțime de altele.

«Acestea dar și altele de cât acestea cu mult mãi minunate, carele în chronic înainte se vor arêta, unii din vecinii, ca dintr'o înaltã strajã oglindindu-le, adevêrat că nu fãrã óre care chip de cisteș și arêtos a zavistiei vestmênt, pe numele Romãno-Moldo-Vlachilor, cel ce sub slova vechilor scriitori de greũ zãcea și de demult din întru inimã gema, încă mãi cu împleticite și mãi cu încurcate mrejuite a înfășura și cu póla odãjdiei vechimeii vremilor așa de tot a ascunde și din catastiful celor mãi știute și mãi cunoscute istorii cu totul tot a'l rade și a șterge s'aũ nevoit. Ce nu scim cu ce chip fruntea atãt de nesfiitã 'și-aũ ivit, socotind precum vor putea sórele cu tinã sã lipéscã și cerul cu palma sã cãptușéscã! Inșã către aceștea gata ne sunt apãrãtori atãtea, adicã Greceșci, Latineșci, Nemșeșci, Franțuseșci, Italieneșci, Ungureșci, Leșeșci, Ruseșci, Sloveneșci și așa și Turcarãpeșci și Turceșci scriitori, cari cu toți într'un suflet armele a dreptei rãtuirii apucând, îm-

potriva Blojeritorilor, cu adevărată a biruinței nădejde, de drept resboi pentru noi se apucă, așa că, noi tăcând și odihnindu-ne, ei din vechi armăturile lor, cu tot felul de arme într'armându-se, pe unii cutrierători și a laudelor streine fără vreme și fără socotélă pizmăluitoři la mendanul luptei îi strigă. Aceștia ȃic scriitorı, fie-care a vremilor séle însemnător, vor aręta, precum în mreja paingului alte lighioe nu se pot prinde, fără numai musculiță și altele asemenea acestora neputinciöse și ne înarmate mușițe; iar când se tēmplă a cădea într'însele necai-va păsėruice și la fire mai vėrtöse jigănuite, ele îndată o rup și nevoințele lui îndeșert se fac. Acestea cu tarı doveđi vor vinci, (căci noi de la noi, cât îi negru sub unghie nu vom ȃice), precum cea d'ântēu a Romāno-Moldo-Vlachilor în Dacia descălicătură să fi fost de la Traian marele împėrat. Așișderea vor aręta precum anı nēmului lor, de cât a altor nēmuri Europeșci cu mult mai mulți și vırsta lor de cât a multora mai matură și mai veche să fie, ca cea ce începutul anilor lor este de la acēsta înapoi cu o mie șese-sute și ȃece anı și așa nicı unul dintre nēmuri, (alegēnd pe cari mai sus am pomenit Germanı), cu bătrānețele și cu vechimea lor se pōte alătura. Decı vor mărturiși precum poporul Romāno-Moldo-Vlachilor, nu din glogozală a nașcerei de strinsură să fie scornit, ce din cetățeni Romanı, din ostași bătrāni și din mari familii să se fi ales. Apoi din bunı și tarı Romāno-Moldo-Vlachı, din bunı și tarı părinți nāscāndu-se, a sângelui curățenie și a nēmului Evgenie nestricată și nebetejită să fie ferit, precum și până astăđi tot așa o feresce. Nicı să gāndescă cine-va că dōră în atāta a lucrurilor necunoscință suntem căduți, (fie acēsta așa puțin mai slobod să grāim), nicı să'și propue, că dōră pretendim precum adică nēmul Romāno-Moldo-Vlachilor nicı un sänge de al streinilor în sângele sėu să nu fie amestecat; că acēsta nu numai a ȃice, ci și a gāndi fără socotélă ar fi. De vreme ce, precum mai de demult cu multe năpădirile a multe nēmuri, așa mai pe urmă, și mai vırtoș dupe risipa împėrăției Constantinopolitană și a altor megiașe Crăi, prin turbătura

Turcescă risipi și resturnări, multe de tótă stăpâna, multe de bun ném, și încă împărăteșci, crăeșci și Domneșci streine familii în sînul sėu aũ primit Moldova și țera Muntenescă, precum sunt a Cantacuzinilor, a Paleologilor, a Sevastoșilor, a Grililor, a Asanilor, a Hrisoverghilor, a Petralifilor, a Hrisoscoleilor, a Rosetilor, Evpraioșilor și altele multe blagorodieș Greceșci florii în țera sa aũ sãdit cea cu sãngele Romãnesc evghenisitã Dacia. Cãtre acestea de la megieșii Leșii Pototchiașci, de la Litvanii Razivilii, de la Ungurii Batoriii (din cari sã trãgea Ștefan Vodã ce'ı đic Burdujea), și încă mai de demult, de la Corvini se trãgea Urecheștii. De la Domni, sėu cum își đic ei Mãrđii Crãmeșci, Cantemireșcii, și din Cercheșci Cavartanii cãte-va chipurii de frunte, (ĩntre carele aũ fost și Dómna lui Vasilie Vodã, din care s'aũ nãscut Ștefanuța Vodã), dupe ce aũ venit sub stėgul lui Christos, ĩntre cele a boerimeș vechii familii 'ı-aũ primit și 'ı-aũ numėrat Moldova. Așa Craii Sėrbeșci aũ dat 'și-aũ luat fetele și feciorii seș dupe fetele și feciorii Domnilor de țera Muntenescă. Așa Brãncovenii de la Bulgarii sã se tragã sã povesteșce; așa vechii Basarabeșci din Basarabia (cãria acum ĩi đice Bugėc), aũ trecut la Olt. Așisderea Domni și boerii Moldovenesci pe fetele sėle Domnilor și Crailor streinii (luãnd sėma bunãtãții nėmului) a le da nu s'aũ apãrat, precum la istoricii citim. Dluđos cartea 11. Iiaș feciorul lui Alexandru Vodã, sã fi luat Dómna pe Maria sora Sofiei Craiasei lui Vladislav Craiul Leșesc; Ștefan cel Mare și Bun sã fi dat pe fiã-sa Ilėna, dupe Vasilevic ĩmpėratul Moscului. Vasilie Voevod o ficã dupe Razivil Ducele Lituaniē, și pe alta dupe Timuș Hmeolinschie hatmanul cãzãcesc sã fi mãritat, sciut este. Trecem aici pentru lungimea a mai pomėni, a Bogdanilor și a altor Domni, cu a Palatiniilor și a Voevoziilor și Cascelėniiilor Leșesci dupã lege a sãngelui amestecare; cãci pentru tóte aceste, vrãnd Dumneđu, ĩn Tomosul al II, al chronicului nostru, la locul și vremea sa anume se va đice, precum și ĩn cartea Gheanealogiei nėmuri-

lor boerimeî Moldoveneşci (pe care cu limba latinescă am scris'o) pe larg am arătat.

«Însă cu tóte aceste, a însuratului și a măritatului legătură părintescă fiind și numai a unora mai de nēm case împreunare, nu se va cădea a se socoti că dóră cu acest mijloc cel de Român sänge să se fie stricat, precum și singură orându-iela firescă poftesce, partea cea mai mică cei mai mari lăsându-se. Ci pentru ca să nu trecem chipul și forma Pridosloviei, pentru alante a Româno-Moldo-Vlachilor vrednicii, pe cititorii la trupul istoriei îi invităm.»

(28) Româniî păstréză și până astăzi pomenirea mórtei lui Brâncovenu, în următórea cântare populară.

CONSTANTIN BRÂNCOVEANUL.

Brâncovenu Constantin
Domn Român și Domn creștin,
De averi ce tot strângia *)
Sultanul se îngrijia
Și de mórte 'l hotăria,
Căci viziru 'l pîria.
Într'o Joî de diminéță,
Di scurtăreî lui de vieșă
Brâncovenu se scula,
Fața bine o spăla,
Barbă albă peptena,
La icône se 'nchina,
Pe feréstră-apoi căta
Și amar se spăiménta!

«Dragii mei, coconii iubiți!
Lăsați somnul, vă treziți,
Armele vi le gătiți
Că pe noi ne-a congiurat
Pașa cel neîmpecat!
Eniceri, cu tunuri mari
Ce sparg ziduri cât de tari!»
Bine vorba nu sfârșia
Turci în casă iurușia, (*năvdliia*)
Pe tuspatru mi-î prindea
Și 'l ducea de-î închidea
La Stambul, în turnul mare
Ce se 'nalță lângă mare,
Unde zacii fețe Domnesci

*) Acest cântec popular confirmă ideea, ce încă de la 1855 am publicat prin *Zimbrul* din Iași, că scopul, pentru care Brâncovenu Vodă strângea comorî, era pentru ca să se folosescă de lăcomia Turcilor spre a cumpăra cu banii întrunirea Românilor sub dinastia sa și să rescumpere pôte și tributul. Mă mir dar cum d-nu Roques la 1870 pretinde că d-sa aî emis mai întâiu acéști idee, prin drama ce aî compus pe atunci asupra acestui subiect.

Și solii mari împărătesci.
 Mult acolo nu zăcea,
 Că Sultanu 'l aducea
 Lângă foișorul lui
 Pe malul Bosforului.
 «Brâncovene Constantin,
 Boer vechiū, ghiaur hain!
 Adevăr e c'ăi chitit
 Pân'a nu fi mazilit (*détronat*)
 Să desparți a ta Domnie.
 De a noastră 'mpărăție?
 Că de mult ce ești avut
 Banii de aur ai hătut,
 Fără aș fi de mine témă,
 Fără vrea ca să'mi dai sémă?
 — De-am fost bun, rău, la Domnie,
 Dumnezeu singur o scie;
 De-am fost mare pe pământ,
 Iatăcum că nu mai sînt!
 — Constantine Brâncovene!
 Nu-mi grăi vorbe viclene.
 De îți-e milă de copii
 Și de vrei ca să mai fi,
 Lasă legea Creștinescă
 Și te dă 'n legea Turcescă.
 — Facă Dumnezeu ce vrea!
 Dar pe toți de ne-ți tăia
 Nu mă las de legea mea!
 Sultanul din foișor
 Dete semn lui Imbrohor. (*căpitan*).
 Doi gelași venea curând
 Săbiile fluturând,
 Și spre robii dăci mergea,
 Din coconii își alegea
 Pe cel mare și frumos,
 Și 'l pune pe scaun jos,
 Și cât pala răpezia,
 Capul iute 'l retezia!
 Brâncovenul greū ofta
 Și din gură cuvânta:
 «Dómne! fie 'n voia ta!»
 Cel gelași iarăși mergea

Și din doi își alegea
 Pe cel gingaș mijlociū
 Cu păr neted și gălbiiū
 Și pe scaun 'l pune
 Și capul îi răpunea!
 Brâncovenul greū ofta
 Și din suflet cuvânta:
 «Dómne! fie 'n voia ta!»
 Sultanul se minuna
 Și cu mila se 'ngâna:
 «Brâncovene Constantin
 Boer vechiū și Domn creștin!
 Trei coconii tu ai avut,
 Din trei doiți 'l-ai pierdut;
 Numai unul îți-a rămas!
 Cu zile de vrei să'l las,
 Lasă legea creștinescă
 Și te dă 'n legea Turcescă!
 — Mare 'l Domnul Dumnezeu!
 Creștin bun m'am născut eu,
 Creștin bun a muri vrei...
 Taci, drăguță, nu mai plânge
 Că inima mi se frânge.
 Taci și mori în legea ta
 Că tu ceru-ți căpăta!»
 Imbrohorul se 'ncrunta,
 Gelașii se 'nainta
 Și pe blândul copilaș,
 Dragul tatei fecioraș,
 La pământ 'l arunca
 Și zilele-și rădica.
 Brâncovenul greū ofta
 Și cu lacrimi cuvânta:
 «Dómne! fie voia ta!»
 Apoi el se 'ntuneca,
 Inima-și se despica,
 Pe copii se arunca,
 În boccia, îi săruta,
 Și turbând apoi striga:
 «Alelei! tâlhar! păgân!
 Alei! voi feciorii de câni
 Trei coconii ce am avut

Pe tustreŃ mi Ń-aŃŃ perdut!
 Dare-ar Domnul DumneŃeŃŃ
 Să fie pe gândul meŃ:
 Să vă ŃtergeŃŃ pe pămęnt
 Cum se Ńterg noriŃ la vęnt;
 Să n'aveŃŃ Ńloc de 'ngropat
 NicŃ copii de sęrutat!»
 TurciŃ crunt se oŃeria
 Ńi pe dęnsul tăbăria,
 Haine mândre 'i le rupea,
 Trupu-Ń de pele jupea,
 Pelea cu pae-q ămplea,

Pin noroiă o tăvălia,
 Ńi de-un paltin o lega
 Ńi rŃdęnd aŃa striga:
 «Brăncovene Constantin
 Ghiaur vechiŃ, ghiaur hain!
 (*necredincios*).

Cască ochiŃ a te uita
 De'ŃŃ cunosŃŃ tu pelea ta?
 — CăniŃ turbaŃŃ! TurciŃ, liptă rea!
 De'ŃŃ mânca Ńi carnea mea,
 Sę ŃtiŃŃ c'aŃŃ murit CreŃtin
 Brăncovęnul Constantin!»

(29) Un exemplu de cum protestaŃ vechiŃ boeriŃ RomâneŃŃ în contra abuzurilor, se găseŃce în următorul cântec istoric publicat de Constantin NegruŃi:

C Ă N T E C.

Caragea era un Domn (*fanariot*)
 Alt-fel prea de trębă om,
 NumăŃ Ńera cam prăda.
 BoieriŃ vędęnd aŃa,
 ŃŃ Ńicea: Măria ta!
 Cu paharul îndeseŃce
 Dar cu birul măŃ răreŃce.

Domnul la masă-Ń poŃtea
 Ńi cu cotnar ŃŃ cinstea,
 Până ce ŃŃ îmbăta.
 BoieriŃ când închina,
 ŃŃ Ńicea: Măria ta!
 Cu paharul îndeseŃce,
 Dar cu birul măŃ răreŃce.

El însă nu-Ń auŃia,
 Mânca, bea Ńi jăcuia,
 Ńi 'n sémă nu le băga.
 BoieriŃ se supęra,
 Ńi ŃŃ Ńicea: Măria ta!
 Cu paharul îndeseŃce,
 Dar cu birul măŃ răreŃce.

Într'o Ńi s'aŃŃ adunat
 Ńi-aŃŃ făcut între ei sfat,
 Când la divan Ń-a chema
 Pe norod a judeca,
 Să'ŃŃ Ńică: Măria ta!
 Cu paharul îndeseŃce,
 Dar cu birul măŃ răreŃce.

Domnul dacă a vędŃt
 Că de Ńagă s'a trecut,
 Ńi că vor a-l dărăma,
 Căci boieriŃ nu 'nceta
 A-ŃŃ Ńice: Măria ta!
 Cu paharul îndeseŃce,
 Dar cu birul măŃ răreŃce.

Fórte mult s'a mâniaŃ;
 Pe doiŃ din ei Ń-aŃŃ tăiat
 Ca doar de ei va scăpa,
 Ńi nu-Ń va măŃ asculta
 Ńicęndu-Ń: Măria ta!
 Cu paharul îndeseŃce
 Dar cu birul măŃ răreŃce.

Ei la mórte se ducea
Veseli, vorbea și rîdea
Frică nicî cum arêta,
Și 'n gura mare striga:
Ean auđi Măria ta!
Cu paharul îndeseșce,
Dar cu birul maî răseșce.

Spun că cum ȳ-aî omorît,
Pe loc domnul s'a căit,
Căcî îndată ce 'nopta,
Amêndoî i s'arêta
Și-ȳ dicea: Măria ta!
Cu paharul îndeseșce,
Dar cu birul maî răseșce.

Pe la schiturî, sehăstriî
Domnul a dat leturghiî
Ca doar ȳ va împêca;
Dar prin somn tot ȳ visa
ȳicêndu-ȳ: Măria ta!
Cu paharul îndeseșce,
Dar cu birul maî răseșce.

Neavênd nicî cum rîgaz,
De ciudă și de necaz,
Muri înălțimea sa.
Norodul îl îngropa
ȳicêndu-ȳ: Măria ta!
Cu paharul îndeseșce,
Dar cu birul maî răseșce. *)

(30) De la **Petru Major**, se păstrează scrierea intitulată:
Despre începutul Românilor din Dacia, din care estragem aici
ca model următorul pasagiü:

*Se adevereșce maî de parte, că partea cea maî mare a
Românilor nu aî eșit din Dacia peste Dunăre.*

«De veî lua aminte la împregiurările Dacieî, cele dupe
mórtea lui Traian, că adică Româniî prin desele incurse ale
vecinilor barbarî, se deprinsese a-ȳ primi la sine și a-ȳ suferi,
veî pricepe prea ușor, că Românilor din țilele lui Aurelian li
era cu mult maî ușor a primi pe barbarî în patria sa Dacia,
unde din moșile sêle cele mănöse aveaü cu ce le sta 'nainte,
de cât să rătăcêscă prin alte țeri, unde să fie têmpinați de
aceiași barbarî cu mult maî mare barbarie și cruđime.

---

*) Birurile și impozitele sunt datorite a se plăti de către toți cetățeniî orî
cărui Stat, pentru că numai prin ele se pot ține judecătóri, strejuitori, învăț-
tóri și alți funcționari publici, fără de care cetățeniî nu pot avea linisce și în-
lesnire spre a trăi în pace și a lucra cu spor. Dar când baniî publici se chel-
tuesc pentru chieful sêü lucruri de prisos, ca pe vremea Fanarioșilor, atunci
cetățeniî aü drept a reclama și a cere îndreptare.

Lor le era atâta mai ușor a suferi incursele barbarilor, cu cât e știut, că ei era într'aceleași născuți, crescuți și îmbătrâniți; apoi greutățile, cu carele s'au deprins ómenii din pruncie, le pórta tot-dea-una mai ușor.

Ba încă se crede de sigur, că barbarii aceia având de scop să se așeze în Dacia, o cruța pe acésta; pensru că, pe când se înturna din țerile mai depărtate, unde erau deprinși a face incurse, avea aci loc de repaos fără frică, și când se întempla de fugia de pe aiurea bătuti și alungați, aici își afla scutița și nutriméntul și tóte cele trebuinciose.

Drept aceea de și era Români, urii barbarilor, pentru că era Român, precum este urit barbarilor și până astăzi numele de Român, totuși pentru folósele cele multe carele le primia de la dênșii de multe ori, ca de la nisce ómeni, cari nu erau deprinși, ca barbarii, a face incurse într'alte țeri și a prăda, ci a lucra pământele și a-și păzi măestriile séle: de aceea aveau aplicare către dênșii. Au nu se află și în ziua de astăzi țera, care să coprindă mai multe popóre în sinul séu, și un popor din acestea să fie urit la tóte cele-l-alte, și cu tóte acestea pentru marele folos, ce l'au de la dênșul, să'l sufere prea bucuróse, așa cât, de ar voi unii din acel popor să părăsescă țera să nu' lase, ci să' l opréscă?

Urmézá dară, că cea mai mare parte a Românilor n'a eșit sub Aurelian din Dacia peste Dunăre. Nicí au rémas Români în Dacia numai prin munți, ci și la câmp și pe la șesuri. Acésta se cunósce de acolo, căci popórele, carele s'au strecurat prin Dacia, se ocupau numai cu prădăciunile țerilor vecine, iar nu cu lucrăciunea pământului. Decí dară aveau trebuință de Români la șesuri, și să lucreze pământele, ca așa să ajute familiile barbarilor, până când se aflau ei în țerile vecine la prădat. Așa au costat Români în Dacia cu Goții, cu Unii, cari alungară pe Goții, așa cu Gepizii și Avari, cari eșiră toți din Dacia și periră, topindu-se de razele culturei împărăției române, iar Români remaseră acolo nestrămutați în tóte timpurile, trăind cu dréptă ostenélă a mânelor séle....

Acésta o mărturisesce și scriitorul Ungur, Turotiü, carele de și are ură ne'mpăcată asupra Românilor, totuși scrie, dupe istoriciï vecï, în cronica sa partea I, cap. 17, că: «venind Atila, aü fugit tóte cele-l-alte popóre, iar Româniï nu s'aü mișcat din patrie-și, ci steteră pe loc.»

Româniï remași la șesurï, aü fost póte supuși barbarilor, ce ocupară țera, iar cei de la munți aü remas neatârnați, cari vedënd, că barbariï nu fac nicï un răü frașilor de pe la șesurï, aü trăit în pace cu ei, ba le-aü dat de multe orï și ajutor de arme și ostași. Români de aceștia aü fost aceia despre cariï ne spune notarul lui Bela la cap. 44, că aü dat ajutor lui Gladiü, principele român de la Tisa asupra Ungurilor. De aceï principï aü fost Menumorut la Maramureșiü, și Géliü la Ardél, despre care se va mai vorbi încă mai jos la locul sêu.»

(31) Georgiu Șincaï, aü fost primul Român carele aü scris la un loc pe la 1800 istoria Românilor de prin tóte părțile Dacieï, an cu an. El pentru acésta aü fost așa prigonit, în cât era silit să umble tot fugar, purtând manuscrisul sêu între pele și cămașă, pentru ca Unguriï să nu'l găsească și să'l arđă. Estragem aici următoriu pasagiü din acéstă scriere tipărită pentru prima óră la Iași în 1853, cu spesele Domnitoriuluï Grigorie Ghica:

«Anul 1446. Fiind acuma doï Craï încoronați în Ungaria, Ladislav VI și Vladislav I, partea lui Ladislav o prindea Nicolae Gara, ca mai de frunte, iară a lui Vladislav Ioann Huniadi și Fristachie..... despre cariï Cromer scrie, despre Vladislav I vorbind: «Pe Fristachie, și pe Huniadi fórte î-aü dăruit, și pe acela l'aü făcut Ban Croațieï, iar pe acesta Voevod Ardealuluï, apoi dupe pușin timp Castellan Timișóreï și Zevrinuluï. De atuncï aü început a se vesti Ioann Huniadi, pe carele și Corvin l'aü chiebat de pe satul în carele s'aü născut; căci mai 'nainte nu era vestit, fiind născut din mumă Grecóică

și tată Român. Uniî aŭ gândit că s'aŭ cioplit de Chesariul Sigismund. Țic uniî, că Hinedóra din marginea Ardealului s'ar fi zidit de dênsul, și de la dênsul s'aŭ și numit. Dupe aceea purtându-se vitejeste asupra Turcilor, general încă s'aŭ făcut de Vladislav.» Până aci Cromer despre Ioann Corvinul său Huniadi, dar rău se înșelă în două lucruri: ântêiŭ că ȝice a fi fost născut Ioann Huniadi din mumă Grecóică și tată Român; a doua că viséză a fi chiebată Hinedóra, care dupe Ungurie se ȝice Huniad (Hunjad), de pe numele lui Ioan Huniadi; căci nu orașul acela s'aŭ numit de la Ioann Huniadi, ci el însuși s'aŭ numit de pe numele orașului acela. Póte că cetățuica dintr'însul o aŭ zidit Ioann Corvinul. În cât este despre vița și sêmênța lui Ioann Huniadi, de cât carele măi vítéz, Coróna Ungariei n'aŭ avut sub sine, se scie că pismașiî némului Românesc de pe timpul lui Ioann Huniadi tot întru aceea s'aŭ silit, cum ar putea stinge vestea și lauda némului nostru celui Românesc. Drept aceea numai întru aceea își bătea capul, cum ar putea lua pe Ioann Corvinul de la Români, ca să'și înalțe némurile séle, care pe vremea aceea mult scăȝuse, iară acuma întru atâta s'aŭ stins, cât în țera Unguréscă puținî Ungurî diaoși se află, în Ardél de abia două séu trei familii (ȝic de cei măi luminați și măi puternici); ci stăpânesc acuma în Ungaria măi cu sémă Horvațiî, Toțiî și Nemțiî; în Ardeal Româniî cei corciți și Secuiî, cariî așa s'aŭ lătit cât în multe comitaturî măi ales în Ardel, nu se află boierî Ungurî de viță, fără numai Români și Secui, prăsiți într'însele prin căsătoriile lor cu Românele și Unguróicele. Anume ȝi-ași putea aici spune tóte familiile și cele din Ungaria, și cele din Ardeal, care nu sunt, ci numai se numesc pe sine Ungurî, dară încongiur perirea, care ni s'ar putea întêmpla din spunerea adevêrului. Una totuși nu o pot tăcea, adică: că Ungurîi cei vestiți măi 'nainte în tótă lumea, de atunci aŭ început a merge înapoi ca raciî, de când s'aŭ despărțit de Români, și s'aŭ însoțit cu alte némuri.»

(32) **Ioan Cichindel**, aŭ scris mai multe fabule și învățături morale, care avură atâta lucrare asupra minții poporului, încât d-nu Christescu în auto-biografia sa, tipărită la București în 1873, ni spune că, fiu de popor născut și crescut în o pădure, s'aŭ deșteptat pe la începutul secolului acestuia numai prin citirea fabulelor lui Cichindel.

(33) **Mihail Cogălniceanu**, aŭ făcut cunoscută istoria Românilor publicând, pentru prima oară la 1852, toate letopisițiile naționale, din care punem aici ca model următoarele:

DIN INTRODUCERE.

«Nădăjduesc ca prin publicarea cronicilor Moldaviei, contribuind la desvoltarea patriotismului, voiŭ contribui tot odată și la părăsirea utopiilor care pe mulți aŭ înșelat până acum, făcându'ŭ a crede că triumful naționalității stă în cel puțin a o compromita. Țera noastră nu prin grabnice și sgomotose schimbări se poate ridica. Reformele blânde și graduale, îmbunătățirile serioase, respândirea instrucțiunei publice, respectarea dritului tuturor claselor, îndreptarea moravurilor în familii, întărirea, statornicirea, și respectarea puterei ocârmuitoare, ca organ al legii, aceste sunt singurele elemente de regenerație pentru noi. Orî ce schimbare silnică, orî ce prefacere nepractică nu pot să ne fie de cât fatale. Când revoluțiile încep, civilizația încetază; resboiul nici odată n'aŭ făcut de cât a mistui rodirile semănate în timpul păcei.

Gândul meu este gros de toate aceste priviri; ași dori să rump vălul ce ascunde viitorul patriei mele; ași dori să fiu măcar un minut pe tripodul Pitiei, și să prorocesc țerii, și nației mele sôrtele cele mai aurite.

În tot chipul să nu ne speriăm, de cât când vom părăsi totă țintirea spre bine și progres pacinic, și vom sta cu brațele încrucișate, creșdând că tot este pierdut. În noi, este ceva tare, puternic, providențial, care ne-aŭ apărat, în nisce epoce

când aŭ căduť imperiŭ mult mai sdravene. Consciința națională este încă vergură; cója singură 'ŷ este îmbătrênită. Existența unui popor este un lung an, cum a ȓis un scriitor frances, care ŷi el are dilele séle de pâclă ŷi de lumină strălucitoare, timpurile séle de amorțelă ŷi de mănóse secerișurŷ. Să nu uităm că patru secolŷ de sclavie aŭ apăsát asupra Greciei, fără ca să póťá smulge din inima fiilor ei acea antică naționalitate, pe care paloșul lui Mahomet al doilea amerința de a o stinge pentru deapururea.

Asemenea înalte considerații, întêmplările timpurilor trecute, adică istoria, ni le póte însufla mai cu ușurință. Intr'o epocă ca a noastră plină de tóte decepțiile, în care spiritele atât de mult lucréză ŷi inimile atât de viu simțesc nevoile unei credinți, ce hrană putem să avem mai îndestulătoare pentru nerăbdările noastre de cât cultul țerei noastre? Cetindu'ŷ istoria am avea mai multă ispită prin trecut, am prețui mai mult prezentul, ŷi am spera mai mult de la viitor; căci analele noastre ne-ar arêta vederat că providența nicŷ odată nu ne aŷ lipsit, ŷi că părinții noștri, de ŷi aŷ avut greutăți ŷi pedici pe eare noi nu le vom întêlni, ei nicŷ o dinióră n'aŷ desnădăjduit de dênșiŷ ŷi de țera lor.»

Resboiul lui Stefan Vodă cu Matias Craiul Unguresc dupe letopisițiul scris de Vornicul Urechie.

«Matias Craiul Unguresc, bizuindu-se puteriŷ séle ŷi meșteșuguluŷ său, cu care pe mulți din veciniŷ săŷi ŷ-aŷ surpat ŷi ŷ-aŷ supus, carele de multe ori resboie făcea cu Turciŷ, ŷi cu noroc isbânda, neavênd nicŷ o pricină dréptă asupra lui Stefan Vodă, ce numai ca să'l pue să fie supt ascultarea lui, ca să'șŷi fie cuvêntul deplin, când de multe ori se lăuda Matias Craiul, că câte resboie face Stefan Vodă, tóte cu puterea lui le face, ŷi de subt ascultarea lui face isbândă; ŷi vrând de ce se lăudară, ca să arate că'ŷ adevêrat, aŷ trimis solŷ, la Stefan Vodă să i se închine. Eară Stefan n'aŷ primit. Decŷ vêdênd

Matias Craiul voinicia lui Stefan Vodă că nu o poate supune
aŭ strâns multă oste a sa; și ajutor luând de la alții, aŭ pur-
ces în anul 6975, și aŭ eșit în Moldova, și ȕicea că cu cale
merge să ducă la scaun în Moldavia domn pe Petru Vodă.
Și aŭ eșit la Trotuș Noembre 19; de acolo aŭ mers la Ro-
man Noembre 29, și acolo s'aŭ odihnit până a șeptea ȕi pră-
dând și jăcuind. Iar a opta ȕi Decembre în 7 aŭ aprins têt-
gul Romanul, și aŭ purces spre Sucéva să apuce scaunul. Și
mai apoï socoti să nu rămâe vre un unghiŭ nepipăit de dên-
sul, aŭ lăsat calea despre Sucéva, unde 'l aștepta Stefan Vodă
și aŭ luat spre Bae, unde aŭ sosit luni Decembre 14; și acolo
la Bae cum nu vrea avea nicı o grije, de nicı o parte, 'și
lăsă ostea fără nicı o paȕă, la băutři și la jacurı. De care lu-
cru avênd Stefan Vodă scire, și prinȕend limbă marți Decem-
bre 15, aŭ aprins têtgul asupra lor, când ei era fără de nicı
o grijă; și fiind ei beți i-aŭ lovit Stefan Vodă cu ostea toc-
mită în revărsatul ȕorilor, de aŭ făcut multă mörte și perire
în Ungurı; că ei nefiind tocmiți de resboiŭ, nimica de arme
nu s'aŭ apucat ci de fugă. Nicı cu fuga putură scăpa, că fiind
nopte de nu scia încotro vor face, în tóte părțile rătăcea.
Decı 'i vêna țeraniı în zévóie și prin munți, unde vro 12,000
periți s'aŭ aflat. Mai apoï și singur Craiŭ, rănit de segétă
fórté rêu, abia aŭ hălăduit prin poteci, de aŭ eșit la Ardeal.
Așa norocesce Dumneȕeŭ pe cei mândri și falnici, pentru că
arată lucrurile omenescı, cât sunt de fragete, și neadevërate;
că Dumneȕeŭ nu în mulți ci în puțini arată puterea sa, că
nime să nu se nădăjduiescă în puterea sa, ci întru Dumneȕeŭ
să'ı fie nădejdea, nici fără cale resboie să facă, că Dumneȕeŭ
celor mândri se pune împotrivă.»

(34) **Vasile Alexandri**, aŭ publicat pentru prima óre
Doinele séu cântările populare ale Românilor, din care repro-
ducem și noi aici următóarele bucăți, cari presintă tradițiu-
nile păstrate despre modul de viețuire a Românilor din vre-
mea vechie.

ERCULEAN

SAŪ

Împărțirea Daciei în trei părți. *)

Plecat-aŭ în ȝlorŭ
Treŭ surorŭ la florŭ.
Sora cea maŭ mare
S'a dus în spre mare,
Sora cea mezină
Pe mal, în grădină,
Sora cea maŭ mică
Și maŭ selbăȝică
S'a dus, mări, dus
Pe Cerna în sus.
Iar în urma lor
Mulȝi voŭnicŭ cu dor
S'aŭ luat cântând
Ș'aŭ venit plângând.
Iată-un Căpitan

Căpitan Rîmlean,
Că mi se ivesce
Pe mal se opresce,
Cu Cerna grătesce:
•Nerŭ limpezie
Staŭ de'mŭ spune mie
Despre treŭ surorŭ
Plecate din ȝlorŭ.
— Sora cea maŭ mare
S'a dus către mare
Pe Dunărea 'n jos
La un plaiŭ frumos;
Sora cea mezină
S'a dus din grădină
Peste nouă munȝi,

*) Mă unesc cu d-nu Alexandri în ceea ce spune că acest cântec aŭ urmat a fi compus la ocaziunea înfiinȝării băilor de la Mehadia. Sunt însă de părere că acesta nu s'aŭ făcutŭ pentru prima lorŭ deschidere de către vechiŭ Romanŭ, ci numai la o redeschidere a acelorŭ băŭ mai târziu spre secolul XII, căcŭ numai pe atunci Dacia nu maŭ era una, ci treŭ dupe cum sună cântecul. Numai dupe o așa trecere de timp se pôte înȝelege necunoscinȝa unuŭ căpitan Rîmlean despre sorta Dacieŭ și întrebările pline de nesciinȝă ce face asudra surorilor. Erculean pôte fi dar și numai unul din căpitanii veniȝi de la Genova în secolul XI și care pentru Romanŭ era socotit tot ca Rîmlean, dupe cum sciaŭ că era toȝi Italianŭ, pe când Dacia se despărȝise de Roma în secolul III. Este de observat apoi că cântecul acesta descrie două timpuri, adică două situaȝiuni deosebite pentru cele treŭ provincii surorŭ așa la început, în ȝlorŭ, adică sub Traian séu Aurelian, *Sora cea mare (Moldavia)* s'aŭ dus către marea (Négră); *Sora mezină (Muntenia)* aŭ ramas pe malul Dunărei în grădină. *Sora cea maŭ mică și maŭ selbăȝică (Transilvania)*, s'aŭ dus pe apa Cernei în sus spre Carpaȝi. La versul 23 însă sora cea maŭ mare și cea maŭ mică, se găsesc tot pe loc, una plângând la stâncă și alta la un plaiŭ frumos; dar *sora cea mezină s'a dus din grădină peste nouă munȝi în codri cărunȝi*. Așa dară, barbarii năvăliseră deja în mod de a face să pribegiéscă Româniŭ din Muntenia peste munȝi și codri din Transilvania. Poesia acesta trebuie să fie făcută dar, în urma năvălirilor barbare, dar maŭ nainte de Radu Negru.

În codri cărunți.
Sora cea mai mică
Și cea selbățică
Plânge colo 'n stâncă
La umbră adâncă.»
Ercul Erculean,
Căpitan Rîmlean
Își răpede calul
De restună malul,
Ș'ajunge 'ntr'un sbor
La stâncă cu dor.
«Eș'i, fată, din pîtră
Să te ved odată !
— Cum să 'ea din pîtră
Că sunt gôlă tótă
Și mă tem de sôre...
Nu m'a sôrbe ôre ?
— Se n'af nicî o frică,
Fată selbățică,
Că te-oiu lua 'n braț
Să mai prinđi la viață,
Și te-oiu coperi
Și mi te-oiu feri
De vînt și de sôre,
De-a lor sărutare.
— Bădiță, bădiță,
De'î sunt drăguliță,
Soție de vreî
De vreî să mă ieî,
Mă scôte din stâncă,

Din umbră adâncă,
Să'î es la lumină
Cu inima plină.»
Ercul Erculean,
Căpitan Rîmlean
Calcă peste pîtră
Și iată că 'n dată
Lumeî se arată
O dalbă de fată
Albă, gôlă tótă,
Vie și frumôsă,
Dulce, recorôsă,
Cu pîr aurit,
Pe umerî leit.
Cât o și zăresce
Sôrele s'opresce,
Și fațaî s'aprinde
Și rața-î se 'ntinde
Ca un sărutat
Lung și înfocat.
Iar cel Erculean
Căpitan Rîmlean
Mî-o apucă 'n braț
De prinde la vieță,
Mî-o strînge la pept
Ș'o légănă 'ncet;
Și-î face 'n recôre
Depart de sôre
Cuîb de floricele
Crescute la stele,

ȘALGA VĒDUVA SAŪ FEMEIA ROMANĂ.

Sus pe malul Dunărei
La perdôea cu căni rei
A Șalghiî a vădanei
Este-o turmă de cărlanî
Păscută de opt ciobanî;
Turma Șalghiî cea frumôsă
Ca Șoimul de inimôsă.

La perdea 'n međul nopței
Nemerit-ăî haiduceî;
Nemerit-ăî, năvălit-ăî,
Paloșele zinghenit-ăî,
Pe ciobanî legatu-mî-ăî,
Dulăî 'mpnșcatu-i-ăî.
Iar pe baciul cel mai mare

Îl fereca și mai tare
Cu cotele la spinare
De striga că rău îl dore :
«Căpitan Caracatuț
Vătășel peste haiduț!
Peste cincî-sute și cincî
Tot haiduț de ceî voinicî.
De-ai făcut vr'o dată bine,
Fă-ți o milă și cu mine
Și'mî deslégă brațele,
Rău mă dor sêrmanele!»
Căpitanul se 'mblânzia,
Brațele i le slobozia.
Iară baciul cum scăpa,
Mâna 'n sînu-și o băga
Bucium de aur căta,
Și de trei orî buciuma,
Văile se resuna,
Frunzele se clătina,
Șalga 'n somnu-î l'aușia,
Din somn Șalga se treșia,
La sócră-sa se ducea
Și din gură așa-î țicea :
«Maică, măiculița mea!
N'aușii tu buciumānd
Și văile resunând?
Nu știi, maică ciobaniî
Rătăcit-ai cărlaniî,
Orî drumul ai rătăcit,
Orî haiduț i-ai năvălit?»
Baba sócră răspundea :
«Mergî te culcă fata mea,
De ciobaniî nu te 'ngrijia,
C'asa buciium ei cu dor
Când le-î dor de casa lór.»
Sócră bine nu sfêrșia,
Șalga iar că aușia
Glas de buciium resunând,
Pân' în suflet rêsbatând.
«Hei! copii, copii argați!
Somnul dulce voi lăsați
Ș'un cal iute'mî înșăuați,

Puneți șaua bărbătesce,
Să încalec voinicesce.»
Ea pe cal se arunca
Și spre Dunăre-alerga
Haulind și chiuind,
Buzduganul învêrtind.
Cât haiduț o zăria
Loc de fugă nu găsia,
Iară Șalga 'î urmăria
Și din gură-așa răcnia :
«Ean aștêpt' aștêpt' aștêptî
Să luptăm la luptă drêptă
Căpitan Caracatuț,
Vătășel peste haiduț,
Peste cincî-sute și cincî
Tot haiduț de ceî voinicî!
Stăi pe loc să ne 'ntêlnim
Două vorbe să grăim
Și 'n arme să ne lovim,
Că mă giur pe Dumneșeu!
Să te 'nvêț eu, fêtu meu,
Cum se lęgă ciobaniî,
Cum se pradă cărlaniî.»
Căpitan Caracatuț
Cetaș mare de haiduț
Se ducea, ducea, ducea,
Nici capul nu-și întorcea.
Șalga-î icî, Șalga-î colea,
Capul din fugă-î tăia!
Capu 'n urmă remănea,
Trupu 'nainte fugia,
Sângele pîrțu curgea,
Drumul roș că se făcea!
. . . . .
Ci-că, mări de pe-atuncî,
Când vinu cete de haiduț,
Drumul lor nici că greșescî,
Nici că, deșu mai nimerescî,
La perdéoa cu câni reș
A Șalgăi a vêdanei,
De pe malul Dunărei.

MIHUL VOINICUL SAŪ BĂRBATUL ROMAN.

I

La délul Bărbat,
 Pe drumul săpat,
 Merge haulind,
 Merge chiuind,
 Mihi copilaş
 Mîndru Păunaş,
 Păunaş de frunte,
 Copilaş de munte.
 Merge el cîntînd,
 Codrii dismierdînd
 Din cobuz de os
 Ce sună frumos.
 Merge cel voinic
 Pe-un murguşor mic
 Prin meşul nopţii,
 Prin codrul Herţii.
 Mult e frunza dêsă,
 Nóptea 'ntunecósă.
 Şi calea petrósă!
 Dar când se urca
 Şi murgul călca
 Pétra scăpăra,
 Nóptea lumina
 Nóptea ca şioa.
 Merge, mări, merge,
 Ş'urma li se sterge
 Printre frunzi căđute
 Pe cărări perdute.
 Merge tot mereu
 Voinicelul meu
 Din frunze pocnind,
 Codrii vechi trezind
 Şi mereu grăind:
 •Ha! murgule, ha!,
 Pe cóstă pe plăi.
 Ce laşi tu drumul
 Ş'apucî colnicul?

Orî zéoa te-apasă,
 Orî şaua te 'ndésă,
 Orî frîul cu fluturî,
 Orî scumpele rafturî,
 Orî armele mele
 Ce lucesc ca stele,
 De ducî aşa greú
 Trupuşorul meu?
 — Zéoa nu mă 'ndésă
 Şaua nu m'apasă,
 Frîul nu mă strînge
 Chinga nu mă frînge,
 Dar ce mă apasă
 Şi 'n drum nu mă lasă.
 Că s'ajinú pe-aicî
 Patru-şecî şi cincî,
 Cincî-şecî fără cincî
 De haiducî Levinî
 Duşî de la părinî
 De când erau micî
 La codru 'n poticî.
 Ş'acum se găsescú
 La valea adâncă,
 La muchie de stîncă
 La des paltiniş,
 Mărunt aluniş;
 La masa de petró,
 În patru crăpată,
 Cu sîrmă legată,
 Cu slove săpată,
 Cu slove de carte
 Cu aur sufflate.
 Iar la masă şade
 Gata să te prade
 Ianuş Ungurén
 Vechiul hoşoman,
 Cu barba sburlită,

De rele 'nvechită,
 Până 'n brîu lungită,
 Cu brîu 'nvelită.
 El are, măi frate,
 Săbiŭ lungŭ și late
 Durdă ghintuită,
 Inimă-oțelită.
 Și maŭ are încă
 Pe 'mpregiur de stîncă
 Voiniceŭ Levinŭŭ
 Cu armele 'n dinŭŭ.
 Feciorŭ bunŭ de mînă,
 Căliŭŭ, tarŭ de vînă.
 Flăcăŭ groșŭ în cefă
 Voinicŭ făr' de lăfă!
 Cu chivere nalte
 Cu coșile late
 Lăsate pe spate.
 Ei te-or auzi
 Și s'or răpeși,
 Și amar de tine
 Și amar de mine!
 — Haŭ murgule, haŭ
 Pe cóstă de plaŭ
 Lasă colnicul
 Ș'apucă drumul
 Că eșŭ cu Mihul!
 Lasă în urmă-șŭ témă
 Că te iaŭ pe sémă
 Istor brațe gróse,
 Gróse și vênóse;
 Și istuŭ pept lat,
 Lat și 'nfășurat;
 Istuŭ păloșel
 Cu buza de-oțel.
Unguru'ŭ fâlos
Nu'ŭ primejdios;
 Gura luŭ e mare
 Dar nu mușcă tare.
 Căŭ sunt ei? cincŭ-șecŭ,
 Șése-șecŭ, opt-șecŭ.
 O sută ș'o mie?

Ease 'n cale'mŭ, vie,
 Dacă vreu să scie
 Cine e Mihul
 Mihul Romănul!»
 Murgul ca gândul
 Lasă colnicul
 Ș'apucă drumul.
 «Haŭ Murgule, haŭ,
 Pe cóstă de plaŭ
 La poéna grasă,
 Dumbraua frumóasă
 Cu érbă 'nverșită,
 Cu florŭ înflorită!»

II

Eată 'n codru, eată,
 Că Ianușŭ de-o-dată
 Cum benchetuesce
 Și se veselesce
 Stă, mereminesce, (*are grijă*)
 Pe gândurŭ pornesce;
 Că din când în când
 Aude sunând
 Codriŭ resbătënd
 Un mândru cântic,
 Cântic de voinic
 Ș'un glas de cobuz
 Dulce la auză,
 De cobuz de os
 Ce sună duios.
 Și iată, și iată
 Că Ianușŭ de-o-dată
 Tresare și sare
 Și țice 'n glas mare.
 «Voŭ vitejilor
 Haraminilor! (*ómenŭ de arme*)
 Ian' staŭ s'ascultaŭŭ
 Ș'armele-apucaŭŭ,
 Că eŭ cam auz
 Un glas de cobuz
 Printre frunzi sunând
 Codriŭ desmerdând.

Deci voi să grăbiți,
Curând vă porniți
Să-ți eșiți în cale
Pe deal și pe vale,
La pod la hârțop,
La luncă de plop,
La potica strîmtă,
La cărarea frîntă,
La fântâna lina,
Cu apă pușină.
De-a fi vr'un vitez
Cu flori pe obraz
Să nu mi'l stricați
Ci să mi'l legați.
De ă vre-un fermecat,
De mueri stricat,
O palmă să'ți dați,
Drumul să'ți lăsați! »
Ungurii pornesc
Și calea-îi opresc.
Ear cât îi zăreșce
Mihu li grăeșce :
« Voi voinicilor
Mogîrlanilor,
Cine v'au mînat
Capul v'au mîncat ! »
Și nici că sfârșeșce,
La harță porneșce
Și se învêrteșce
Toți îi risipeșce.
Apoi iar purcede
Prin cel codru verde.
Murgul se urca
Și când el călca,
Peatra scăpăra,
Nóptea lumina
Nóptea ca ziua.
Ianuși cum îl vede
Din loc se repede :
« Voi Vitejilor,
Haraminilor !
Dați cu lăncile,

Dați cu flintele.
— Lăsați flintele
Lăsați lăncile
Voi, Voinicilor
Mogîrlanilor !
Că eă Mihu sunt,
Și vreă se vê cânt
Un mândru cântic
Cântic de voinic
Cum n'ați aușit
Cât veac ați trăit. »

III

Eată, mări, eată
Că Mihu de-o-dată
Incepe pe loc
A țice cu foc,
Începe ușor
A țice cu dor
Un cântic duios
Atât de frumos,
Munșii că resun,
Șoimii se adun,
Codrii se trezesc,
Frunzele șoptesc,
Stelele clipesc
Și 'n cale s'opresc !
Ear Ungurii mult
Cu drag îl ascult,
Și Ianuși îndată
Ca ne altă dată
Glasu'și îmblânzește,
Mihuluț grăește,
La masă 'l poștește :
« Vin' tu Mihule,
Vin' voinicile
Să benchetuim
Și să veselim.
Ș'apoi amêndoi
Ne-om lupta noi doi.
Ei cu toți s'adun
La masă se pun

Și benchetuesc
Și se veselesc
Ploscele ciocnesc,
Veseli chiuesc.
Dar când aș sfârșit
De benchetuit,
Masă de-ospătat,
Vinul de gustat,
Ianuș Ungurean,
Mihul Moldovean
De-o parte se duc,
La luptă s'apuc.
Cruntă-î lupta lor
Că e pe omor.
Cine c'a pica
Nu s'a mai scula!
Ear Ungurii toși
Luî Ianuș nepoși
Staî de mi-î privesc
Cum mi se 'nvărtesc,
Cum mi se smucesc
Cum mi se trântesc
Ca doî smei, ca leî,
Ca leî paraleî.
Eată, mări, eată
Că Mihul de-odată
În loc se opresce,
Pe Ianuș suceșce,
Sus îl opintesc
Jos încă 'l isbesce
Și 'ngenuchî îl pune
Și capu-î repune,
Ear Ungurii toși
Luî Ianuș nepoși,
Staî încremeniși
De mörte îngroziși.
Mihul mi-î trezesce
Ș'ast-fel li grăesce:
«Voî, copiiiilor
Mogîrlanilor!
Cară s'a afla
De va ridica

Buzduganul meü
Cât este de greü,
Durdulița mea
Cât este de grea
Și zealele mele
Cât îmi sunt de grele,
Acela să vie
Cu mine 'nfrăție
Ca să vitejescă
Numele să 'î crească!
Ungurii se 'ntrec
La pământ se plec
Și 'n zadar se 'ncerc!
Nici unul nu pöte
Să ridice 'n spate
Armele culcate
Cu-aur îmbrăcate
Cu fer ferecate
«Voî mișeilor
Mogîrlanilor!
Codrul mi-l lăsașî,
Jugul apucașî
Că nu sunteșî voî,
Nu sunteșî ca noî
Ömenî de mândrie
Bunî de vitejie,
Ci ömenî de glötă
Bunî de sapă lată.»
Și cum țice 'ndată
Mihul cel voinic
Cu degetul mic
Armele 'șî ridică,
Plăcă pe potică
Cu murgul voios
Prin codrul frunzos.
Și 'n urmă-î vuesce
Codrul clocotesce
De-un mândru cântic
Cântic de voinic,
De-un glas de cobuz
Dulce la auz,
De çobuz de os
Ce sună frumos!

TOMA A LUÎ MOȘ SAŨ ROMÂNUL LA BĂTRÂNEȚE.

Departe, frate, departe,
Departe și nicî prea fôrte,
Sus, pe șesul Nistrului,
Pe pămîntul Turcului;
Colo 'n zarea celor culmî,
La grôpa cu cei cincî ulmî
Ce resar dintr'o tulpină
Ca cincî frați de la o numă,
Ședea Toma a lui Moș,
Boer din țera de jos;
Ședea Toma cel vestit
Lângă murgu-î priponit,
Cu țerușul de argint
Bătut în negrul pămînt;
Și pe ertă cum ședea
Mândră masășî întindea
Și tot bea și veselea
Și din gură-așa dicea:
«Închinare-așî și n'am cuî;
Închinare-așî murgului,
Dar mi-î murgul cam nebun
Și de fugă numai bun;
Închinare-așî armelor,
Armelor surorilor,
Dar și ele 's lemne secî;
Lemne secî, oțele recî!
Închina-voiî ulmilor
Urieșî culmilor,
Că sunt gata se'mî respunzî
Cu frémăt voios de frunză,
Și 'n văzduch s'or clătina
Și mie s'or închina!
Eată, mări, cum grăia
Că 'n departe auđia
Un nechez ce nechesa
Și se tot apropia.
Toma 'n cet mi se scula,
Peste cîmpurî se uita

Și zăria un hoțoman
Pe-un cal negru Dobrogean,
Un cal sprinten voinicesc...
Plătea cât un cal domnesc.
Hoțomanul nalt, pletos,
Cum e un ștejar frunzos,
Era Manea cel spătos
Cu cojoc mare, mișos,
Cu cojoc întors pe dos,
Și cu ghioga nestrugită,
Numai din topor cioplită.
El la Toma 'ncet venia
Și din gură așa 'î grăia:
— Aleî! Toma a lui Moș
Boer din țera de jos,
Ce ne calcî moșiele,
Și ne stricî fînețele!»
Boer Toma a lui Moș
Îî da plosca cu vin roș:
— Să trăescî, Mane fârtate!
Dăți mânia dupe spate
Ca să bem în giuμέtate.»
Manea cu stînga lua,
Cu drepta se înarma,
Paloșul din sin scotea
Și așa bine'î învêrtea
Ș'asa bine mi-l chitea
Că pe Toma mi-l tăia
Pe la furca peptului,
La încinsul brîului
Đ'asupra buricului
Unde-î greu voinicului.
Toma crunt se oțeria...
Manea 'n scrărî se 'nțepenia
Dos la fugă și punia.
«Aleleî! fecior de lele!
Căcî răpișî țiele mele!
De te-așî prinde 'n mâna mea

Dile tu n'ăi măi avea! »
 Și cum sta de cuvânta
 Mașile și le-aduna,
 În coșurî și le băga,
 Pe d'asupra se 'ncingia
 Și la murgu-î se ducea
 Și cu murgu-așa grăia
 «— Aleleî! murguleț mic,
 Aleî! dragul meî voinic!
 De-ăi putea la bătrânețe
 Cum puteaî la tinerețe! »
 Murgul ochi'șî aprindea,
 Nechezea și răspundea:
 «— Iată cōma saî pe mine
 Și de-acum te ține bine
 Se'î arēt la bătrânețe
 Ce-am plătit la tinerețe! »
 Toma iute 'ncălica,
 Dupe Manea se lua
 Și mereū, mereū striga:
 «Aleleî! murgulețî mec,
 Aleî! murgul meî voinic,
 Așternete drumulū
 Ca și iarba cāmpulū
 La suflarea vântulū! »
 Murgul mic se așternea,
 Manea 'n lăturî că săria,
 Toma turba și răcnea:
 «Tăiatu m'ăi tîlhăresce,
 Fugitu-mi-ăi mișelesce
 De te-așî prinde 'n mâna mea

Dile tu n'ăi măi avea.
 Stăî pe loc să ne 'ntălnim
 Două vorbe să grăim,
 Două vorbe oțelite
 Cu paloșile grăite! »
 Manea 'n lăturî tot fugia
 Iară Toma 'l ajungia
 Ș'așa bine mi-l chitia
 Că din fuga mi-î tăia
 Giumătate-a trupulū
 Cu trei cōste a negrulū
 Manea 'n două, jos cădea,
 Toma murgulū, țicea:
 «Aleleî! murgulețî mic,
 Aleî! dragul meî voinic!
 Ochiî mi se painginesc.
 Te grăbesce-alérgă, fugî
 Și ca gândul se mă ducî
 Colo 'n zarea celor culmî,
 La gropana cu cincî ulmî,
 Că eū murgule-oîū muri
 Pe tine n'oi măi sări!
 Iar când sufletul mi-oîū de,
 Când nu te-oîū măi desmerda,
 Din copită să-î faci sapă
 Lângă ulmî -să-mî faci o grōpă
 Și cu dinîî să m'apucî,
 În tainiță să mă-aruncî.
 Ulmî că s'or clătina,
 Frunza că s'a scutura,
 Trupul că mi a astupa! »

MOGOȘ VORNICUL SAŪ RUDELE ROMANULŪ.

În oraș la Bucurescî
 Tot să stai și să priveascî
 Pe ceî șapte voiniceî
 Mândri pușorî de zmeî,
 Șapte frașî ca șapte brazî
 Toșî de-ăî luî Mogoș cumnașî.

Eî în capul podulū
 În fruntea norodulū
 Aștepta pe sora lor
 Și pe mândru-î soșior,
 Mogoș vornicul bogat
 Ce glumește ne'ncetat.

Ei la umbră se culca,
Bea voios și ospăta,
Cu ploscuța închina
De cincî vedre ș'o oca,
Vadra Țarigradului
Mēsna 'mpēratului.
Iar fratele cel mai mare,
(Că-î mai mare ninte n'are)
Pe drum ochi 'șî alerga
Și cu glas dogit striga :
«Zărișî voi ce zăresc eū ?
Iată vine ca un zmeū,
Vine Mogoș vornicul,
Călare pe galbinul.»
Frașî toșî mi se scula,
Peste câmpuri se uita,
Și vedea, mări, vedea
Cum venia Mogoș venia :
«Bună đioa, șēpte frașî,
Șēpte frașî ca șēpte brazî !
— Bun sosit, frate cumnate,
Ai venit pe ne-așteptate.
Dar unde 'șî-e sođiōra ?
Ce ne-aî făcut soriōra ?
Orî pōte -c'aî și uitat
Către noi că te-aî legat
Când pe Stanca ne-aî luat
S'o aducî la frăđiorî
Pe iernă de poē orî,
Că's mai multe serbătořî ;
Pe vēră de patru orî
Că's mai multe lucrătořî ?
— Ba, măî frăđî, eū n'am uitat
Către voi că m'am legat,
Și cu Stanca am plecat
S'o aduc la desfătat,
Dar în drumul părăsit
Turcî, Tătarî ne-aū întēlnit,
Și pe Stanca mî aū răpit.
— Pe Stāncușa ne-aū răpit
Și tu, Mogoș, aî fugit ?
Cu ceî furî nu te-aî luptat,

Dupe ei nu te-aî luat
Nouē ani se-î tot alungî
Și cu mōrtea se-î ajungî ?
Morî dar, căne blestemat !
Că ție nu ți-aū fost dat
Ca se fiî vrednic cumnat
Cu-aî Stāncușei șēpte frașî,
Șēpte frașî ca șēpte brazî !»
Și cu toșî crunt turba
Paloșele ridica.
Iar fratele cel mai mare
(Că-î mai mare minte n'are)
Paloșul mi-l învērtea,
În Mogoș îl asvērlea
Dar nicî că mi-l nemerea.
Paloșu 'n vēnt vîjția,
De-un zid mare se lovia,
Și 'nderept se întorcea,
Lāngă Mogoș de cădea,
Și 'n pāmēnt se îngropa
Și până 'n mănunchî intra.
Iar fratele cel mai mic
(Că-î mai mic, e mai voinic)
Paloșul mi-l învērtea,
În Mogoș îl asvērlea.
Și prin inimă'l junghia !
Când de-odată ce vedea,
Ce vedea și nu credea ?
O telēgă zugrăvită,
Pe din întru poleită
Cu doî-spre-ce telegarî
Telegarî cu cōme marî,
Și 'n telēgă sora lor
Înflorind ca un bujor !
«Bună đioa, frașî mei,
Șēpte pușořî de zmeî !
Dar unde vi 'șî cumnatul ?
Ce mi-așî făcut bărbatul ?
— L'am trimis în îad de-a drept
Cu șēpte paloșe 'n pept,
Că nu-î vrednic să trăiescă
Și cu noi să se rudescă,

Cine 'n 6rdă p6g6nesc6
Nu scie s6 vitejesc6
Și nevasta s6-șî p6zesc6!
— Vał de mine! ce așî făcut?
Vał de vof! n'așî priceput
Cum c6 Mogoș a glumit
C6nd de mine v'a gr6it? »
Bine vorba nu sf6rșea,

Lacr6mi din ochi îi eșea,
L6ng6 Mogoș ea c6dea
Cu brațele 'l coprindea
Îl bocia, îl desmerda
Apoi sufletul și-l da
În cap6tul podului,
În ochii norodului!

MOVILA LUİ BURCEL SAŪ PLUGARUL ROM6N.

Într'o 6i de serb6t6re,
Într'o 6i cu m6ndrul s6re
Care lumea 'nveselea
Și cu aur o 'nvelea.
Iat6 m6ri se ivea,
C6 alt s6re streluca
Domnul Stefan cel vestit,
Domnul cel nebiruit!
El pe cal inc6leca
Și cu mulșî voinicŭ pleca
De la scara curșei lui
La biseric6 'n Vasluŭ.
Clopoțele resuna,
St6gurile i-se 'nchina.
Arm6sariŭ spumega,
Frŭiele și-le mușca,
Iar poporul tot striga:
«S6 tr6escŭ M6ria ta!»
C6nd apr6pe de intrare
Ce s'aude 'n dep6rtare?
Glas de om chinund tare:
«Haŭ, ho, ŭa, ho, Bourean
Trage brazd6 pe t6pșan.»
Stefan vod6 se oprea
Și din gur6-așa gr6ia:
«Audiŭ-așî, audiŭ
Glas de Rom6n nec6jit?
Într'o clip6 s6'l g6siŭ,
Și cu el aici s6 fiŭ.»

Cinci panșiri se alegea,
Pe Vasluŭ în sus mergea
P6n' z6rea într'o movil6
Un Rom6n ar6nd în sil6
Și movila brezduind
Și din gur6 chinund:
«Haŭ, ho, ŭa, ho, Bourean,
Trage brazd6 pe t6pșan!»
Ceŭ panșiri desc6leca
Pe Rom6n îl fereca,
La Vasluŭ îl aducea
Și la Domnul mi-l ducea:
«M6ŭ Rom6ne, s6 n'aŭ t6m6,
Spune nou6 cum te chiam6?
— T6m6 n'am c6 sunt Rom6n!
T6m6 n'am c6 'mŭ-eșŭ st6p6n!
Tu eșŭ Stefan Domu cel mare
C6re 'n lume s6m6n n'are,
Și eŭ sunt Șoiman Burcel
Pușor de voinicel!
— S6 tr6eșŭ dac6 n'aŭ t6m6!
D6-ne nou6 bun6 s6m6
Cum de te-aŭ p6c6tuit
S6 te-apuci de plug6rit,
Toema 'n timp de s6rb6t6re
Toema 'n timp de inchinare?
— D6mne, pun m6na la pept
Și m6 jur s6'șî spun cu drept.
P6n'a n6-ajunge plugar

Aveam falnic armăsar
Și o ghiogă nestrujită
Cu piróne țintuită,
Care când o învêrteam
Próscă prin dușmanî făceau,
Câte opt pe loc turteam!
Alele! pe când eram
Om întreg de mă luptam
Mulți păgâni am mai stricat!
Multe capete-am sfârmat
De Tătari și de Lifteni
Și de falnici Ungureni!
Iar în foc la Resboeni
Mi-a căđut ghioga din mână
De o sabie păgână;
Dar n'a căđut numai ea,
A căđut și mâna mea
Cu păgânu alătura!...
De atunci n'am ce să mă fac
C'am ajuns un biet sărac.
Nici n'am casă, nici n'am plug
Nici juncani ca să-î injug!
Tótă vara m'am rugat
De bogații cei din sat
Să-mî dea plugul ca să ar...
Mi-a fost ruga în zadar.
Atunci, Dómn, mă întorsei,

La Tătari că mă dusei
Un plug mare că prinsei
Și c'un boi 'l injugai
Și de lucru mă apucaii,
Că săracul n'are sóre,
Nici țile de sărbătóre
Ci tot țile lucrătóre!*)
Domnul Ștefan l'asculta
Și din gură cuvênta:
«Măi Burcele fătul meu!
Iată ce hotăresc eu:
Ia-ți un plug cu șese boi
Și mergi bogat de la noi.
Ia-ți movila rezășie
Ca s'o ai de plugărie;
Dar în vêrfu-î să te-ășezi
Ca stejar să priveghiez,
Și Tătarii de-î vedea
C'au intrat în țera mea,
Tu să strigi cât ce-î putea:
Săi Ștefan, la hotară
C'au intrat streinii 'n țeră!
Atunci eu te-oii auđi,
Ca un zmeu m'oiu repeđi
Și nici urmă-a rămânea
De streini în țera mea!»

---

(35) Constantin Negruți, aű publicat pentru prima óră proverbele și đicătórele românesci, adică filosofia, înțelepciunea și morala propriă a poporului românesc, pe care o reproducemű aici ca învățatură pentru generațiile nóstre și a următorilor nóștri:

---

*) Se póte vedea aici cum strămoșii nóștri erau mai cu sporű de cât noi, pentru că erau mai muncitori de cât noi, fără să se încurce ca noi cu fel de fel de sărbători și fără să alerge dupe pensii și ajutóre pentru slujbele făcute țerei.

PĂCALĂ ȘI TÂNDALĂ.

— Dar d-ta, moșule n'o să ne spuî ceva? am ȝis către b tr nul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreți să vă spun, feții mei? respunse el. Ce să vă spun vouă  omeni de ieri, e  omul vécului care port  una sută de ierni în spate? Voi v  ȝiceți Români, și apoi vorbiți o limbă pe care e  n'o înțeleg. Purtați nisce haine sucite pe nisce trupuri stricate în care mă îndoesc că este inim . Sunteți așa de ȝig riți și gingași în c t de v'ar vedea străbunii voștri, ar pl nge de jale.

— T te sunt așa, ȝise unul noi riz nd, dar încă tot nu suntem lipsiți de simțul auȝului, și prin urmare ne place a asculta povești frumoșe din vremile trecute, și ași pune rămășag că istoria vieței d-tale a să ne facă să adormim. Ia dec  în brațe cea ploscă burduh s  și ți r coresce g tlejul.

Propunerea ac sta z mbi b tr nului, care urm nd sfatului dat, deșert  plosca, iși drese glasul, și începu :

«Trebue să știți, feții mei, că e  sunt feciorul vestitului *Str mb -Lemne* care lua ștejarul c t de gros, îl îndoia cu m nile și l  făcea obadă de r t . El era un om f rte  nv țat și cunoscut pe vremea lui. Copil rise cu Ciubăr Vodă cu care învățase carte la dascălul Pascal din Podul Iel e, ce știa Alexandria pe de rost, f cut  de numitul dascăl Pascal, de unde nu știu cum a  cădut în m nele d-lui Baracu de a  tipărit'o. Petrecuse t t  juneția sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui P rle-Vodă. Ce mai vremi acele! când venea primăvara și eșiau ómenii la arat, daca nu li ajungeau boi la plug, se duceau la Ungur  sau la Leși, și lu nd de-acolo ómeni, fie nemeși sau proști, sl htici or  mojiți — nu mai alegeau —  i  njuga  și arau lanur  c t veți cu ochi, unde sem na  ghindă de creștea  dumbrăvi pentru ca să aibă strenepoții lemne de ars. De acea luat-ați s ma când e ger i rn  și v ntul v jie, că

dacă v^e puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țip^înd și vedeți strecurându-se din ele o apă ferbinte? Acele, feții mei, sunt sufletele Leșilor care țipă și lacrimile Ungurilor care picura, căci sufletele lor — pentru păcate pe semne — le-au osândit Domnul Dumneșeu să între în copacii pădurilor, pe care le-au arat cu sudórea lor. Ce să mai ȓic de ómenii vremilor acestora? Ei erau nalți ca brazii, și voinici ca Smeii. Tatăl me^u era nepotul Vitézului *Sfărmă P^étră*, care avea obicei^u, când se punea la masa, să înghiță mai ânt^eiu ș^epte opt bolovanⁱ ca să'í facă poftă de mâncare.

La vârsta de una-sută opt-ȓeci ani, tatăl me^u ved^îndu-se flăcău tomnatic, se însură cu jupânesa Mărica, minunată feme^e grósă și frumósă dar cam prostană, ȓic^înd adesea nisce vorbe chisnovate la care tată-me^u respundea: Troc, Marico! La patru luni dupe ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pe tata, dar popa îl liniști spuindu'í că asta se înt^emplă une orⁱ, însă numai la facerea d'ânt^eiu. Soră-me^a n'au trăit precum nici alți dou^e-sute de frați și surori ce am. În sf^erșit m'au născut pe mine, și vădindu-m^e așa mic și ovilit m'au pus numele *Tândală*. Nascerea mea costă viața mamei, iar tatăl me^u simțindu-se că au îmb^etrânit, chiemă pe nașul me^u *Păcală*, m^e încredință lui, și apoi muri dupe ce mâncă treⁱ oi fripte și be^u o balercă de pelin, ȓic^înd că nu trebuie să se ducă pe cea lume flămând și în setat. El era atunci de patru-sute opt-ȓeci și treⁱ de ani.

Nașul me^u Păcală, era un om fórte de duh, avea respuns la orⁱ ce vorbă. El m^e puse ânt^eiu la buchⁱ, dar ved^înd că era să m^e 'năduși cu un Tverdu ce mi se prinsese în gât, hotări a'mⁱ spune singur tabla pe care trebuia s'o deprind pe din afară. Asta mi-au fost învățatura. Iaca ce'mⁱ ȓicea el:

«Fine! De vreⁱ să trăești bine și să aibⁱ ticnă, să te silești a fi tot-dea-una la mijloc de masă și la colț^u de ț^eră, pentru că e mai bine să fi fruntea coșii de cât códa frunței. Ș^eđi strîmb și grăește drept. Nu băga mâna unde nu'ți ferbe

óla, nicî căuta caî morţi să le ieî potcóvele, căcî pentru Behehe veî prăpădi şi pe Mihoho.

Bate ferul până e cald şi fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fi bun de gură; gura bate capu. Vorba multă îî să-răcia omului, şi tótă paserea pe limba eî pere.

Nu fi sgârcit, căcî baniî strângătorului intră în mâna cheltuitorului şi scumpul maî mult păgubeşte, leneşul maî mult alérgă; dar nicî scump la tăriţe şi estin la faină.

Nu te apuca de multe trebî o dată. Cine goneşte douî iepurî nu prinde nicî unul. Nu te întovărăşi cu omul bicisnic. Maî bine este să fi c'un om vrednic la pagubă de cât c'un mişel la dobêndă. Nu te víri în judecăşî. În ţera orbilor, cel c'un ochî e împărat. Cel maî tare e şi maî mare, şi dreptul umblă tot-dea-una cu capul spart. La judecătorî ce intră pe o ureche, ese pe alta, căcî sătulul nu crede celui flămând, şi maî bună e o învoiélă strâmbă, de cât o judecată dréptă. Să n'aî aface cu ceî marî. Corb la corb nu'şî scóte ochîi. Ce ese din mâţă, şórecî prinde, şi lupul pèrul schimbă, iar năravul ba.

Nu te 'ncrede în ciocoî. Ciocoiful e ca richita: De ce'l, taî de ce răsare şi din códá de căne sită de mătase nu se maî face. Nu fi duşmănos, căcî cine face, face-i-se, şi nu e nicî o faptă fără plată.

Fercşte-te de proştî şi de nebunî. Nebunul n'asudă nicî la dél nicî la vale şi prostului nicî să'î faci, nicî să'î facă. El învaţă bărbieria la capul tēu. Şéde pe măgar şi caută măgarul. Nu 'l primesc în sat şi el caută casa vornicului. Prostia din nascere leac nu maî are. Cine se mestică în tăriţe 'lă mănâncă porcîi, şi apoi spune'mî cu cine te adunî, să'î spun ce fel de om eşî.

Nu te hrăni ca nădejdea şi cu făgăduinţele. Înţeleptul făgădueşte şi nebunul trage nădejde. Să trăeştî murgule să paştî iérbă verde. Ce 'î în mână nu'î minciună şi e maî bine acum un ou de cât la anul un boú. Chelbosului tichie de măr-găritar nu'î trebuie, pentru aceea nu te apuca de lucrurî marî căcî e lesne a ũice plăcinte, dar cu b... de fată mare, nu se

fac oule roșii. Dobânda mare, rupe ciochinele, și până a nu găsi mantaua, nu erai dator. Cu rudele bea și benchetuește, dar neguțătorii nu face, căci de și sângele apă nu se face, și cămașa e mai aproape de cât antereul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brânza e cu bani. Nu fi răpitor. Mai bine nici oia cu două mieși, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine, și să'ți ȳică: c... lupe, ce ai mâncat. Lasă pe omenii în ideile lor. Vântul bate, câni latră. Altuia îi e drag popa, și altuia preotésa. Tot țiganu își laudă ciocanul. ȳic ȳece, tu taie una. Vrabia malaiu viséză și calicul comandare.

Nu da împrumut ca să nu'ți faci dușmanii. Dă'ți popo pinteni, și bate iépa cu călcăiele; ș'apoi, prinde orbul, scóte'ți ochii. Nu te bucura la câștiguri mici, pentru că c'un rac, tot sărac, c'un pitic, tot calic; dar când umbli cu miere, lingeți degetele; Primește orii ce'ți vor da. Calul de dar, nu se caută în gură; și cine n'are ochii negri, sărută și albastri. Când vei voi să te apuci de ceva, nu prinde iepurele cu caru. Mâța cu clopot, nu prinde șórecii. Nu te îngriji cum o s'o scoți în capăt. Nevoia învață pe cărăuș, și cine are barbă are și peptene.

Nu te amesteca în intrigii. Nici pe Dracul să veđi, nici cruce să'ți fac. Nici lupul pe bălaie, nici bălaia pe lup. Ia'ți catrafusele și fugi ca dracu de tămăie.

Nu te 'ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o brânză bună, în burduh de câne. Făgăduesce multe, dar să dea Dumneđeu, mamă, să fiu eu fată! Nu gândi că o să scapi de densusul. Banul rău nu se perde, și are ac pentru cojocul tău; nici socoti că s'a 'ndrepta; calul bétrân, nu mai învață a juca. Când nu'ți în slujbă, e omul cel mai detrébă, dar postesce robul lui Dumneđeu, că n'are ce mânca; căci minciuna boerescă trece în țara Ungurésca. Caută să'ți fie supușii vrednici, ca să nu ȳică lumea că cum e Turcul și pistolul. Dăle pildă bună, pentru că peștele de la cap se'mpute.

Nu fi falnic, nici face din țințar, armăsar. În urma resboiului mulți voinici se arată. Vulpea daca n'ajunge ȳice că pute. Să

nu fi din cei cariî ȃic: Lasă-mă să te las, și ia'l de pe mine că'l omor. Nu te certa, că eă știă maă multe de căt tine. Haide, tată, să 'ți arăt pe mama. Nu umbla cu c.... în două luntre, nici te mândri, căcă mândrului îi stă Dumnezeu în potrivă.

Nu te necăji pe sórtă. Norocul cine'l scie? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Bețivului și Dracu îi ese cu oca 'nainte; însă vremea le îndréptă tóte. Vremea vinde lemnele, și nevoia le cumpără. Tu ferbe mazăre și tacă. Jócă ursul la cumătrul, póte a juca și la tine.

Nu te mânia pe lume. Se mânia văcarul pe sat; satul nu scie nimic. Umilesce-te. Capul plecat nu'l taie sabia. Cine se 'nalță, se smeresce; și daca adjunge cuțitul la os, și petrecă ca cănele 'n car, trăesce ca vermele în rădăcina hrénului, până va veni vremea ca cuă pe cuă să scótă. Nu fi obrasnic. Vor crede c'aă p.... tot butucă, și'ă da peste un omușor care 'ți-a face cóstele pantece.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă, dar nu fi supărător c'oră ȃice că: Martie din postă nu lipsesce. De veă păgubi în vre o neguțătorie, să'ă fie de învățătură ca altă dată să nu te maă apucă de ea. O dată vede nașul p.... finului; iar de veă căștiga, nu te maă apuca și de altele, căcă cine sare gardură multe, îi dá căte un par în c.... și ulciorul nu merge de multe-oră la apă. Când ăi s'or aprinde călcăiele, nu îmbetrâni, căcă însuratul de ténér și măncarea de diminéță n'ău greș, și bėtrânul amorezat, e ca chirosca cu pasat. Fă cunoșcință cu fata; n'o lua numaă pe auzite, pentru că nu se mănăncă tot ce sbóră și se 'ntemplă de departe trandafir, și de aprópe borș cu știr. Veă cum aă fost maică-sa, căcă pe unde a sărit capra, maă pe sus o să sară iada. De-ă vedeao ca nu vrea să plămădescă și tótă ȃiua cerne, cercetéză'ă casa, pentru că bătaia e din raiă. Fii român verde și rupe măța în două. Bate șeua, să 'ntelégă iapa, căcă femeia ' dracu; séde în dél și prăvale carul în vale; dar nu 'ntinde ața să se rupă. Gospodăria să'ă fie măsurată, căcă la gospodina bună, mulăi ȃoinică s'adună; și de și paă ceva, nu maă tu să sciă unde te

strânge ciubota. Nu te apuca s'o păzesci; mai lesne poți păzi un cârd de iepuri și măcar că găina bătrână, face zéma bună, feresce-te de babe. Baba bătrână nu se teme de vorba grósă. Lumea pere, baba se piaptenă. In sfârșit mângâete la necasuri, gândind că sacul ș'a găsit petecul, și rogă-te ți și nópte să'ți dea Dumneđeú mintea Románului, cea de pe urmă.

Frances, Némțu, Rus, ce firea te-a făcut,
Păméntul téeu e bine-a nu uita.
Orí cuí e drag locul ce l'a născut.
Eú, frațií meí, orí unde voi căta,
Nu mai găsesc ca dulcea Românie,
De-o și hulesc câți se hrănesc în ea
Corcí, Veneticí. — Dar orí çum va fi, fie;
Eú sunt Român și 'mí place țera mea.

Laudă mulți pe Francesul voios,
Pe mândrul Rus, pe Némțul regulat;
La dênșii spun că-í bine și frumos;
Dar, frațií meí, eú, orí cât am umblat
Pe drumurí lungí cu șine ferecate,
Nu mă 'nvoiam; și vreți să știți de ce?
Pentru că'mí plac șoselele stricate,
Pentru că sunt Român și 'mí place țera mea l

Streine țeri ímí place să le vėd,
Dar nu pot mult lumea ă colinda;
În țera mea mai bine voiú să șed,
Căcî, frațií meí, orí unde voi umbla,
N'am să găsesc așa bună primire
Cum am deprins în țeră a vedea
Și în streiní e rece găsduire;
Eú sunt Român și 'mí place țera mea l

La masă béú voios și vin strein;
Tocaí, Bordo, Șampanie chilesc;

Ba chiar înghit și vinul de la Rin,
Daca nu am Cotnar și Odobesc;
Când însă am, desert pline pahare,
Apoi încep să cânt vre o manea
Și sunt beat cât țin țilele-amare!
Eă sunt Român... 'mă-e dragă țera mea.

(36) Nicolae Bălcescu, mort în exil la 1849, cercetă pentru prima oară vechea organizare armată a Românilor, pe care o reproducem aici ca pomenire pentru următorii noștri:

«Plecând de la temeiul cum că armata Moldovei ca și a țerei Românesce, dupe arătarea cronicelor, se împărțea în cete de 1,000 ostași sub un căpitan, afară de căpitanii cei mai mari, cari comanda mai multe cete; că Vătavi era capete de 500 ostași; că Sutașii comanda o sută; iar Țaușii, era peste zece ostași; vom putea din notițele ce ne-au păstrat Cantemir să lămurim că armata se compunea din:

1. *Dărăbanii* sau *pedestrimea*, împărțiți în opt căpităni sub opt căpitani, peste care era căpitanul cel mai mare al Dărăbanilor (Dorobanților) în număr de 8,000.

2. *Călărașii de Țeră*, 11,000 sub 11 căpitani. Aceștia sta sub ascultarea Hatmanului.

3. *Panșirii* iarăși un corp de călărime foarte însemnat.

4. Două vătășii: a *Călărașilor de Galați și a Călărașilor de Țarigrad*, (1,000 omeni.)

5. Două vătășii: *Umblătorii de Hotin și Umblătorii de Soroca*, (1,000 omeni.)

6. Vătășia de *Fustași*, (500 omeni.)

7. *Curtenii* sau cei ce n'ajunseseră încă în trepta boerescă, și slujea la curtea Domnăscă. Ei era toți nemi de bocri, și mergea la resboi sub Marele Logofet. Ei se împărțea 4,000 omeni în:

a) Vătășia Copiilor din casa lui Vodă.

b) Vătășia Aprozilor de Divan.

c) Vătășia de Paici.

- d) Vătășia de Postelniceî mari și micî.
- e) Vătășia de Păhărniceî.
- f) Stolniceî.
- g) Armășeiî sub Marele Armașiu.
- h) Ușearii sub Ușearul său Portarul cel mare.

Toți acești curtenî era mai mult o gendarmerie. Vătășiele lor era mai micî de cât ale celor-l-alte cete. De asemenea curtenî se afla și prin ținuturi.

8. *Pușcașii* sau *Tunarii* sub căpitanul cel mare al Dărbănilor.

Acestea era cetele pămîntene; iar cele streine era:

1. *Seimenii* Hătmănesci, împărțiți în 10 Bulucbașii peste care Bas-Bulucbașa de Seimeni. Acesta era pedestrima streină, și se compunea de Sêrbî, Bulgarî, Arnăuți și Greci (10,000 ômenî).

2. Patru căpităniî de *Ungurî* sau *Nemți*, de câte 1,000 ômenî fie-care.

3. Patru căpităniî de *Cazaci* asemenea.

4. Căpităniele *Tătarilor Lipcanî*,

5. Două căpităniî de *Beșlii*, ce era Turci sau Tătarî sub Beșli-Agasi.

Aceste două cete se formară mai târziu.

Întocmirea oștirii streine fu fatală Românilor. Rezimați pe dînsa, Domniî cei răi, tiranisa pe bieții pămîntenî. De aceia o ură vecinică a domnit ne'ncetat între ambele oștiri. La 1564, oștirea streină se măcelări mai tótă de Hatmanul Tomșea și Ilie, când aceștia se revoltă asupra lui Despot Vodă. La 1592, Aronu Vodă cel cumplit o restatornici. De atunci lupta între ambele oștiri s'a reînoit în mai multe rîndurî, și a adus mari nenorocirî Țereî.

Miliția Țereî se compunea:

1. De căpităniile de miî, câte una în fie care județ. Fie care căpitănie se împărțea în 10 rôte de 100 ômenî sub un sutașiu. Aceștia la început staî sub ascultarea Vornicilor de Țeră; iar mai târziu se deteră sub Hatmanul. Dintr'acești

căpitanii acei care se afla pe lângă hotare. strejuia drumurile, potecele munților și trecerea apelor. Iar cei din mijlocul țării unde nu era temere de vrășmași, ștrejuia la curtea Hatmanului, și se trimetea de dânsul în slujbele țerei.

2. Seimenii sau Sebraniii Ageștii de care era în fie care târg câte patru sau cincă.

3. Călărimea din ținuturi era sub comanda Sărdarului. Era un corp foarte însemnat, și apăra țera de năvările Tătarilor.

4. Ceta vânătorilor de la munte. Ei avea de datorie la vreme de resboi să fie tot pe lângă Domn în tabere; iar în vreme de pace se întrebuița la vânatul dobitoacelor selbatice pentru masa Domnului. Pentru aceia ei era scutiți de bir; iar pentru cheltuiala încărcăturii puscelor aveaă lăfă deosebită.

5. Pedestrimea Câmpu-lungeni și Hăngeni, armați cu senețe (pușci) și cu topore lungi în codă.

6. Codrenii Tigeciului în număr de 12,000 toți călări. Ei locuia un cadru, dincolo de Prut despre hotarul Tătarilor de Bugeac care coprindea în întrul său mai 30,000 mile italinesci. Ei era, dupe cum țice Cantemir «pieptul Moldovei cel mai tare între Prut și Basarabia.» Aceștia întrecea cu vitejia lor pe toți cei-l-alți Moldoveni, în cât se obiceiuse a se țice despre dânsii această vorbă: «cincă Tătari de Crim, plătesc mai mult de cât țice de Bugeac, și cincă Moldoveni biruesc pe țice Tătari de Crim; iar cincă Codreni, sau Tigeceni, bat pe țice Moldoveni.» Tigeciul, Câmpu-lungul și Vrancea era trei republici cari forma staturii deosebite în statul Moldovei. Locuitorii acestor locuri se cârmuia dupe legile lor, nu primea nici un slușbașu al Domnului, și nu era îndatorați către dânsul de cât la un tribut ușor pe an, a căruia cantitate se hotăra la intrarea lui în scaun. Cele două d'ântăiū da și ajutor de oște la trebuiță. De multe ori ei, țice Cantemir, mai cu sémă de Câmpulungeni, prin îndemnările unor ca pete revoluționare, se trăgea de sub stăpânirea Domniilor, șese da sub protecția Polonilor, care împrejurare a făcut pe unii

din istoricî aceleï națiï să cređă că Moldova li-aŭ fost tributară. Este cunnscut că frumósele instituțiï republicane sunt fórte vechî în Moldova; că în vécul XII înflorea într'acéstă țeră republica Birladuluï, faimosă prin pirateria de uscat, și care se întinsese cu stăpânirea până la gura Nipruluï; că curând dupe aceia Genoveziï și Raguzaniï întemeiară mai multe republici într'acest pămênt, ast-fel stătură: Galațiï, Chilia, Cetatea Albă, Hotinul și Tigina.

Într'acest chip ce am arêtat, a fost organizată puterea armată a Românilor. La o trebuință însă mare, sau când patria era în primejdie, se ridica «Maziliï și Breslașiï» țeranî, mai cu sémă «Joseniï» sau cei din țera de jos, și boeriï cu ómenii sau slugile lor ca să apere patria amenințată. Acestia se numea atunci *óste de strânsură* sau *óste în dobêndă*. spre a se deosebi de *óstea de léfă* sau *Lefegiï*.

Pentru plata lefilor oștașilor ș'ale Dărăbanilor, pentru care până la 1622, în a doua Domnie a lui Ștefan Tomșa BB. se oprea din tributul ce se da la Pórtă 5,000 ughi, se aședase o dajdie sub numire de fumărit, ca tótă casa de țeran se plă-téscă în vreme de pace pe an 80 aspri, iar în vreme de res-boiú 120 aspri, și la o nevoe mai mare un galben sau 200 aspri. De aci se vede, observézá Cantemir, ce populată era o dată Moldova, de vreme ce acéstă dajdie ținea cu îndestulare o oștire de 54,000 ómenî.

În vreme de pace armata era aședată parte în capitală, parte prin județe. *Dărăbanii* strejuia la curtea domnέscă. Capitanul cel mare cerceta strejile điuva și nóptea, le pândea și le schimba. În lipsa Agăï din orașú el îi îndeplinea locul. *Seimenii* asemenea strejuia în curtea Domnέscă, schimbându-se între sine pe rând. Cazarma lor era lângă zidul curțiï, și se numea: *Odăile Seimenesci*.

Călărașiï de Țarigrad trebuia să scie turcesce și se Țrimetea cu depeșe.

Umblătorii de Hotin și umblătorii de Soroca, trebuia să

înțelegă limba Polonă și Muscălescă, și când cerea trebuința se trimetea în Polonia și Moscova.

Fustașii strejuia la perdelele Dómnnei și la garda curții, în care închidea slujile curții pentru greșeli mai mici. În paradele Domnesci, ei mergea pe lângă Domn de ambe părțile cu fuscă adică lănci lungi în mână. Asemenea făcea și la resboi.

Toți *curtenii*, cum am mai spus, era ca un fel de gendarmerie și avea deosebite funcții în curtea Domnescă, așa: *Aprozii de Divan*, ca și Copii din casă alcătuia garda Domnului. Ei era înveșmântați pe vremea lui Ștefan cel Mare, cu *șavanale* și cu *cibinice*, iar în vremea Radului Mihnea BB., (1623—1627) ei purta *ursinițe*, *cabaniță* cu juder și cu vulpi. În vreme de pace Aproziul slujia la Divanul Domnesc, împlinea datoriile dupe hotărâri judecătorești și purta poruncile Domnului pe la boeri. Boerul care primea printr'înșii asemenea poruncă, trebuia să ședă în picioare până ȳ-o citea aprodul. În vreme de resboi ei se afla tot pe lângă Domn. *Copii din casă* păzea la cămara cea cu arme sau arsenalul, la cabinetul cel mare al Domnului, sub îngrijirea Cămărașului, și sta împrejurul Domnului când ședea la Divan. Ei se trimetea asemenea de Domn în ținuturi de chema pe boeri, și vătavul lor lua câte un leu din șese lei ce li da dupe obiceiul fie care boer chemat. *Postelnicii* cei mari și cei mici slujea asemenea în curtea Dómnescă. *Păhărniceii* și *Stolniceii* slujia la mesele Domnesci. *Armășeii* strejuia pe cei închiși. *Ușerii* ducea la gasdă și slujia pe Soli. *Paicii* slujia lângă Domn, și era închinși cu brâne de argint, cu săbi și cu lănci cu mânucel și vârfurile legate cu argint și poleite cu aur.

Marele Hatman era cap al Călărașilor, și mai mare peste totă armată călărime și pedestrime. Când mergea la curte, purta toiag aurit.

Marele Clucer îngrijia pentru aprovizionarea armatei de bucate.

Marele Șătrar era general cuartir-maistru al armatei. El

îngrijia pentru corturile ei, pentru tunurile și cele-l-alte arme, și așeza taberile.

Cămărașul de Catastișe purta condica ostașilor. Când se făcea adunarea oștilor pentru cercetare, el citea numele fie-căruia. Asemenea făcea când li se da léfa. Dupe aceia el da fie-căruia Căpitan condica ostașilor din ceta lui, pe care o scria cu mâna lui însuși, și pentru ostenelă avea de la fie-care Căpitan câte un taler nemțesc.»

(37) **Dimitrie Bolintineanu**, mort în spital la 1874, aŭ cântat în versuri tóte bătăliile și faptele mari din istoria Românilor. Dăm ca exemplu următoarele bucăți:

ROMÂNUL LA BĂTAIE.

(FERENTARIUL.)

Nu e nici mândria, nu e nici mulțimea,
Care în bătălii încunun oștimea;
Nu e nici noroc!
Cela ce se bate pentru ne-atârnare,
Are ștece brațe, ștece inimă are,
Inime de foc.

Călărașul mândru și frumos ca crinul
Când pe mal s'arată tremură Vidinul
La vederea sa.
Face de se miră tótă Arăpimea
Eniceri, Spahii și Arnăușimea
Și-î strigă ura!

Pedestrașul ager și cu lungă chică,
Intră în oștime fără nici o frică,
Tare ca un leu.

Iute ca săgeata tabăra străbate,
Bate dece singur, cincî-spre-dece bate :
Ferentariu sunt eu!

Ast-fel Românaşul scie ca să móră:
Pentra ţera-dragă, pentru soşioră
Cine n'ar muri?
Unul ca acela blestemat să fie!
Nimeni să nu-l plângă, nimeni să nu-l ştie
Când el va peri!...

DOMNUL IONAŞCU.

Ionaşcu chiamă capiî la senat.
Cu durere 'n suflet el a cuvântat:
«Pórta cere darea astăđi îndoită;
Iar Moldova nóstră va cădea sdrobotă;
Însă nu-î acésta lucrul cel măi rău;
Dar este că ţera perde dreptul său.
Drepturile nóstre sunt tot ce rămâne,
Sunt tot viitorul ţerilor Române.
Şi ţera acésta, filor Moldavî,
E stropită tótă cu sânge de bravî.
Cum aũ fost părinţiî, fiî n'aũ să fie?
Uscatu-s'aũ óre sufletu 'n sclavie?
Voî, fruntaşii ţerii sub arme albiî,
De trecuta fală nu vė despărţiî;
Voî, Preoţi, apostolî de creştinătate,
Ajutaî durerea ţerii ce s'abate!
Tu, junime vie şi mărinimósă,
Tu, ce 'n orî-ce locurî inima'îi frumósă
Riură marî gândurî printre muritorî,
Cum o primă-véră varsă d'albe florî,

Veï vedea tu óre cetele streine,
Fărămênd cu mórte țerile române.
Fără să se rupă sufletu-ți de dor?
Fără să lupți încă pentru-al țerei spor?
Ast-fel ȝice Vodă cu glas de bărbat,
Ș'al lui Ștefan suflet pe toți s'a vărsat.
Domnul cu poporul jură ca să piéră,
Pe câmpul de luptă, pentru sânta țeră.

MUMA LUÍ ȘTEFAN CEL MARE.

I

Pe o stâncă négră într'un vechi castel,
Unde curge 'n vale un rîu mititel,
Plânge și suspină ténăra Domniță,
Dulce și suavă ca o garofiță;
Căci în bătălie soțul ei iubit,
A plecat cu óstea și n'a mai venit.
Însă Dómna sócră lângă ea veghiéză
Și cu dulci cuvinte o îmbărbătezá.

II

Pe când se vestesce nóptea jumătate,
La castel în pórtă óre-cine bate!
«Eú sunt, bună maică, fiul têu dorit;
Eú, și de la óste mă întorc rănit.
Sórta nóstră fuse crudă astă dată:
Mica mea oștire fuge sfărămată.
Dar deschtdeți pórtă... Turciú mă 'nconjor,
Vêntul suflă rece... ranele mă dor!»

Ténăra Domniță la portiță sare.

— Ce faci tu, copilă? ȝice Dómna mare.

Apoi ea la pörtă însași a eșit,
Și 'n tăcerea nopții ast-fel a vorbit:
«Ce spuï tu, streine? Stefan e departe;
Brațul sėu prin taberï miï de morți împarte.
Eũ sunt a sa mumă; el e fiul meũ:
De nu ești acela, nu'ți sunt mumă eũ!
Însă dacă ceriul, vrënd să 'ngreueze
Aniï vieții mele și să mă 'ntristeze,
Nobilul tėu suflet astăđi l'a schimbat;
De nu mai ești Stefan cel adevărat;
Apoi tu aice, fără biruință,
Nu pocï ca să intri cu a mea voință.
Du-te la oștire! pentru țeră morï!
Și-ți va fi mormântul coronat cu florï!»

III

Stefan se întorce și din cornu-ï sună:
Óstea lui sdrobită de prin văi adună.
Lupta iar începe... dușmanii sdrobiți
Cad ca nisce spice, de securi loviți.

CĂLUGĂRENIÏ.

În umbrosul spațiu se revarsă zori.
Turcii dorm p'ó cóstă smălțată cu florï;
Iar oșteniï noștri și cu Domnul june
Către cer înalță sfânta rugăciune,
Apoi Mihaï Domnul ast fel le-a vorbit:
«Voï cu care 'n țeră crud am suferit;
«V'aduceți aminte vechia vitejie!
«Umbrele strėbune astăđi cu mândrie
«Vė privesc sub arme p'acest vechiũ pământ;

«Ađi mărirea veche ese din mormânt.
«Dupe cum un arbor cresce mai frumos
«Când abađi din ramurî cele de prisos,
«Ast-fel și poporul pentru-a fi ferice
«Trebue să facă multe sacrifice.
«Dacă vom învinge pe apăsătorî,
«Dorurile țereî s'or preface 'n florî.
«Sórele mărirei va luci d'aice
«Peste viitorul patriei ferice;
«Dacă ne vor bate, d'astăđi pe pământ
«N'om avea scăpare nicî chiar în mormânt.
«Limbele streine cu desprețuire
«Pe Români numi-vor în nefericire;
«Următorî noștri, abătuți de dor,
«Vor roși de vieța părinților lor.
«Însă vom învinge.... Cu arma în mână
«Nime va supune patria română.»
Đice; toți cu fală staú îmbărbătați
Domnul trece podul cu puținî armați;
Patru pași de frunte cércă să'i opréscă,
Dar Româniî treer armia turcéscă.
Ei pătrund la corturî.... într'a lor iuțime
Se întórnă; tunul bate cu asprime.
Pe tot frontul oștiî lupta s'a întins;
Peste tot turbarea sufletele a 'ncins.
Inima română însă nu răcesce;
Dorul biruinței o însuflețesce.
Turci mai mulți s'adună... prin Români fac cale;
Óstea nóstră perde tunurile séle.
De creștine corpurî luncile 's velite:
Brațele sunt rupte armele sdrobite;
Dar Mihaiú așteptă corp-ajutător...
Veni-va nainte de perirea lor?
Sórele-î aprópe, scepstrul a-și depune;
Domnul îngenunche, face rugăciune:

«Dómne fi din cerurî blând, ascultător;
«Fi cu bunătate pentru-al tēu popor;
«Iar de cere sórta pradă cu asprime,
«Cruţă astă ţeră şi loveşte 'n mine!»

Ajutorul vine!... Domnu-a 'ncălecat....
Smulge ò secure de la un soldat,
Apoï cade grósnic peste-un corp osman
Comandat de Paşa, paşa Caraiman.
Între alte prade vede trei copii
Fraţi d'acelaşi sânge, junî, frumoşi şi vii..
Fie care 'n luptă pe păgân îl chiamă
Şi combat cu dēnsul fără nici o témă;
Însă tinerî încă, junîi frăţiorî
Sub securea Paşei cad ca trei dulci florî.
Caraiman cu calul peste dēnşii pasă;
Dar Mihaiü sosesce, peste crudul paşă:
«Nu-î curajü cu prunciî a te mēsură;
«De eşti brav cu mine vin a te lupta!»
Ast-fcl ñice Domnul şi spre Paşă sbórá;
Paşa ţine 'n drépta, sabie uşórá,
Iar în mâna stânga ţine stégul sânt
Ce se desfăşórá legănat de vânt.
Caii lor în salturî sbórá şi s'opresc,
Armele lovite, scânteî şi lucesc.
Lupta este scurtă. Sub o lovitură
Paşa cade, varsă sângele pe gură;
Iar Mihaiü răpesce stégul cel vestit
Şi l'aî sēi se 'ntórnă fără-a fi rănit.
Sabia română scântee pe aramă;
Cirali *) din tunurî pe nemici sfăramă.
Călărinea turcă fuge ruşinos...
Călcând enicerî ce combat pe jos;

---

*) Cirali era unul din generaliî luî Mihaiü.

Ceî mai mulți dintr'înșiî către pod s'adună;
Se strivesc, perd șartul; arma nóstră tună.
Mulți de crudă spaimă se aruncă 'n apă,
Însă nici acolo țilele nu'și scapă:
Apa mocirlósă îi ține la fund;
Câți silesc să scape mai rău se cufund.
Treî marî pași s'aruncă și în apă mor.
Chiar Sinan Vizirul cercă sórta lor;
Un spahiú îl scapă, dar pe cósta lată
Armia turcésă fuge sfărămată;
Sângele desfundă lutul cel uscat;
De turbane, d'arme câmpul e 'ncărcat.
Leșurile rândurî zac în lac de sânge...
Corbiî cu grămada de plăcere plânge;
Nóptea scapă restul Turcilor învinși:
Eî s'ascund prin tufe de spaimă coprînși.

(38) **Ión Rădulescu Eliade**, a reintrodus pentru prima óră scrierea cu litere latine strămoșescî în scolî și în jurnale, tipărind cu asemenea litere și cele ántéiú 5 cărți din *Biblia Sfântă*. Reproducem aici următórele bucăți din introducerea cu care s'a publicat acea biblie:

«Iar Tera era nevăduță și informă, și întuneric peste abis, și Spiritul lui Dumnezeu se purta peste ape.»

«Biblia fu unica carte din tóte operele mințiî umane ce din concepția sa fu destinată a străbate locurile și secolîi, a se purta peste apele multe și din chausul elementelor diverse și în luptă a crea o lume socială.

Biblia, din Hebreî rătăciți, împerechiați și cerbicoși, face un singur Israel, un singur popol solidar, predestinat a da Profeții și pe Mântuitorul luméi. Acésta este minunea cea mai mare ce în lumea antică operă acest condice ce singur merită în adevăr numele de Carte (I).

Biblia, orî unde apăru, îndată se făcu lumină la vocea eî atat-potentă: *fiă lumină*.

Roma ne mai putând domina cu brațul desnervat, află puterî noe și începe a domina în numele Vechiului și Nouului Testament; cristianisă pe Barbari, și face dintr'înșii pe cei ăntei mergătorî pe calea progresului.

Iar minunea ce operă în mediul ev fu că ajunsese a cristianisa și pe cea mai egoistă și materialistă din stirpe, pe stirpea teutonică, pe Germani și pe Englesî voiu se ȃic.

Cât pentru noi Români, ca o ramură încă verde, deslipită din tulpina seculară și vermulosa deja, din tulpina arborelui roman, ce ameninȃa lumea de o catastrofă la căderea lui vecină ;

Deslipiți de acea rădăcină păgână, ca o ramură încă verde ce avea calitățile Romei republicane și stoice ; — căci poporul mai are încă vieță când se corupe capitala — transplantați și altoiți în pămîntul Daciei, luarăm vieță nouă, spre a nu peri dinpreună cu cetatea Cesarilor, cu Babilonia apocaliptică ; și spre a purta prin mijlocul a 18 secolî și conserva nurele și datinele Romei antice, mântuiți de Roma imperială și pontificală (popescă.)

Ast-fel ne află Biblia când apăru între noi, ce eram ca nisce legiuni de Loți ce scapă din Gomorha Neronilor, Caligulilor și Domețianilor.

Biblia dar și datinele strėbune ale Romei Cincinașilor și Scipionilor, fură primii și cei mai salutari ai noștri legiuitori.

Radu-Negru făcu din România o altă țeră promisă, și o împărți dupe dreptate la un popor egal în 12 județe, ca cele 12 ținute ale Palestini, ca cele 12 seminții ale lui Israil.

Și după cum ordonă Moise în numele lui Dumnezeu a'și alege poporul dintre ȃece, și dintre sute, și dintre mi, spre a'l conduce și judeca, asemenea și Radu-Negru supuse la aceiași lege și însuși alegerea și încrederea Magistraturei cele mai nalte, a capului suprem și duce al Nației.

Domnul țereii nu'și face din patrie o moșie, o avere a familiei sële, nu se constituie în suveran absolut, ci supus alegerei Nației și controlului represintanșilor acestia, între care

cei mai vechi în serviciu și într'o hierarchie deschisă la toți fii patriei, formă dodecada Senatului, care mai la urmă se sue până la numărul de patru-zeci.

Iacă Uniunea vóstră, Românilor. Aci pe Biblie și pe Sântele Evangeliї veniți toți fii cei adevărați ai Patriei, veniți de a tinde brațele nóstre și a jura înaintea Cerului și a ómenilor Uniunea și Fraternitatea.

Uniunea eternă, pe care n'o vor putea paralisa cabalele Diplomației.

(39) **Barițiu Gheorgiu**, a lucrat cu osebite ca jurnalist, publicând în curgere de mai mulți ani *Gazetta de Transilvania*, însoțită deo *foie pentru minte, inimă și literatură*. Acéstă gazetă a fost prima care a desceptat pe Românii a se ocupa cu trebile politice și naționale, așa cât a pus pe Românii în stare să stea în 1848 la luptă făcișă cu Ungurii, cu Turcii și cu Rușii, pentru apărarea drepturilor strémóșesci.

(40) **Mureșianu Andrei**, a deșteptat pe Românii prin cântecile sale, așa fel cât poporul din Transilvania se ducea la 1848 cu mânele góle asupra tunurilor Unguresci. Punem aici următorul marș, carele are încă atâta putere asupra spiritului Românilor, în cât cântarea lui este oprită de guvernele streine de peste Carpați.

MARȘUL ANULUI 1848

în Transilvania.

Deșteptă-te, Române, din somnul cel de mórte
În care te-adânciră barbarii de tiranii!
Acum, or nici odată, croește-ți altă sórtă
La care să se 'nchine și cruzii tei dușmanii.

Acum orî nicî odată, să arătăm în lume
Că 'n aste mâini măi curge un sânge de Traian.
Și că 'n a nóstre pepturî păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Roman

Înalță-ți a ta frunte și veđi în jur de tine
Că staū ca brazii 'n munte voinicî sute de miî.
Un semn eî măi așteptă și sar ca lupi 'nstână
Bărbați, bătrâni și tineri, din munți și din câmpii.

Priviți mărețe umbre Mihaî, Stefan, Corvine,
Româna națiune, aî voștri strănepoți
Cu brațele armate, cu focul Sacru 'n vine
Viéță 'n libertate orî mórte cere toți.

Pe voi vě nimiciră a pismeî răutate
Și órba neunire la Milcov și Carpați;
Iar noi pătrunși în suflet, de sânta libertate,
Jurăm că vom da mâna, să fim în secolî frați,

O mamă văduvită de la Mihaî cel mare,
Pretinde de la fii-î și astăđi ajutor
Și blestémă cu lacrămî în ochi pe fie-care
Ce 'n ora de pericol s'ar face vëndător.

De fulgere să péră, de trăsnet și puciosă
Orî care s'ar retrace din gloriosul loc
Când patria sa mamă, cu inima duiosă,
Va cere ca să trecem prin sabie și foc.

N'ajunse iataganul barbareî semi-lune
A căreî rănî fatale, și ađi le măi simțim;
'Acum se 'ndésă biciul în vetrele străbune;
Dar martor ne e Domnul că vii nu o voim.

N'ajunse despotismul cu 'ntréga lui orbie
Al cărui jug din secolî ca vitele 'lă purtăm
Acum să 'ncercă cruzii, în órba lor trufie,
Să ni răpescă limba; *) dar morți numai o dăm.

Români din patru Unghiuri acum, orî nici odată
Uniți-vă în cuget, uniți-vă 'n simțiri;
Strigați în lumea largă că Dacia e furată
Prin intrigă și forță, viclene mișlociri!

Preoți cu crucea 'n frunte! căci óstea e creștină,
Devisa'î libertatea și scopul ei prea sânt,
Murim mai bine 'n luptă cu gloriă deplină
De cât să fim sclavi iarăși în vechiu-ne pământ!

(41) **Barnuțiu Simeon**, aŭ fost cel ántéiu Român carele s'aŭ ocupat ca profesor cu cercetarea și constatarea *Drepturilor publice* de independență și egalitate ale Românilor, pe baza vechilor legi strămoșesci. Punem aici ca model următorul estras din cartea lui publicată la 1867.

Utilitatea dreptului.

Utilitatea dreptului public e multiplă. Studiul lui ne învață să cunoșcem drepturile națiunii române, atât comune cu alte genți, cât și pe cele particulare și exclusive ale ei; până unde să întinde teritoriul națiunii române, ce drept are dânsa asupra teritoriului său; perit'aŭ dreptul ei asupra părților avulse; cum să se pórte deputatul român în adunarea naționale, cum să se pórte guvernul și diplomatul român în relațiunile, lor cu alte genți, ce pot ei și ce nu pot să ceda sau ce..... să pretindă de la guvernii altor state; cum să se apere națiunea română de subjugarea prin negoțul strein, prin colonisațiune

---

*) Turcii taie cu hangerul, Rușii bate cu biciul, Ungurii răpesc limba strămoșescă.

cu streinî, prin introducerea instituțiunilor streine; aceste și alte asemenea întrebări de importanță, parte 'și afla deslegarea în acéstă parte a dreptului public, parte presupun și cer cunoștința lui pentru ca să se pótă deslega cum cere demnitatea și folosul națiuneî române.

Unul din folósele cele maî positive ale acestuî studiü e: ca Româniî să 'și cunóscă pozițiunea în care se află astăđi cu cele-l-alte națiuni și să nu credă de cât numaî în puterile lor proprie. Eî aü cređut o dată în Slavonî și stigmatetele servituteî acesteî credințe le pórtă și astăđi în limbă, în legî și în biserică, ca și pe ale credinței în Grecî și în Jidovî; astăđi o parte cred în Francî, cea altă în Nemți și în Ruși; influența acestor protectorî solidarî asupra Românilor n'aü fost nici o dată la gradul de astăđi; de înaintea eî numaî e sigur nici unul dintre institutetele nóstre naționale; ea amenință tóte reminiscențele nóstre românesce. Numaî când vor începe Româniî a crede în sineși, atunci va începe și regenerarea lor naționale.

Pe acéstă regenerare însă o retarda, afară de alte cauze, și póte să o și nimicéscă, cum s'a đis d'asupra, și consciința cea căđută și retăcită a Românilor din ambe Daciele. Streiniî sciü, că Româniî de astăđi numaî sunt așa pasionați pentru arme și politică cum aü fost strămoșii lor, de aceea eî aü descris țerile române ca nisce feude ale Sultañilor, saü ca provincii rusesci și austriace și diplomații le-aü tractat dupe aceste idei false; pe Româniî din Dacia superióră i aü publicat de coloni ai Ungurilor și ai Nemților, și întru atât i aü aserbit și i aü spăriat cât nici nu cuteza să vorbécă înaintea Domnilor lor despre drepturile cele eterne și ne alienabile ale națiuneî nóstre. Aceste rele se pot ridica numaî cu armele și cu politica, numaî politiciî noștri pot să îndrepte opiniunea publică despre drepturile națiuneî române, numaî armele nóstre pot să le dea valórea cuvenită, numaî armele și politica potü să regenere pe Români. Prin arme însă nu înțelegemü óstea cea uniformată dupe moda și dresată dupe sistema principilor europeni pentru scopurile absolutismului, ci înțelegem

óstea națională; nici prin politică nu înțelegem artea celor ce se fac că ard pentru binele națiunei lor și în realitate sunt adevărații agenți salariați ai străinilor, nici artea celor deprinși a intriga, deprinși în perfidie și în perjurie, ci înțelegem politica acelor bărbați, cari cunosc principiile cele eterne ale dreptului, cunosc drepturile națiunei propriie și misiunea ei, cunos și geniul timpului și știu să lucreze în conformitate cu acesta dupe necesitățile națiunei. Despre studiul acestei politici dicem noi, că utilitatea e multiplă, și prin urmare că ar merita a se resuscita, a se lăși și a se și pune în lucrare în toate părțile României.

Istoria dreptului Românilor.

Dreptul Românilor fiind însuși dreptul Roman, istoria dreptului Roman e tot-dea-una dată istoria dreptului Romanilor din Dacia. Dreptul Roman atât cel privat cât și cel public a fost în usă la Români din Dacia tot-dea-una. Acești s'a ținut tot-dea-una de dreptul lor cu aceiași credințe și constanță cu care s'a ținut de limba lor, de pământul lor, de religiunea lor, de datinele lor strămoșesci, cu carele dreptul nostru e în legătura cea meă intimă, așa în cât el nici nu se va stinge cu totul dintre Români până ce nu se vor stinge aceste toate.

Libertatea și ecaritatea (egalitatea) Românilor din Dacia.

Români din Dacia ca descendenți coloniștilor Români, pe care 'i-aședat aici Traian *ad a gros et urbes colendas*, sunt liberi și ecarî; pentru că:

1. Dupe dreptul Roman, carele da (assignabat) proprietate de pământ tutulor coloniștilor, s'a dat proprietate de pământ și Românilor strămutați aici, iar acest pământ nu numai că era proprietatea Romanilor coloniști din Dacia, ci încă era și scutiți de tribut ca pământul Italiei; decî fiind ei toți proprietari, ca proprietari toți au fost liberi și ecarî dupe

acioma juridică: *libertatea fără de proprietate și proprietatea fără de libertate nu e cu putință.*

2. Fiind-că pământul comunilor nu se puté înstrăina dupe dreptul lor Roman, urméză, că satele și urbile Românilor din Dacia dupe dreptul lor Roman sunt libere și proprietarî și astăđi peste teritoriile lor, și cum că servitușele *in faciendo* cele ce apasă asupra acelorașî, sunt nedrepte. Aci încă se vede preceleța jurisprudinței romane, că nu recunósce număi, ci și apéra proprietatea și libertatea ca să nu se pérdă, precum nicî că se puté întêmpla altmintrelea sub imperatoarele Traian, carele a restituit senatuluî libertatea consultărei, poporuluî comițiale și magistraților vechia autoritate republicană; el a constituit și Dacia așa ca libertatea să se și conserve.

3. Instituțiunile Românilorî din Dacia, s'aú fundat și s'aú întărită și maî multă, dupe ce s'aú datú dreptú de Cetate tuturor, cariî erau în lumea Romană: «*in orbe Romano qui sunt, ex Constitutione imperatoris Antonini, Cives Romani effecti sunt* (L. 17 D. I. 5). În puterea dreptuluî Roman municipale și comunile Romanilor aú continuat a se governa însăși pe sine ca libere, a'și alege pe deregătoriî lorú, a ține consilie s'aú adunări provinciali compuse din onoratoriî și din plebe. (C. Th. XII 12, 13). Din consensul poporuluî și din idea cea politică a majorității constituționale, prin care se governa statul Român și în provincie, s'aú desvoltat și la Româniî din Dacia atât dreptul lor cel privat, care le-a preseruat libertatea personale și proprietatea în contra feudalismuluî, ce era să le ridice, precum le-a ridicat în cea-l-alta Europa, cât și dreptul lor public cel nedependente, carele i a apêrat de despotismul Rusesc și de anarchia Polonilor până în ȕilele nóstre.

4. Româniî din Dacia aú fost tot-dea-una și sunt și astăđi de jure liberî și ecarî, pentru că ei n'aú avut nicî odată, n'aú nicî astăđi nicî aristocrație (boerie) ereditarie. Între Româniî strămutați în Dacia ca coloniști n'aú fost nicî patriciî, aceștia aú rămasú în Roma și în Italia cu serbiî lorú și cu

latifundiile lor; ei n'aveau nevoie a se muta în depărtata Dacie pentru ca să capete o bucată de pământ. Cari se trimeteau aici ca deregători, au trecut Dunărea cu Aurelian, iar despre altă parte aceștia încă n'au putut să fie numai nisce sugători de sângele coloniștilor, cum erau mulți din alte provincii; altmintrelea n'ar fi putut să facă în timp scurt atâte monumente, care atestă și astăzi mărimea minții și a virtuții strămoșilor noștri. Nu, ei n'au fost feudali, ei au fost patricii s'au părinți, cari s'au fost înfrățit cu pleba prin legile sacrate și cari au meritat monumentele ce li se decretau de către ordinele Decurionilor unui popor liber și fericit.

5. Pentru libertatea persoanei și a proprietății Românilor vorbese, mai mult de cât ar putea să vorbească toate dipomatele Regilor, proprietatea reșiașilor, care de 17 secolii până acum încă n'a fost profanată de o servitute feudale, ci stă și astăzi martură în contra feudalilor streini, cum că și persoana și proprietatea celor-l-alți Români încă a fost asemenea liberă.

Numai din viața politică constituită dupe principiile libertății Romane se poate explica, cum au putut să facă Români state nedependenți dupe ce s'au desfăcut de imperiul orientale, care state au fost barierele cele mai tari ale imperiului în contra invasiunilor selbaticilor de la Nord (Gibon); adică, precum n'ar fi putut Americanii să facă state nedependenți de Anglia dacă n'ar fi avut comunele lor o constituțiune liberă autonomă, pe care au adus-o ei din Anglia în America: așa n'ar fi putut să facă state libere nici Români, dacă comunele și țera lor n'ar fi fost întărită bine prin instituțiunile cele libere, pe care le-au adus ei de la Roma și din Italia aici în Dacia. Numai din o viață politică basată pe aceste instituțiuni se poate explica în ultra, cum au putut Români să își conserve naționalitatea sub Goți, Unii și sub alți barbari; adică aceștia, de și învingători, erau necesați moralmente a recunoște superioritatea culturei și a civilizației Romane, pe care au aflat-o la Români. Atila guvernă dupe dreptul Roman, țice Ungurul Décsy dupe Procopiu și Priscu, adăogând, că barbarii nu în-

festău religiunea creștinilor și jurisprudența lor. În urma altor barbari venind și Ungurii, au aflat că Români au o proprietate liberă, o agricultură înfloritoare, comunități ordinate românești, o religiune mai demnă de ființe raționale de cât a lor, și au adoptat religiunea, agricultura, instituțiunile politice românești, în care ar fi și făcut de sigur mai mari progrese când n'ar fi adoptat mai apoi catolicismul papal, feudalismul și jugul Germanilor, de care nu vor scăpa nici o dată. Au venit și Sașii, asupriți și alungați de feudalismul lor național, au aflat și ei, că nici proprietățile bisericilor și ale monastirilor Române nu sunt beneficia papale, nici proprietatea cea privată a Românilor feud de herzogii, grafi, și baroni; au vădit, cum că bisericile Românilor sunt libere cu ministri aleși de dănele, comunele lor încă libere cu magistrați și deregători aleși; le au imitat pe toate aceste, și și-au făcut o republică fără de aristocrați feudalisti, nu însă dupe dreptul lor feudalistic, nici dupe cel unguesc, care încă nu era formulat, și nu e formulat nici acum, ci dupe dreptul, care a liberat din legăturile feudale Italia, Portugalia, Ispania, Galia, Belgia, Elveția, Anglia, Norvegia, Germania, carele a împedat feudalismul de nu s'au dezvoltat în Ungaria nici o dată în totă puterea lui, și încă cu atât mai puțin în țările Române, și pe carele în fine l'au vădit ei și pus în lucrare la vecinii lor Români din Ardeal și din țările Române, în proprietatea lor cea liberă, în adunările lor, în alegerile lor, și întru această instituțiune republicană a Românilor, care n'au suferit în mijlocul lor nici aristocrație nici dominațiune ereditară.»

(42) **Alexandru Hajdeu**, ca profesor la Hotin făcu pentru prima oară o espunere de lucrările cu cari Români au fost alergat dupe cultură în toate timpurile și cele mai vechi și cum tot-dea-una ei au fost isbutit la învățatură mai mult de cât alte nămurii. Reproducem aici espunerea în cestiune ca document de deșteptare pentru următorii nostri:

(Estras din cuvântul ținut în limba rusescă de cătră domnul Alexandru Hajdeu, Eforul scôlei din Hotin, cătră învêțacei aceleia, cu ocasiunea examenului de vară din anul 1837, tradus apoi românesce de d-nu Cavaler Constantin Stamatî, boieru român din Basarabia).

«Aduceți-vê aminte de faptele străbunilor vostri, pomenindu-î pre dênșii; întariți-vê cu duhul, ca și voi înși-vê să vê faceți meriți în pomenirea urmașilor voștri!»

(Cartea I a Macaveilor.)

Eû mă întorcû mai cu sémă cătră voi nobilî fii ai Moldaviei, căci voi mai deaproape și mai de rudă sînteți inimei noastre, de cât ceialaltî: pe'ntru că de'n toate legăturile politice, cea mai deaproape legătură a obscescei noastre patrii a îmbunaș și a noastră stare de astăđi cu a voastră vitorime într'ua nedespărțită întregime pre'n mijlocirea viețuirii noastre într'aceea-și țéră. De'ntre simțimêntele politice, precum a đis un adânc cugetător, este cel mai puternic acela ce se chiamă patriotism, de'n care urmeađă, că iubirea de patrie poate avea locû numai sub cheđășia iubirii cătră locul, unde ne-am născut. Și pe'ntru aceea, că scoala aceasta este înființată mai ales pe'ntru pămêntenii cei de loc, și scopurile ei țintesc spre lăticiunea educăciunii patriotice: într'aceasta stă ființa și lucrarea ei; pe când pămêntenii altorî țeri se arată aici numai pe un timpû, aduși fiind în aceste locuri poate mai mult pre'n întêmplare, ear nu de'n datorie, (ca și paserile văratice), întorcêndu-se apoi iar în țera lor, poate chiar nici cinstind macar cu pomenire mulțămirea țerei noastre. Pe'ntru voi tineri pămêtenii de aici sunt cuvintele mele; eû vreû să vê arêtu uă parte de'n sfaturile străbunilor noștri, cariî au fost oameni mari ai pămêntului Moldaviei; acestea vi le arêt ca nisce pilde vrednice de a le urma și voi, ca așa cu mărirea năciunii noastre, carea trebuie să o aveți pururea în mintea voastră, să vê puteți întari cu duhul, și urmând acelora, să vê puteți face meriți în pomenirea viitoa-

rielor noastre seminții (generăciunii). Însemnați-vă bine, «*că fără istorie nu este patrie, și fără iubire eătră istoria patriei nu poate fi vorbă de iubirea cătră patrie!*»

Numărându vechile zile ale năciunii noastre, nepărtinitoriul cercetătoriu se va lămuri (convinge) de'n șirul întemplărilor, că adecă năciunea noastră a fostu tot-dea-una mărită, de și a fost câte o dată nefericită, însă nicī o dată n'a conținut a fi cu fapte bune și mărețe. Credința dreaptă răsăriteană, monarchia, și patriotismul (năciunalitatea) aū fostu pururea ca trei temeie neclătite ale vieței filor Moldaviei. De aceste convingăciuni nu ne-am lepădatu nicī o dată pre'n împrejurări de'n afară, ci numai când n'amū avut destulă putere în lăuntru. Dreptu că noi, pe'ntru grelele împrejurări, n'am putut ajunge încă la acea treaptă a politicey (civilisăciunii), pe carea stă astăzi cea-l-altă Europă; însă istoria noastră arată învederatū «*că în delulū și năđuita de a ne lumina nu ne-am lăsat nicī o dată mai pe josū de cât alții, chiar nicī în timpurile cele mai tulburate ale țerii noastre.*»

Domnitoriul Moldaviei, Alexandru celū Bun, 1401 până la 1433, primind diadema împărătească de la împăratul Țarigradului, sau Roma nouă, a întemeiat în Suceava o școală naltă juridică după modelulū celei din Țarigrad, în carea învățații profesori, aduși de la Țarigrad, esplicau legile numite «*Vasilicale*» și altele; asemenea înființă și o școală greacă-latină-slavonă pe'ntru clerulū bisericey, în carea însuși metropolitulū Teoptistū propunea învățăturile bisericey răsăritene drept credincioase.

Domnitorul, Iacob Despotul (1562—1564) a întemeiat în Cotnarī universitate și bibliotecă vestită sub direcțiunea pămegistulū său vice-cancelariulū Somer, și a adusū pe'ntru propusăciunea sciințelorū, doi bărbați învățați și renumiți pe timpurile acelea: pe Caspar Piotar, ginerele vestitulū Melihton de'n Virtembergă, și pe Ioachim Riteca, profesorul matematicēy de'n Cracovia.

Domnitorul, Vasiliū Lupul (1634—1654), carele, dupe

mărturia lui Macariu, patriarhului Antiochiei, a fost cel mai învățat de'ntre toți Domnitoriî depe timpul lui. Acest Domnitoriî a lătitu scoala juridică cea înființată de Alexandru celu Bun, mutându-o de'n Suceava la Iași sub nume de «Academia Vasileană», unde a mai întemeiat patru clase teologice lângă catedra metropolitană și doue slavone-române, precum și scoale gramaticale tot acolo.

Domnitorul, Constantin Duca, (1663—1696, 1701—1704) carele pe timpul seî se ținea în lumea învățată de cel ântêiî elenist, și cel mai adânc știutoriî al filosofiei lui Aristotele. Acesta a întemeiat scoale populare pe lângă bisericile de sobor, ce erau în toate orașele (têrgurile) ținuturilor câte una, de'ntre care scoala Hotinului a înflorit mai îndelung de cât cele-l-alte până și sub domnița Împărătiței turcești. Celu de pe urmă Efor alu ei a fost Amfilociei, episcopul Hotinului, carele a tradusă românesce geografia universală, și a tipărit'o la Iași în anul 1795, împreună cu «cronologia Domnitorilor Moldaviei» cea compusă de Iacob II, Stamati, metropolitul Moldaviei.

La noî aî ajunsă câte-va povățuirî în sureturî, de pe care se învăță în scoalele Moldaviei în veacurile XV și XVI, și serbesc de laudă procopselei profesorilor moldavi; asemenea a ajuns și o prescurtare (synopsie) a istoriei universale de la zidirea lumii, aflată în scrisorile călugărului Ieremia. Dar poare va dice cine-va, că aceste pilde sunt prea de rînd, ca adecă un Domnitoriî (ca și pe aiurea) cu sufletu puternic, macar de și are mințe mai ageră de cât conviețitoriî seî, luând sêma: ce poate fi de trebuință neapêrată poporulu seî pe viitoriî, și prevêdând și cu cugetul soarta, la care are să ajungă elu, pe'ntru care se nevoesce a'î pregăti mai de timpuriî târșia epocă a politiceî, și pre'n feliurî de orînduelî, și aședăminte se sîrguesce mai cu sêmă pentru poporul seî a'l asemăna cu sistema și a'l deprinde cu politic celorlalte stăpânirî; însă murind el, pieru cu dênsul și folosul dorințelor sale. În istoria noastră însă găsim și pilde de alt-feliu, pilde

cu totul private, că străbunii nostri în calea civiliciunii poporului au deslegat mai înainte unele gâciturî ale minții și ale sciinței, numai cu a lor simplă înțelegere, cu carea în unele principie ale politiceî au întrecut cu mult pe cealaltă Europă, mai ales pre cea megieșită. Aceasta n'a fost faptă a vre unui cap mare de ocârmuitoriū; ci acestea au fost nisce vedenii, ce de sine au luminat și mintea poporului. Aceasta a fost lucrarea unei înțelepciuni adînci, dar proprie, nu însă împrumutate de la streinî. Adeverițe ne pot fi următoarele:

1. Pe cînd în Rusia se socotia tipăriciunea cărților ca un lucru necuratū, și meșteșugū diavolesc, dupe ȕisa mărturiilor contimporane; pe atuncî în Moldavia se tipăria cu sîrguință sfînta scriptură, și cărți de rugăciune în limba română, spre înlesnirea poporului. Cel mai rar monument al tipăririi celeî mai vechi în Moldavia a remasū Evangelia slavonă, tipărită la anulū 1512 de cătră Călugărulū Macariū, cu 22 de ani în urma celeî ântêie tipografii slavone de la Cracovia. Cînd de'n contra în Rusia cea ântêie probă de tipariū se socoate abia pe la anul 1564.

2. Mai departe: pe cînd în toată Europa cea-îăltă ardea încă cumplita luptă pe'ntru înaltul adevăr, rostit de marele Luter, «că adecă, limba bisericeî trebuie să fie pretutindenea limba cea vorbită de popor, al căria sunet îlu înțelege și mintea și inima auȕitorilor, precum înțelege copilul glasul maiceî sale, și maica gigătulū pruncului seū;» pe atuncî în Moldavia cuvêntul lui Dumneȕeu se propoveduia cu toată pacea în limba țeriî. Pîna la noi au ajuns cărțile: *propoveduirei* tipărite la anul 1550 și 1641; *legea nouă*, tipărită la 1684; *polidvinie*, la 1649; *pravila sfintelor Soboare*, la 1652; și alte memuarie vechie tipărite. Pe nedrept socotescū unii, că Domnitoriul ungar al Ardealului, Georgiū Racoți, a hotărit mai ântêiū la anulū 1643, ca în Ardeal să se serbească sfînta liturgie și toate celelalte serbite bisericesci în limba română, căci în Moldavia pîna la dênsul în ȕilele Domnului Vasiliū Lupul pe la 1636 numai la metropolie în Iași se ținea liturgia în limba

slavonă; ear poporul pretutindenea în toată țara asculta cele dumnezeesci în limba română.

3. Mai departe: pre când în toată Europa cealaltă se socotia de păcat neertat a cugetă macar să îndrepteze traducerea *Vulgatelor* sau ale *celor LXX de țilcuitoari*: pe atunci în Moldavia s'au apucat de traducerea așezământului (testamentului) vechiū de'n originalul evreesc, aflându-se în traducerea făcute de'n limba greacă și latină multe locuri nepri-cepute, întunecate, și cu multe înțelesuri. Cea mai vechiă mărturie despre astă mare trudă avemū psaltirea română tipărită la Belgrad (Alba-Julia) în Ardeal la anul 1651. Ear în Rusia, precum este sciut, au început a alătura înadins traducerea făcută de'n limba greacă cu originalul evreesc mai ântâiū în traducerea psaltirei făcută la anul 1814 cu voiea sinodului, și în psaltirea tipărită de cătră societatea biblică rusească.

4. Mai încolo: pe când în Europa cealaltă abia se învăța unde și unde limbele răsăritene, și abia se cunoschia folosul și neapărata trebuință a acelora, pe când orientalistul învățat se socotia de raritate și de om mare ca un geniū: pe atunci în Moldavia se afla în Hotin scoale foarte bune pe'ntru limba arăbească și turcească, în carele au învățat și Sobieski, fratele măritului Ioan III, Craiul Leșesc, și alți tineri cnej și nobili ai părții meadă-noptiale. Aflămū mărturiū diplomatice doveditoare că Rusia nu odată au chiebat din Moldavia în slujbele sale bărbați de cei mai luminați și mai iscusiți, începând de la scriitorii de crisoave Domnesci, și până la doctori și preoți, ba aflăm doveđi, că Țarul Rusiei Michailoviciū, propunându-și să organizeze pravilele țerii sale, au cerut de la Moldavia suret (copie) de pe pravilele noastre, și despre obiceiurile pământului nostru, spre a se închipui cu dânsul la scopurile sale cele înțelepte și creștinesci.

Drept aceea Moldavia au avut o dinioară dar mărirea sa, și a fostū respectată și socotită de cătră toate stăpâniile cele puternice streine; dar însă n'au apucat, și nici au

pututū apuca să-și desvelească deplinū a sa domnească des-
toinicie, saū a sa politică, pe'ntru că ea dupe pusăciunea
sa n'au pututū trăi nicī o dată în desăvârșita sa îndeletnicire
și învțăare. Vieța istorică a năciuniī noastre toată este
amestecată cu scene (iviciuni) jalnice, precum despre aceasta
se poate convinge orī-cine chiar și de'n pusăciunea geogra-
fică a Moldaviei, dupe carea nu putea să se desăvârșască.
Este cunoscutū, că Moldavia a fostū pururea nevoită să se
lupte contra unorū vecinī puternicī și lacomī pe'ntru apăra-
ciunea estinței sale și astă luptă ne'ntreruptă nu i-a datū re-
sufiu, ca să se poată desăvârși dupe dorință în sciință și
-civiliciune; ea în megieșele țeri avea tot atâția dușmanī ame-
rințătorī în locū de prietenī credincioși; puternicele staturī
megieșe Ungaria, Polonia și Turcia se întreceau când cu in-
trigele, când cu puterea să-și supuie sie-și pe Moldavia, dar
ea s'a luptat vitejesce și ferice contra tuturor dușmanilor celor
puternicī și numeroși, și și-a apărat și scăpat ființa de su-
pūnere și apunere. Moldavia ar fi avut trebuință macar nu-
maī de un prieten puternic și credinciosū, ca să se poată
înălța la cea maī 'naltă treaptă de desvoltare în sciințe și în
putere; dar ca și merită cu tot dreptul ca statele megieșe și
maī ales Rusia să-i fie recunoscătoare, pe'ntru că ea a îna-
intat pre'n bărbații seī sciințele și aședămintele de cultură
ale acelora. Decī dacă Rusia va face fapte de ajutor pentru
noī, și se arată prietenă apăraătoare nouē; aceasta nu este
dar, orī jertfă de'n partea ei, ci o părțică de'n vechia da-
torie cătră noī (Romāniī moldavī). Despre acest adevărū vē
aducū de dovadă pre câți-va de'n însemnații noștri patrioți
moldavī, cariī au întemeiat și înaintat sciințele în Rusia, lu-
minarea și aședămintele ei de civiliciune.

1. Așa este unul, Petru Movilă, fiul Domnului Molda-
viei, Simion Movilă, carele a fost maī ântēiū ostașiū viteazū,
vestit pre'n vitejia arētată sub zidurile Hotinului, ear dupe
acea îmbrățișându preoția, a fost metropolit Cievului, și este
neuitat în istoria bisericeī rusesci. Acesta, ca un adevărat

ostașiū al adevăratei credințe răsăritene creștine este celū ântêiū, carele a întemeiat în Rusia academia, lumina celor mai înalte sciințe sub nume de «Colegiū.» Acest aședământ înfloresce și astăzi sub numele de «academia teologică a Cievuluī,» carea pre'n temeînica învățatură a sciințelor teologice serbesce spre laudă întemeiătoruluī seū.

2. Călugărul român, Paul Berendi, nepotul unuia de'n pretendinții scaunuī Moldaviei, a compus lesiconul slavon-român, sciut sub numele luī Cutivesci, și pre'n aceea a pus ântêia temelje la lesicografia rusească, carea mai nainte cu o și n'a fost în ființă.

3. Nicolaiū Cîrnul, boer spătar de'n Moldavia, un limbist (poliglotist) rar pe timpul seū, a fost solul Țaruluī, Alecsiū Mihailoviciū la Cutaiū. Acesta a fost învățatoriulū și educatoriul luī Petru cel Mare, Țarul Rusiei. Decī daca renumitul Cîrnul a isbutitū să intipărească în inima învățaceluluī seū, a luī Petru cel Mare simțiminte adânci, și idei înalte, carele le-a și arătatū apoi în timpulū împărăției sale renăscându și cultivând pre Rusia cea necultivată înainte de dēnsul: «atunci noi Româniī moldavi cu îndrăsneală și cu tot dreptul ne putem fâli, că noi am fost luminătoriī, învățatoriī și cultivatoriī Rusiei.»

4. Domnitoriul Moldaviei, Dumitru Cantemir, dupe deparatul seū de'n Moldavia, a fost cel mai credincios, mai folositoriū și mai priincios svetnic al luī Petru cel Mare, în trebile politiceī și luminării Rusiei; el a fost întemeietorul academieī sciințelor în Rusia, ale căria aședăminte și statute le-a făcut dupe planul marelui filosof Laibnițū. Învățatura cea înaltă a principeluī Cantemir, simțimēntele luī cele nobile, șelul luī spre 'naintarea sciințelor și nemărginita luī iubire, ce a avut'o cătră năciunea noastră română, suflă cu înfocare de'n numeroasele luī produse literarie, carele aū fostū și sunt încă și astăzi lăudate cu o gură în lumea învățată (veđi No. XXIII, § 116, de'n tomul III al Lepturariuluī).

5. Antioch Cantemir, fiul luī Dumitru Cantemir, a fost

cel mai mărit poet al Rusiei pe timpul său, despre carele și Farni cel mai adânc cunoscător al literaturii slavone, încă dice: că el (Cantemir) a fost întâiul întemeietor al adevăratei poezii rusești. Mai pre sus de acest Antioch Cantemir, cu îndrăzneală putem dice, că n'a fost nici Lomonov. Ei pot fi de-o potrivă, și au fost mari dupe înfrunțele lor asupra literaturii rusești. Dar cine oare este mai de însemnat și mai vrednic de cinste pe'ntru urmași? acela ce a pus temelie hramului? sau acela ce a săvârșit bolta și a înfrumusețat pereții cu zugrăveală.

6. Tot fiu român al Moldaviei a fost și Herescul (Hiras-cov), bărbat neuitat în istoria luminării Rusiei, carele a fost și literatoriu și întâiul curatoriu al universității de'n Moscovia.

Eată nobilii junii români! cum ne convinge istoria Moldaviei, că străbunii noștri au fost pururea oameni mari, înaintătorii de științe și de cultură nu numai pe'ntru sine și în țera sea, dar au fost și învățătorii, luminătorii și cultivatorii și ai altor țări, adică ai tuturilor țerilor, unde i-au alungat soarta vieții.

«Deci eu mă voi socoti prea fericit, nobilii junii ai pământului Românesc dacă cuvintele mele vor lăsa în inima și mintea voastră intipărire adevărată și statornică, dacă ele vor trezi în inima voastră un fel infocat către mărirea și pomenirea străbunilor noștri; că așa să vă aduceți aminte pururea: ai cui strănepoți sunteți? și să vă nevoiți ca voi în viața voastră pășind pe urmele lor, și lucrând în duhul lor spre mărirea națiunii și a voastră înși-vă, încă să fiți cu tot dreptul și într'adevăr vrednici de dășii, și de numele ce'l purtați!»

(43) Aron Pumnul, ca profesor în Cernăuți, a publicat pentru prima oară un *lepturariu*, adică o carte de citire compuse numai din scrieri curate românești ale tuturilor scriitorilor Români din toate veșturile și timpurile. Acasă carte este atât de meritore în cât poate înlocui singură pe toate cele-lalte cărți românești, precum singură numai mănține până acum

spiritul național al Românilor din Bucovina, unde Nemții nu continesc a împedeca cu tóte chipurile deșteptarea națională a Românilor. Publicăm aici ca dovadă un extras din scrisórea autografă cu care d-nu Pumnul ne-a trimis cartea sa la 1864, și din care se póte vedea cum a fost silit a întrebuița chiar înșelăciune, pentru a căpăta voie de la Nemți ca să publice cartea sa.

«Din produsele literarie ale d-vóstre am pus în lepturariu *Drepturile Moldaviei asupra Ucrainei orí Pocuției, etc.* însă ca să póta trece la tipariu fără peđecă, i-am schimbat titula și am pus suprascrisul: *Referințele istorice și comerciale ale Moldaviei cu Pocuția etc.*, iar testul l'am lăsat neatins și, veđi, așa trece la tipariu!

«Eú am fost nevoit să fac tot ast-fel încă cu multe produse literarie ale multor scriptorí rumîni, căci numai așa le am putut strécura prin *cincé censure monarchice, germane, polonice, rumîne unite și neunite*, la câte este supus bietulú lepturariu și sub a căror apăsare nătêngă și dobitócă a zăcut nu mai puțin de cât *șecele aní de șile*.

«Ar fi bine dacă s'ar introduce și în scólele Principatelor acest lepturariu, coprinđetor de toți bărbații cei mai demni ai literaturii Române seriose, și tóte produsele cele mai însemnate literarie ale acelora: ca așa să capete junimea română din tóte provinciele o cultură literariă, uniformă, seriósă, morală și națională, căci toți suntem fii aceliași mame *Națiunii Române* și prin urmare toți avem aceeași țintință bine-cuvântată de Dumneđu însuși!»

Din aceste Românií urméză să învețe a sci cum la nevoie trebuie să lucreze și să facă binele chiar pe ascuns, cătându'și de trebă fără paradă și fără larmă. Așia învăța și un alt Român vrednic, repositul Poenaru, carele aú condus mai cu succes scólele României de la renascerea lor în 1830, căci alt-fel puteam fi împedecați ca la 1842. Să tăcem dar, să facem însă, și așa vom reuși orí când, și orí unde.

(44) Româniî se dovediră a fi poporul cel mai ager la minte prin aceea că, la scólele cele mari din streinătate, unde merg la învățatură ómenî de tot némul, Româniî aũ reușit tot-dea-una mai mult și mai repede de cât orî care alt ném de ómenî. Apoî pe când, Némțul spre esemplu, orî cât ar învăța saũ ar trăi franțuzesce nu parvine nicî odată a vorbi și a pronuncia curat ca un frances, nicî un frances ca un german saũ ca un rus etc., Româniî învață fórte repede a vorbi și a pronuncia orî ce limbă streină întocmai ca ómenî de acea limbă. Ast-fel un Némțũ spre esemplu orî cât ar învăța saũ ar trăi în țera Românescă, va ȕice tot-dea-una *chine* în loc de *câne* etc. pe când un Român numai dupe doi saũ trei anî de învățatură póte vorbi nemșesce așa cât să nu'l cunóscă nicî Nemțîi că nu este Némțũ. Acéstă lesnire de minte a Românilor aũ făcut că noi, numai în patru-ȕeci anî de când am început a lucra mai serios, suntem mai cultivați în proporțiune de cât Rușîi, spre esemplu, cariî lucréză de 180 anî. Este vederat dar că un Român se póte cultiva de cincî orî mai repede de cât un strein și ast-fel, numai daca vor stăruî la învățatură, Româniî vor putea precumpeni un număr de streinî până la de cincî orî mai marc. Numai pe tărîmul cultureî dar putem spera a ni păstra și a ni sporî pentru viitor independința și naționalitatea, căcî numai la minte Românul este mai tare de cât alte némurî. Apoî și în genere orî ce superioritate residă numai în superioritatea minței și nu a trupuluî nicî a număruluî. Ast-fel un singur om și chiar un copil, numai pentru că are minte naturalmente superióre de om, póte menține o întrégă turmă de vite, boî, caî, etc., din cariî fiecare unul este mult mai tare de cât el. Tot ast-fel un om mai superior la minte póte comanda și a ține în ascultare un sat de ómenî saũ o întrégă armată. Tot ast-fel și o națiune mai pucin numerosă dar mai cultivată póte precumpăni alte alte popóre mult mai numeroase dar cu mai puțină putere de minte. Numai așa spre esemplu, Francesiî cu douē trei sute de miî de ómenî de peste nouē mări și țeri aũ putut bate

pe 80,000,000 Ruși în țera lor la Sebastopoli, Românii dar trebuie să alerge toți la învățatură și să sacrifice tot pentru învățatură, dacă vor să se menție demni de *némul* lor și să nu'și përdă naționalitatea, adică limba și țera păstrată până astăzi cu sângele strămoșilor lor. In arme nu ne mai putem bizui astăzi, căci, streinii fiind mai numeroși de cât noi, vor putea avea arme tot-dea-una mai multe de cât noi. Minte însă nu pôte avea nime mai mult de cât dă natura, și Dumneșeu aũ voit ca Românul să aibă minte mai multă de cât tóte némurile. Așa dar viitorul României este numai în scolii, și decii astăzi pe nici o altă cale nu pôte cine-va lucra mai mult și mai cu folos pentru țeră de cât prin scolii. Să scim bine că astăzi o scoală este pomana cea mai bună care se pôte face țerei și un învățator bun este mai de ajutor pentru țeră de cât un Mihaiu Vitezul. Să ne desbrăcăm dar pentru scolii precum strămoșii noștri moșneni s'eũ desbrăcat pentru arme și pentru alte pomene, dacă voim ca și noi la rëndul nostru să scăpăm și să păstrăm și să sporim țera strămoșescă și némul Românesc.

(45) Pot menționa aici că am avut fericirea a fi eũ cei d'ânteiũ carele, în 1859, am reinceput scrierea cu litere latine strămoșesci, în corespondința oficială de stat, ca șef de secțiune la ministerul instrucțiunei publice din Moldova, precum se pôte dovedi din archivele statului. Esemplul acesta aũ fost urmat cu repejiune de cele-l-alte autorități publice, de și cu greutate la început, precum se pôte vedea din corespondințele urmate pe atunci, când se înapoiaũ de mai multe ori scrierile biurourilor mele ca neputând a fi cetite de alți funcționari. Noi însă am ținut bine și, pentru a înlesni lucrul, am făcut abstracțiune de ori ce ortografie, cerënd simplu numai să se scrie literele latine, fie cu ori ce mod. Ast-fel, în mai pucin de cinoi ani, scrierea și tipărirea cu litere cirilice aũ dispărut cu totul din tóte lucrările publice și private, afară din cărțile bisericesci. Întru cât însă slavonismul va păstra macar și nu-

mai acest refugiū, care i oferă încă biserica noastră, Românismul rămâne espus la o nouă copleşire din partea Ruşilor Slavī. Româniī dar sunt datorī a nu'şi conteni silinţele până la totala depărtare a slavonismului cărţilor bisericescī. Un început la acēsta s'aū făcut deja prin tipărirea cu litere latine a unui oratoriū (ceaslov) saū carte de rugăciune prin iniţiativa M. S. Domnitorului Carol I, precum şi a Evangeliilor de peste an prln repausatul Episcop al Buzeului Dionisie, la care se mai pot adăogi Pentateucul de Eliade şi Biblia sacră de Societatea biblică din Londra. Lucrările de felul acestora ar trebui însă a fi continuate mai cu înmulţire şi fără întrerumpere, până la dispărerea cu totul a literelor cirilice de prin tóte Daciile, căci numai atunci periclele slavonismului, adecă a stăpânirei prin Ruşii orientali, ortodocşi ca şi noi, nu se vor mai putea întórce, precum de stăpânirea prin Nemţiī Occidentali, cariī scriū ca şi noi cu litere latineşti, ne vom ţine feriţi păstrând biserica noastră orientală.

(46) Româniī forméză şi astăđi majoritatea locuitorilor de prin tóte locurile de peste Dunăre, găsindu-se însă anes-tecaţi cu mulţi Bulgariī în părţile de la Dunăre până la munţiī Balcanī, cu Grecī diŃcolo de Balcanī până la Marea Grecilor şi cu Albaneziī saū Arnăuţiī în părţile despre Marea Adriatică. Mai curaţi se ţin Româniī în rescrucile munţilor Balcanī, despre oraşele Tárnova în Bulgaria, Monastir în Macedonia şi Ocrida în Albania; se întind însă cu putere până pe la oraşele, Durazzi pe Marea Adriatică, Salonic la Marea Grecilor şi Silistra pe Dunărea. Avënd de luptat cu trei popóre streine stabilite în permanenţă printre ei şi anume: cu Greciī încă de la strămutarea imperiului Roman de la Roma în Italia la Constantinopoli în ţera Grecéscă, cu Bulgariī încă din vécul VII de când ei aū strébătut şi aū rēmas în părţile despre Dunăre până la Balcanī, şi cu Turciī cariī aū pus stăpânire cu sabia peste toţi creştiniī de peste Dunăre încă din vécul XV, Româniī, ca să se póta ţine mai feriţi, aū lăsat câmpurile şi s'aū

tras în munții Balcanilor și a Pindului, ocupându-se mai mult cu păstoria și cu-cărăușia. In asemenea retrăgere însă, ei, rămâind cu totul lipsiți de progresele realizate în lumea cea mare, au ajuns a perde până și cunoșterea citirei și a scrierei. Grecii folosindu-se de aceste împrejurări, au încercat să facă pe Români a'și uita limba și naționalitatea, învățându'i numai carte grecescă prin biserici, așa în cât Români de peste Dunăre, necunoscând altă scrisore, scriau limba lor numai cu litere grecești. Vorba însă au păstrat'o tot Românescă, așa fel că, în unele privinți, vorba lor este mai corectă chiar de cât 'a noastră. Ast-fel este de exemplu în conjugarea verbului *a fi-fire*, când noi ȳicem: *sint, esci, este, sintem, sinteți sint*, Români din Macedonia ȳic: *fiu, fi, fie, fim, fiți, sunt*; de alt-fel ei pronunța pe *f* în *h* ca și la noi une ori: *hiu, hi, hie*. Unul din semnele distinctive a vorbei Românilor de peste Dunărea este punerea articolului masculin la pluralul substantivelor, ȳicând, spre exemplu, *omenii, fetiorii*, pe când noi ȳicem *feciorii, ómenii*. De alt-fel, afară de unele cuvinte, vorba lor este una cu a noastră. Dăm spre exemplu următoarele bucăți dupe faimosul Macedo-Român Boiagi, primul carele a început să publice scrieri în limba de peste Dunăre, pe la începutul vécului curent.

F A B U L Ă.

Un arătoriu (plugariu) aprópe fiend să móră, e (și) cara (daca, francesul *car*) nu avea avere se lasa a fiilor, ma (dar) li vru inima se li faca bună arători, li cliama (chiema) la patu de mórte e li ȳise: Fili a me! voi vedeți că se apropie ora a mortili a meli. Tuta averea a mea cautați tru (întru) vinia (vie cu struguri) și va se o aflați. E filili cu mentuirea (gândire cu mintea) că avea el acolo vre un tesaur (comóră) ascuns, luară tru ore (pe dată, întru aceeași oră) sapele de săpară cu mare curundeția (curând, cu grăbire) tuta vinia. Tesauru de alechea (chilipir, de lichea) nu aflați; ma vinia bine sapata două ori actant (atât) frupt (rod) dede.

CÂNTARE NAȚIONALĂ.

Ruman mene, Ruman tene
Ce vreți frate ca mai bene,
Legatura mai musata (frumósă)
De uă muma de un tata?
Tene jone, mene jone (june)
Fruntea mea de Macedone
Pórtă oclí (ochi) ce topesce
Pe barbarul ce-o mutresce: (privescē cu mutra omului).
Vin Muntene, Moldovene
Cu fete Macedonene
S'invirtim o horă mare,
Pentru dușmanī tremurare.

Dar fiind-că scrierile de mai sus sunt compuse de d-nu Boiagi în un stil mai cultivat și mai literar, apoi adaug aici următorul cântec cu totul popular, cules de d-nu Bolintinénu în călătoria ce au făcut la Pind în anul 1853.

Mi s'a aurit țru esta uație
Că ma dor dada nu se fație;
Când mi tinesce cat veri ora
Perili din capul mí se rescola.
Ma tu ce ai casa aparte,
Tu, chiară fata gura de miare,
Strigă-gni și gnia s'vin ti dormiare,
Ca escū vrut de sinele tale;
Ma Dumneđeū să ni dea rebdare!

Traducere:

Mi s'a urât întru astă viețā
Căci mai de dor durere nu se fače
Când mă tinesce câte vr'o órā
Periī din capu'mī mí se rescólā.

Dar tu ce ai casă la o parte,
 Tu scumpă fată, gură de miere,
 Strigă și mie se vin la tine să dorm
 Căci sunt dorit de sînurile tale;
 Dar Dumneșeu să ne dea răbdare.

În toate aceste bucăți nu se aude nici un cuvânt care să nu fie cu înțeles și cu întrebuițare Românească. Este de notat pronuncia cuvântului *uație* în loc de *viață*, care este mult mai apropiată de vechia latinitate, în care litera *v* era reprezentată numai prin litera *u*. De asemenea pronuncia *gnia* în loc de *mie* întrebuițată și la noi de popor ca o moștenire de la Goți, dupe cum se găsește și în Italia (*o gni*) și Franca (*agneau*), adică în toate părțile pe unde latinișii sunt amestecați cu germani. În fine pronuncia lui *c* în *ț*; *fațe* în loc de *face*, care se găsește numai la Românișii Macedonenii, ca moștenită de la Grecii, cu carișii au stat în contact mai permanent și de aproape și care au făcut ca să li se dea numirea de *Țințari*, de către Românișii din Dacia lui Traian, iar vorbeii lor numirea de *păsărescă* sau limba pajorilor, adică a legionarilor cu pasărea sau pajorea Romană, fiind-că Românișii de peste Dunăre erau cei mai aproape de scaunul împărăției Romanilor.

În adevăr Bisantinișii din vécul de mijloc numiașu pe Dacia lui Aurelian de la Dunărea și până la marea grecilor cu numele de *Romania mare* (*Megalo-Vlahia*), care se mai păstrează încă astăzi pentru locurile din apropierea Constantino-polei, numite *Rumelia* cu reședința în Adrianopoli, cetate fundată de același împărat Adrian, carele au stricat podul lui Traian de pe Dunăre. Românișii de peste Dunăre se numesc pe sine *Aromanii* dupe cum în cânteculă de mai sus ei dăic *aurit* în loc de *urât*. Numirea de Aroman însă denotă ca și *uație* o latinitate mai antică și mai pură, căci se știe că Roma din vechime, adică pe când era încă numai un sat, purta numirea de *Arom* adică *miros*, ca închinată Florilor mirositoare ale câmpurilor, și numai dupe ce se făcu cetate mare de re-

ședință, fu închinată voiniciei lui Ercules, sub numele de *Roma*, care însemnăză *putere*. Ceia însă ce se vederăză mai important din cântecul popular de mai sus, este naiva și puternica dorință a Românilor de peste Dunăre pentru Dacia lui Traian, pe care o învoca ca pe o *scumpă fată cu gură de miere*, ce *are casă mai la o parte*, adică mai ferită de asuprirea streinilor, de răul cărora peste Dunăre Românilor *li s'aū urât de vieșă și li se rescoldă părul capului și nu li mai ticnesce nică o oră*. Vădând însă că este cu neputință ca să trecă Dunărea înapoi la sînul nostru, ei nu pot face alta de cât să roge pe Dumnezeu *a li da rebdare*. Și bine fac Români că nu trecă dincóce, căci viitorul nostru Românesc al tuturor este numai dincolo de Dunăre, în România-Mare, la Marea Salonicului și la Antibari pe Adriatica, faciă în faciă cu Italia, care este légănul nostru primitiv. Pentru acésta stremoșii noștri dăruiaū tot-dea-una averi la *locurile de jos*, spre a fi de ajutor în luptă pentru naționalitatea fraților lor de peste Dunăre, cari se află mai în robia streinului. Când însă vădură că aceste averi le mâncaū numai călugării greci, sub cuvânt de *ortodocșie*, atunci Români luară înderăpt aceste bunuri la 1864 și începură a trimite profesori peste Dunăre, unde deja s'aū înființat școli Românesce la Silistra, la Ternova, la Monastir, la Ocrida și în alte părți, ca să ajute pe frații noștri a scăpa de cărțile și de literile grecesce.

Ca să se vadă cât de cotropiți se găsec frații noștri de peste Dunăre de către Greci, să se citescă următorul raport oficiale adresatū guvernului nostru de unul din profesorii trimiși acolo :

Epir. Abela 1868, Sept. 8.

Domnule Ministru,

«Un an de zile se împlinesc de când am ocupat catedra școlei publice din acéstă comună și predăū limba națională la elevi, dupe cum este a mea misiune, ce o împlinesc

cu cea mai mare esactitate a consciinței mele, deși circumstanțele grave m'a făcut să încerc amarî suspinuri din cauza prelaților Greci. Cu toate acestea cea mai mare nenorocire a mea fu că n'am putut a vă comunica de timpuriu cele petrecute și acesta, Domnule Ministru, nu din negligență, ci din cauza lipsei de mijloce. Numai d-lui Vrana, directorele agenției de la Constantinopoli, încă de la Februariu, anul curent, i-am raportat pozițiunea lucrurilor de aici și calomniile prelaților Greci făcute asupra mea.

«Acum dară viū și umil mă prezentezū prin acesta înaintea Escelenței Vóstre, a vă descrie cu cea mai mare esactitate și cu dreptă rațiune persecuțiunile ce mi s'a făcut.

«Escelenția Vóstră cunoșteți prin studiū pozițiunea fizică și geografică acestor părți; mai vă spun și eū studiul ce făcui asupra lor prin experiențe. Epirul este o masă de șiruri de munți, situate unele dupe altele. Cóstele și văile lor încântătoare sunt semēnate naturalmente în pinī, brazī și fagi, ce presintă un aspect pitoresc; iar vĕrfurile lor, din care curgū ape transparente, se par că se ambiționéză care de care să se întrécă spre a atinge bolta cerescă, și póte din acéstă cauză cerul i-a privat de darul a fi încoronați cu arbori. Pe cóstele acestor șiruri de dealuri sunt situate propriile nóstre comune unele mai spre văi, altele mai spre vĕrfuri. Locuitoriī comunelor despre vĕrfuri nu pot ierna aici, fiind multă neūă; altă cauză mai este, că, fiind ocupați cu turme de oi și capre, nici aceste animale nu pot trăi, în asemenea părți. Pentru aceste cause Româniī sunt siliți a descinde cu familiile și animalele lor pe câmpiele Tesaliei și se aședă în comunele ei spre a ierna. Primă-vĕra iarăși se reîntorc în propriile lor comune. Acéstă strēmūtare se face de la 15—25 Octombre și reînturnările de la 15—25 Aprile.

«Eū, Domnule Ministru, am ocupatū catedra scólei publice din acéstă comună la 1 Septembre, iar la 10 Octombre depusei împreună cu familiile Române, ca să reîncep cursul

meu la Zereu, în Tesalia, unde să erneze cea mai mare parte a Românilor din comuna noastră, precum și din alte comune.

«În Zereu este reședința unui episcop și a unui sub-ofițier de poliție. Episcopul numit Ieroteu a turbat (permite-mi-se această espresione), la aușul că Români au un institutor al lor și dau instrucțiune la copiii lor, și, cu nici un chip, nu vrea să mă lase a funcționa.

«Notabilii Români, vădând cerbicia episcopului, s'au referit la Caimacamul (ocârmuitorul) Turcesc din Larisa (capitala Tesaliei) și scóseră de la el ordin ca să nu fie supărați Abdeliotișii de a'și avea profesor al lor aparte, întru cât voesc a'l plăti numai de la dênșii și întru cât nu va fi lucru contrariu legilor imperiului.

«Episcopul vădând asemenea ordin, începu a tuna și a fulgera în contra mea și a tuturor Românilor și respunde Caimacamului, că institutorele este trimis de o propagandă ce are rea intențiune și alte multe, numai să'și realizeze capriciul seú, ce este propriu clerului înalt părților acestora.

«Respunsul prelatului au avut de efect că autoritățile locale 'm'au cerut garanție pentru ca să nu fug, iar la 12 Ianuariu veni un gendarm cu ordin ca să mă duc la jurisdicțiunea din Tricula, unde, dupe mai multe cercetări ce'm' făcu Caimacamul, mă eliberă pe garanția să nu deschid scóla fără o nouă permisiune de la caimacamul superior din Larisa.

«Aceste scene s'au terminat pe la 10 Februariu. Ca să mai cerem o nouă permisiune, nu s'au aflat cu cale din partea notabililor Români, fiind-că se apropia timpul de reinturnare în propriile noastre comune și ast-fel a remas pentru viitor.

«În acest timp predam lecțiunî pe la case, atât la copii cât și la adulți; nu însă regulat. Sus numitul Episcop, îndemnă pe Români de mai multe ori, chiar cu amenințare de excomunicare, *oprire de la împărtășenie*, ca să'și trimită pe feciorii la scóla Grecéscă; dar nici unul nu vru să facă acesta.

«Astă primă-veră, înturnându-mă la Abela, am reînceput regulat cursul meu, de și mitropolitul nostru 'm'a spus confi-

dalemente, că, dacă s'ar putea, să mă las de a preda limba Română, fiind-că i.s'au făcută observări rigurose din partea Patriarchului, prin scrisore sinodală, pe care avui onóre a o ceti în original, nu putuiú însă a lua copie. Tot ce 'mí aduc aminte e că se spunea: «predai interesele naționale și, ca să scapi de or'ce ispite, trebué să ni scrii în estens, cum s'au făcut lucrurile de Români din eparchia ta au trimis copii de ai lor în România și ce fel de profesori se află în eparchia ta din România? etc.»

«Din partea mea, cu respect vė spun, Domnule Ministru, că, la vederea unuí asemenea actú iscălitú de capul bisericeí Orientale și de doí-spre-dece Archierei, la care lumea se închină ca la nisce Ței, m'a prins o teróre. Cât de departe sunt de sacra misiune a lor! căci sânta scriptură ni spune: *Arétați învțătura să nu se mâníe Domnul* (psalm 2) și *doriți cu ardóre a prooroci și, a vorbi în limbă, nu opriți* (I Corint. XIV 39). Dacă dar sânta scriptură ni spune să învțăm limbí, cum pot, pentru Dumneđeú! *luminătorii luméi și sarea pământului* să ni opréscă să studiem limba maternă. Dupe mine, cu amară inimă, dau caracterelel acestui act, ce este o atrocitate, o cruđime a capului bisericeí nóstre, care se face asupra nóstră în al XIX secol!

Institutore, Ioan Tomescu.»

Scrisórea acésta vederéză înălțimea sufletului și curățenia iniméi acestui biet june învțător, dar apucăturile grecilor în contra Românilor de peste Dunăre nu datéză numai din secolul XIX. Ele datéză încă din secolul IV când capitala imperiului Roman fu strămutată din Italia la Constantinopoli, când Grecii începură a se servi cu biserica pentru a covêrși pe Români. Atunci însă Românií erau încă în putere și se apărară cu armele sub conducerea unuí general cu numele Vitalian, până ce căpătară împécare prin noile legi ale împératului Justinian în vécul VI. Apoi când în vécul XI biserica creștină se despărți în doué, Grecii începură din nou a încurca

pe Româniî din Orient cu limba lor prin școlî și biserică, până ce Româniî de peste Dunăre se uniră cu Bulgariî și, sub conducerea mai înteiî a lui Deleanu și Alusianu, apoi a fraților Petru și Asan, scuturară cu totul dominațiunea Grecilor și formară imperiul Româno-Bulgarilor cu biserica lui independintă la Ocrida. Dar când Turciî subjugară atât pe Greci cât și pe Româno-Bulgari în vécul XV, ei nu mai făcură nicî o deosebire de naționalități ci supuseră din nou pe toți ca simpli creștini sub ascultarea Patriarchului din Constantinopoli. Atunci Greciî profitară din nou de acéști ocașiune pentru a trimite pe la tóte bisericile numai popi greci cu carte grecésă, așa-fel cât în trei sute de ani, Româniî, pe mai avênd sub jugul Turcilor alte școlî de cât biserica, și ne mai auđind în ea altă limbă de cât pe acea grecésă, începură a șî strica limba lor românésă și unii a o uita cu totul. Când apoi în vécul XVIII Greciî, cu sprijinul Rușilor, începură a se pregăti ca să scuture jugul Turcilor, ei, vedêndu-se pucini la număr, se gândiră cu multă dibăcie ca să grecésă mai înteiî cu totul pe cele-l-alte némuri conviețuitoare cu ei. Româniî însă începură a se apêra înființând o tipografie românésă la Voscopoli, Românul Macedoncan Boiagi tipări o biblie în limba Macedono-Română și un preot cu numele Daniil publică un mic vocabular în limbele Românésă, Grecésă, Bulgărésă și Albaneză sau Arnăuțésă. Trebuie să mai șcim că Albaneziî sau Arnăuțiî se dovedesc a fi de un ném cu vechiî Daci și sunt astfel fórte apropiați de Româniî de la Dunărea de jos. Atunci Greciî rădicară pe un călugêr cu numele Cosma, căruî dădură numele de sfânt, și cu ajutorul respectului religios ce inspirară prin el Românilor și celor-l-alte némuri, nimiciră lucrările de apêrare a Românilor, afurisind cu cărți patriarhicesci pe ori ce creștin care ar fi învățat altă carte de cât grecésă. Astfel și Româniî și Bulgariî de peste Dunăre, pentru a rămânea creștini, fură siliți a scrie chiar limba lor numai cu litere grecesci, căci nicî de la noi nu mai puteau căpeta carte Românésă, pentru că și aici domniile Românesci încăpuseră în

mânile Fanarioșilor greci*). Indată însă ce România se găsi scăpată la 1866 și de Greci și de Turci și de Ruși, Românii și Bulgarii de peste Dunăre se grăbiră a trimite aici pe tinerii lor spre a se cultiva în sensul național și ast-fel numai în șapte ani Bulgarii ajunseră astăzi să nu mai primescă popi Greci, fără a se sfii de afuriseniile Patriarchului, carele, vădând stăruința lor au fost silit până în fine a recunoște biserica lor națională, iar Românii de peste Dunăre cer cu îndrăsnelă profesori de la noi, precum se poate vede din următoarea petițiune oficială adresate guvernului din București:

Domnule Ministru,

«In ora acésta inima noastră se află supt mare bucurie, aflând de la feșiorili ce ni au venit că guvernul Românesc nu au uitat pe frașili lui din ținutul Turciei, ci în toate șilele dă probe de forțe mare iubire ce păstréză pentru noi. Inima noastră este inundată de bucurie încă de când guvernul Românesc a dat cel ântêiū semn de iubire către frașili lui perduți, luând câți va junți de aici, cu scop ca să se învețe limba lor națională, de care erau lipsiți de câți-va secolți, și dupe aceea să se întórne în patria lor ca să ne învețe și pe noi limba națională. Acum însă noi simțim și mai mare bucurie, vădând că acei a început să dea fruct, fiind-că vedem că uniș dîn ei sunt destinați de guvernul României ca să rămână profesori de limba Română. Noi, Domnule Ministru, acum 40 ani, de când poporul din Turcia se afla în mare agitațiune și răscólă, am părăsit patria noastră, adică, Bela, San-Marino, Perevoli și alte locuri și ne am retras pe munții de lângă Olimp și am făcut, în eparchia Veriei, din pašalicul Salonicului, un sat sub

---

*) Dositeiū, Patriarchul Ierusalimului, dă următoarele instrucțiuni oficiale lui Atanasii episcopul Ardélului, adică Transilvaniei în 1698: *trebuie Archieria ta slujba bisericei să te nevoești cu de-adinsul să se citească totă pe limba slavonăscă saii eliněscă, iar nu românesce saii într'alt chip.* — Cipariu, Blaj 1855.

numele de Noua-Bela, care cuprinde la 300 case curat Românesci. Acum, vă puteți închipui, Domnuțe Ministru, în ce stare se află acest sat. Cele d'ântêiū lucruri necesare poporului, adică biserica și scôla, se află în srare miserabilă și copiliī noștri nu'și pot avea educațiunea trebuitorē. Acum dar, D-le Ministru, aflând ocasiune favorabilă, vrem și noi ca să avem unū profesorū de limba nōstră, dintre jūniī vorbiți mai sușū. Vē rugămū dară, Domnule Ministru, ca să bine-voii a ne trimite și nouē un profesor care să învețe copili noștri limba națională. Credem, Domnule Ministru, că rugăciunea nōstră nu va fi deșartă, ci va avea resunet în inima fraților noștri de acolo.»

Urméză 40 de iscălituri scrise cu litere grecesci și adevrite de girantele (primarul) Pavel Petrulejiū, cu arētare că semnăturile nu sunt mai multe la număr, numai pentru că ómenii aū trebuit să pornescă la cărăușie.

Așa dar, înființarea scôlei Macedonene aū fost una din faptele mari cele mai naționale de sub Cuza-Vodă la a cării pomenire va rămâne alipit cu laudă și numele barbatului Român Vasilie Alexandrescu Urechie, carele aū conlucrat atunci ca Director al Instrucțiunei publice și aū visitat în persónă cu multă greutate prin Macedonia pentru a aduce tineri de pe acolo, cu ajutorulū unū Archimandritū Macedoneanū numitū Averchie. Din nenorocire D-nu Tell, ministrul Instrucțiunei la 1873, aū desființat și acéstă scólă. Dar deja aū apucat a se forma de peste Dunăre tineri, ca mai sus vorbindul Tomescu, și ca un altul cu numele Apostol Mărgăritescu. Acesta luptă încă și astăzi peste Dunăre cu atâta putere în contra tot felul de piedeci și prigoniri grecesci, în cât aū căpătat deja de la popor gloriosul supra-nume de *apostolul Macedonieș*. Să scim dar cu toții și să nu uitămū nici un minut că peste Dunăre este *România cea mare*, că și peste Dunăre este un popor întregū de Români, care ne așteptă cu răbdare și se uită la noi cu dor.

Peste Dunărea cea lată,
Sus la Pind și la Balcan,
Mii de frați stau și așteptă
Pe nepoții lui Traian.

Și, când buciumul resună
De la muntele Carpat,
Ei pe culmea lor s'adună
Toți cu brațul înarmat.

Căci, din Dacia bogată,
N'aũ fost scoși în a lor veac,
De cât numai ca să pótă
Înmulți a Romei leac,

Făcând Dunărea să fie
Un pîriũ întreg Roman,
Între vechia colonie
Și Domnia lui Asan.

Numai ast-fel mii de barbari
Aũ fost stinși sau creștinați,
Numai ast-fel iar în veacuri
Vom-mai sta Români curați.

Hora noastră dar să 'ntindem
Pân' la marea de amezũ.
Ca toți frații să'i cuprindem
Câți al Romei graiũ urmezũ!

Georgiu Radu Melidon.

